

**ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՀՐԱՅՐ ԹՈՎՍՍՍՅԱՆ**

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԵՍԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԿԻՍԱՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՁԵՎԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ 2

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
ՓԱՐԵՓԻՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ**

ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
(ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ) ՍԽԱԼՆԵՐԸ 8

ԱՐՏԱԿ ՊԵՎՈՐԳՅԱՆ

ՎԵՐԱՐՏԱԳՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՅՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՍԱՐԳՈՒ ՍՈՍԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ 22

ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

ЛУСИНЕ ВАРДАНИЯ

ЭТИКО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ КЛОНИРОВАНИЯ 30

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՊՈՒՐՔԵՆ ՄԵՂՐՅԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ
ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅԱՄԲ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԿՆՔՄԱՆ
ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ 40

ԴԱՎԻԹ ՄԵՐՈՐՅԱՆ

ՊՈՒՐՔԵՆ ՄԵՂՐՅԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐՈՒՄ
ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՅՈՂ
ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ 48

ՈՍՏԻԿ ՊՐԻՊՈՐՅԱՆ

ԱՊԱՀՈՎՎԱԾ ՀԻՓՈԹԵՔԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՏՈՍՄԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ
ԵՎ ԴՐԱ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 54

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԱՆԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՍԱՐԳՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԱՐՉԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՁԵՎԵՐՆ ՈՒ ՍԻՋՈՑՆԵՐԸ, ՀԱՄԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ 66

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ
ՀԱՅԵՑՈՂԱԿԱՆ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ
ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԸ 72

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

АНАИТ АЛЕКЯН

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУБЪЕКТИВНЫХ И ОБЪЕКТИВНЫХ
ПРИЗНАКОВ КОРЫСТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
(СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ) 78

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

ՏԱՐԿԻՍ ԹԵՐՅԻԿՅԱՆ

ПРОБЛЕМЫ ДОСТУПА К УГОЛОВНОМУ ПРАВОСУДИЮ
В СУДЕ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ В РА,
В КОНТЕКСТЕ ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ
КАССАЦИОННОГО И КОНСТИТУЦИОННОГО СУДОВ РА 84

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 92

RESUME 118

Սահմանադրական իրավունք

Հրայր ԹՈՎՍԱՍՅԱՆ

ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի ղեկավար - գլխավոր քարտուղար,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի դոկտորանտ

ԼԵՃԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԻՍԱՆՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԿԱՌՎԱՐՄԱՆ ԶԵՎԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Թեպետ և՛ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 1-ին հոդվածը, և՛ Լեհաստանի Սահմանադրության 1-ին հոդվածը սահմանում են կառավարման հանրապետական ձևը, և երկու երկրներում էլ առկա են կիսանախագահական կառավարման ձևին բնորոշ հատկանիշներ, այնուամենայնիվ այս երկու երկրների կառավարման ձևերը տարբեր են ինչպես միմյանցից, այնպես էլ «դասական կիսանախագահական» ֆրանսիական մոդելից:

Եթե Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի Սահմանադրությամբ սահմանված կառավարման ձևը բնորոշվում էր որպես «նախագահական-պառլամենտական», ապա, ըստ որոշ հետազոտողների, լեհական մոդելը բնորոշվում է որպես «պառլամենտական-նախագահական»: Թեպետ 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով Հայաստանի Հանրապետության կառավարման ձևն էլ սկսվեց բնութագրվել որպես «պառլամենտական-նախագահական», սակայն տարբերություններն այդ երկու համակարգերի միջև չվերացան:

Սինչև այս երկու պետությունների կառավարման համակարգերի համեմա-

տությանն անցնելը անհրաժեշտ է նշել, որ կառավարման կիսանախագահական համակարգը, որպես առանձին կառավարման ձև, ակադեմիական շրջանակներում ունի ընդամենը 5-6 տասնամյակի պատմություն, թեպետ այդ բնութագրիչներով կառավարման ձևը գոյություն է ունեցել շատ ավելի վաղուց: «Կիսանախագահական ռեժիմ» հասկացությունն առաջին անգամ հայտնվեց «Մոնո» օրաթերթում 1958-1959 թվականներին¹: Այս կառավարման ձևի առաջին համակարգված տեսությունը մշակել է Մորիս Գյուվերթեն, որը 1956 թվականից լինելով կիսապառլամենտական ձևի կողմնակից և խստորեն քննադատելով Ֆրանսիայի 1958թ. ընդունված Սահմանադրությունը, 1962թ. հանդես եկավ նախագահի ուղղակի ընտրության օգտին, քանի որ երկյուղում էր, որ դր Գոլից հետո 1958թ. Սահմանադրությունը նորից կվերադառնա պառլամենտական հուն, և կվերականգնվի կուսակցությունների անպատասխանատու կառավարումը²: Գրանով Գյուվերթեն մարտահրավեր նետեց իրավաբաններին, որոնք, ըստ նրա, շարունակում էին «պաշտել միայն երկու սուրբ կով՝ պառլամենտական ռեժիմը և նախագահական ռեժիմը»³:

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

Իրոք, կիսանախագահական հանրապետության համակարգում մի կողմից փորձ է արվում ապահովել իշխանության կայունությունը նախագահի ընտրովի պաշտոնի միջոցով և պաշտոնավարման ֆիքսված ժամկետով, մյուս կողմից՝ ապահովել կառավարման արդյունավետությունը՝ անվստահության քվեի միջոցով ազատվելով վատ աշխատող կառավարությունից: Կառավարման այս ձևի առավելությունների շարքին կարել է դասել նաև արբիտրաժի գոյությունը, գործադիր իշխանության կայունությունը և ճկունությունը, քաղաքական մեծամասնության գերակայության խնդրի մեղմացումը, խորհրդարանի, կառավարության և նախագահի միջև փոխհամաձայնության գալու բավականին մեծ հնարավորությունները⁴:

Դյուվերթեի 1980թ. հրատարակված հանրահայտ աշխատության⁵ ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ ըստ նրա՝ «կառավարումը կարելի է համարել կիսանախագահական, եթե՝

1) հանրապետության նախագահն ընտրվում է համընդհանուր ընտրություններում,

2) նա ունի բավականին մեծ իրավասություններ,

3) ի հակակշիռ նախագահի կա կառավարություն, որը, այնուամենայնիվ, մնում է իշխանության ղեկին միայն այն դեպքում, երբ խորհրդարանը նրան անվստահություն չի հայտնում»⁶:

Թեպետ Դյուվերթեի այս բնութագրիչները կարող են և իրենց վրա կրել «դասական» պիտակը, սակայն այլ հեղինակներ ևս փորձել են տալ սահմանումներ, որոնցում հարազատ են մնում Դյուվերթեի մոտեցումներին, սակայն առկա են նաև որոշ տարբերություններ: Ջ. Սարտորին տալիս է կիսանախագահական հանրապետության իր բնորոշումը.

1) երկրի ղեկավարը (նախագահը) ընտրվում է համընդհանուր ընտրություններում, ուղիղ կամ անուղակի, որոշակի ժամկետով,

2) նախագահը կիսում է գործադիր իշխանությունը վարչապետի հետ, ինչն առաջացնում է երկիշխանություն, որը բնութագրվում է նրանով, որ՝

ա. նախագահն անկախ է խորհրդարանից, բայց նա իրավասու չէ ղեկավարել միանձնյա և անմիջականորեն, նրա կամքն արտահայտում է կառավարությունը,

բ. իրենց հերթին վարչապետը և կառավարությունն անկախ են նախագահից նրանով, որ նրանք կախյալ են խորհրդարանից, այսինքն՝ նրանք խորհրդարանի վստահության կամ անվստահության սուբյեկտն են, բայց ամեն դեպքում նրանց անհրաժեշտ է խորհրդարանական մեծամասնության աջակցությունը,

գ. կիսանախագահական համակարգում երկակի իշխանության կառուցվածքը ենթադրում է հավասարակշռության տարբեր ձևեր, ինչպես նաև իրավասությունների տարբեր չափաբաժիններ այն պայմանով, որ գոյություն ունի գործադիր իշխանության մարմինների ինքնուրույնություն:

Ջ. Սարտորին կիսանախագահական երկրներ համարում է Ֆինլանդիան, Ֆրանսիան, Շրի Լանկան⁷: Իռլանդացի քաղաքագետ Ռոբերտ Էլջին, որն այսօր համարվում է կիսանախագահական կառավարման առաջատար մասնագետներից մեկը, 2007 թվականին գրել է, որ Լեհաստանը նույնպես կիսանախագահական համակարգի տարբերակ է⁸:

Այսպիսով, իրավական և քաղաքական ավանդույթում կիսանախագահական համակարգի առավել հատկանշական կողմեր համարվում են՝

- նախագահի, կառավարությունից

Սահմանադրական իրավունք

անկախ, ուժեղ լիազորությունների առկայությունը.

- կառավարության կողմից, նախագահի լիազորություններից դուրս, գործադիր իշխանության մնացած լիազորությունների իրականացումը.

- կառավարության պատասխանատվությունը խորհրդարանի առջև ոչ ավել, քան ձայների բացարձակ մեծամասնությամբ:

Առաջին երկուսն արտացոլում են գործադիր իշխանության «երկակի» բնույթը:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետությանը, ապա ըստ Չազնակի՝ մինչև 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունները, Հայաստանի Հանրապետությունն իրենից ներկայացնում էր նախագահի գերիշխանությամբ, հավասարակշռված նախագահական համակարգ⁹:

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում կատարվեց Հայաստանի կառավարման ձևի պաշտամենտական հատկանիշների հզորացում: Սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում Հայաստանի Հանրապետությունը մոտեցավ կիսանախագահական ձևի ֆրանսիական մոդելին¹⁰:

Լեհաստանի Սահմանադրության 126-րդ հոդվածի համաձայն՝ Նախագահը հանդիսանում է Լեհաստանի Հանրապետության բարձրագույն ներկայացուցիչը և պետական իշխանության շարունակականության երաշխավորը¹¹: Բացի դա, Նախագահը «հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, պաշտպանում է երկրի ինքնիշխանությունը և անվտանգությունը, ինչպես նաև երկրի տարածքի ամբողջականությունը և անխախտելիությունը»: Այդ հոդվածի երրորդ մասում նշվում է, որ «Հանրապետության Նախագահը կա-

տարում է իր պարտականություններն այն չափով և այն սկզբունքների համաձայն, որոնք նրան տրված են Սահմանադրությամբ և օրենքներով»: Նախագահի ուժեղ դիրքերը պայմանավորված են նաև նրանով, որ 127-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանրապետության Նախագահն ընտրվում է ժողովրդի կողմից համընդհանուր, հավասար և ուղիղ ընտրություններում՝ գաղտնի քվեարկության միջոցով»¹²:

Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 49-րդ հոդվածը, Հանրապետության Նախագահի սահմանադրաիրավական կարգավիճակին անդրադառնալով, սահմանում է, որ Հանրապետության Նախագահը պետության գլուխն է:

Հանրապետության Նախագահը հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությանը:

Հանրապետության Նախագահը Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է¹³:

Ինչպես և Լեհաստանի պարագայում, Հայաստանի Հանրապետությունում ևս Հանրապետության Նախագահն ընտրվում է ուղղակի ընտրությունների միջոցով:

Այս մասով, չնայած շարադրման և տերմինների տարբերությանը, բովանդակային առումով գրեթե տարբերություններ չկան: Սակայն էական են այդ տարբերությունները մեկ այլ մասով: Լեհաստանի պարագայում, նախագահի իրական լիազորությունների կշիռը գնահատելիս պետք է նկատի ունենալ «կոնտրասիգնացիայի» ինստիտուտը, որն առկա է Լեհաստանում և որն էա-

Սահմանադրական իրավունք

պես սահմանափակում է Նախագահի իրավասությունների կշիռը: Սահմանադրության 144-րդ հոդվածում նշված է, որ «Նախագահը, օգտագործելով Սահմանադրությամբ և օրենքներով տրված իր իրավասությունները, հրապարակում է պաշտոնական հրամանագրեր», բայց այդ հրամանագրերը «մտնում են ուժի մեջ միայն վարչապետի ստորագրության առկայության դեպքում, որը պատասխանատու է Սեյմի առջև»: Վարչապետի ստորագրությունն անհրաժեշտ չէ, ինչպես նշվում է վերոնշյալ հոդվածի երրորդ մասում, միայն հետևյալ դեպքերում.

- Սեյմի ու Սենատի ընտրությունները նշանակելիս,

- նորընտիր Սեյմի ու Սենատի առաջին նիստը հրավիրելիս,

- Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերում Սենատի իրավասությունների դադարեցման ժամանակ,

- օրենսդրական նախաձեռնություն ցուցաբերելիս,

- համալեռնական հանրաքվե նշանակելիս,

- օրենքը ստորագրելիս կամ ստորագրելուց հրաժարվելիս,

- Սեյմին, Սենատին ու Ազգային ժողովին ուղերձ հղելիս,

- Սահմանադրական դատարան դիմելիս,

- Գերագույն Վերահսկիչ Պալատին վերահսկողական գործողություններ իրականացնելու մասին հրամանագիր ստորագրելիս,

- Վարչապետ նշանակելիս,

- կառավարության հրաժարականն ընդունելիս և վարչապետի պաշտոնակատար նշանակելիս:

Ընդհանուր առմամբ, այս հոդվածը թվարկում է երեսուն կետ, որոնց վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Նախագահն ունի ավելի շատ ներկայացուցչա-

կան, քան ռեալ իրավասություններ:

Հայաստանի Հանրապետությունում, ի տարբերություն Լեհաստանի, կոնտրասիգնացիայի ինստիտուտ չկա: Եթե Լեհաստանի պարագայում Նախագահի ակտերի ուժի մեջ մտնելը պայմանավորված է վարչապետի կամքով, ապա Հայաստանի Հանրապետության պարագայում, մինչև 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունները, Կառավարության բոլոր որոշումները վավերացվում էին Հանրապետության Նախագահի կողմից¹⁴: Փաստացի Հանրապետության Նախագահն ուներ բացարձակ վետոյի իրավունք կառավարության որոշումների նկատմամբ, կամ առկա էր կոնտրասիգնացիայի ինստիտուտ՝ գլխավայր չըջված. ոչ թե Նախագահի ստորագրություններն էին կրկնաստորագրվում, այլ վարչապետի ստորագրությունն էր կրկնաստորագրվում: 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Նախագահի այս լիազորությունը վերացվեց, սակայն նա պահպանեց կառավարության որոշումներ կասեցնելու և դրանց սահմանադրականությունը որոշելու հարցով սահմանադրական դատարան դիմելու լիազորությունը¹⁵:

Ինչպես տեսնում ենք, Լեհաստանի և Հայաստանի Հանրապետության Նախագահների լիազորություններն այս մասով էապես տարբերվում են: Եթե Լեհաստանում առաջնայինը կառավարությունն է, անկախ նախագահի լիազորություններից՝ վերջինս է իրականացնում գործադիր իշխանությունը, ապա Հայաստանի Հանրապետությունում մինչև 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունները հակառակն էր, 2005 թվականի փոփոխություններից հետո այն որոշակիորեն մոտեցավ լեհական տարբերակին, սակայն կոնտրասիգնացիայի ինստիտուտի բացակայություն

Սահմանադրական իրավունք

Էական խոչընդոտ է դրանց նույնակա-
նացման համար:

Լեհաստանի Նախագահն ակտիվ
դերակատարում ունի կառավարության
ձևավորման գործում: Սահմանադրու-
թյան 154-րդ հոդվածի համաձայն.
«Հանրապետության Նախագահն առա-
ջադրում է վարչապետի թեկնածույու-
նը, որն իր հերթին առաջարկում է կա-
ռավարության անդամների թեկնածու-
թյունները»: Դրանից հետո Նախագահը
«նշանակում է վարչապետին և կառա-
վարության մյուս անդամներին Մեյմի
առաջին նիստից կամ նախորդ կառա-
վարության հրաժարականի ընդունու-
մից տասնչորս օրվա ընթացքում, և ըն-
դունում է նոր ստեղծված կառավարու-
թյան երդումը»¹⁶:

Սիևնույն ժամանակ, Լեհաստանի
Նախագահի դերակատարումն այս
գործընթացում վճռորոշ չէ: Լեհաստանի
Սահմանադրության 154-րդ հոդվածի 2-
րդ մասի համաձայն. «Վարչապետը
Նախագահի կողմից պաշտոնին նշա-
նակվելուց հետո, տասնչորս օրվա ըն-
թացքում Մեյմին է ներկայացնում կա-
ռավարության գործողությունների ծրա-
գիրը՝ հայցելով Մեյմի վստահությունը»:
Այդ վստահությունն ստանալու համար
անհրաժեշտ է երկու նախապայման՝ որ-
պեսզի Մեյմի պատգամավորների ընդ-
հանուր թվի առնվազն կեսը մասնակցի
քվեարկությանը, և նրանց բացարձակ
մեծամասնությունը կողմ քվեարկի վս-
տահություն տալուն:

Հայաստանի Հանրապետությունում
կառավարության կազմավորման կար-
գը տարբերվում է լեհականից: Սահմա-
նադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետի
2-րդ պարբերությունում սահմանված է,
որ կառավարության անդամներին նշա-
նակում և ազատում է Նախագահը՝
վարչապետի առաջարկով: Այս հոդվա-
ծից հետևում է, որ Նախագահն առանց

վարչապետի համաձայնության չի կա-
րող նշանակել և ազատել նախարարի:
Մյուս կողմից՝ վարչապետի առաջար-
կությունը նրա համար պարտադիր չէ, և
նա կարող է մերժել վարչապետի առա-
ջարկած թեկնածությունները:

Ակնհայտ է, որ նշանակելու Նախա-
գահի իրավունքը, կախված խորհրդա-
րանում ուժերի համադրությունից, կա-
րող է խիստ տարբեր ձևավոխումներ ու-
նենալ: Եթե Նախագահը խորհրդարա-
նում կայուն մեծամասնություն ունի,
այսպես նա կարող է գերակա ազդեցու-
թյուն ունենալ կառավարության կազմա-
վորման վրա: Եթե վարչապետն է
խորհրդարանական մեծամասնության
ղեկավարը, այսպես Նախագահն նշանա-
կելու իրավունքը կարող է խիստ կրճատ-
վել, սակայն ոչ մինչև վարչապետի
առաջադրած թեկնածությունների լու-
ռումունջ ընդունելը: Նախագահի և վար-
չապետի միջև տարակարծության դեպ-
քում կառավարման համակարգի խա-
թարում չի կարող տեղի ունենալ, քանի
որ Սահմանադրությունը նախագահին
ժամկետ է պարտադրում՝ կառավարու-
թյան հրաժարականից հետո քսանօրյա
ժամկետում խորհրդարանի միջոցով նոր
վարչապետ ընտրել և կառավարություն
ձևավորել, այսինքն՝ ապահովել կառա-
վարության կազմավորումը: Եթե Նա-
խագահը վարանի քսանօրյա ժամկե-
տում ընդունել վարչապետի առաջարկ-
ները, այսպես դա կհանգեցնի պետական
իշխանությունների բնականոն աշխա-
տանքի խաթարմանը, այն աշխատան-
քի, որի ապահովումը, Սահմանադրու-
թյան 49-րդ հոդվածի համաձայն, հենց
Հանրապետության Նախագահի պար-
տականությունն է: Սահմանադրության
55-րդ հոդվածի 4-րդ կետով Նախագա-
հին իրավունք է վերապահվում նշանա-
կելու և ազատելու վարչապետին (ի
տարբերություն ֆրանսիական նախա-

գահի, որը de jure միայն վարչապետի կողմից հրաժարականի պաշտոնական դիմում ներկայացնելուց հետո իրավունք ունի ազատելու նրան, և այդպիսով նաև ողջ կառավարությունը¹⁷: Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի Սահմանադրությամբ Հանրապետության Նախագահի հայեցողությանն էր թողնված ցանկացած ժամանակ վարչապետին աշխատանքից ազատելը: Մյուս կողմից՝ նոր ձևավորված կառավարությունը, 74-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության համաձայն, պետք է իր վստահության հարցը դնի Ազգային ժողովում, որը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ կարող է կառավարությանն անվստահություն հայտնել:

Անկասկած, Նախագահը վարչապետին նշանակելու և ազատելու իր իրավունքն իրականացնելիս չի կարողանա անտեսել Ազգային ժողովում ուժերի փոխհարաբերությունները: Սակայն վարչապետին ցանկացած ժամանակ ազատելու նրա իրավասությունը կարող

է որոշակի իրավիճակներում հանգեցնել վարչապետի դիրքի լրացուցիչ թուլացմանը: 1995 թվականի Սահմանադրությամբ ամրագրված ՀՀ կառավարման ձևը բնութագրվում է որպես գերնախագահական կամ նախագահի արտահայտված ուժեղ դիրքով կիսանախագահական համակարգ: Կառավարման ձևը հեռու էր դասական ֆրանսիական մոդելից և առավելապես հիշեցնում է աֆրիկյան որոշ երկրներում առկա կառավարման ձևը (Անգոլա, Բուրկինա Ֆասո, Կենտրոնաաֆրիկյան Հանրապետություն, Գաբոն, Մադագասկար, Մավրիտանիա, Նիգեր)¹⁸: 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանվեց առավել հավասարակշռված կառավարման մոդել, որը, իր տարբերություններով հանդերձ, այնուամենայնիվ ավելի մոտ է լեհական կառավարման մոդելին, քան մինչև 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունները:

1. **Պողոսյան Վ.** Կառավարման կիսանախագահական ձևի առանձնահատկությունները Հայաստանում, Ընտրված նյութերի ժողովածու, Երևան 2004, էջ 41:
 2. Նույն տեղում, էջ 42-43:
 3. **Duverger M.** «Les vaches sacrées», Itinéraires. Études en l'honneur de Léo Hamon, Paris, Economica, 1982, p. 643.
 4. **Зазнаев О.И.** Полупрезидентская республика как форма государственного правления, Научный Татарстан. 2008, с. 117-121.
 5. **Duverger M.** A new political system Model, in European Journal of Political Research, Volume 8, 1980, p. 165-187.
 6. **Маумалер О.В.** Змишана форма державного правління: теоретична модель. НА-УКМА. 2006. Том 57, с. 75-84.
 7. **Sartori G.** Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives and Outcomes. New York, 1994, p. 126.
 8. **Robert Elgie,** Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies // Taiwan Journal of Democracy. December 2007. Volume 3, p. 53-71.

9. **Зазнаев Олег Иванович** «Полупрезидентская система» /политико-правовой анализ/. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, «Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина», 2003, с. 147.
 10. Նույն տեղում:
 11. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., poz. 483.
 12. Նույն տեղում:
 13. ՀՀ Սահմանադրություն: ՀՀՊՏ 2005.12.05 (Հատուկ թողարկում):
 14. ՀՀ Սահմանադրություն: ՀՀՊՏ 2005.12.05 (Հատուկ թողարկում):
 15. ՀՀ Սահմանադրություն: ՀՀՊՏ 2005.12.05 (Հատուկ թողարկում):
 16. Լեհաստանի Սահմանադրություն՝ http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=195330:
 17. Ֆրանսիական Սահմանադրության հոդվ. 8, պարբ. 1: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/france/france-r.htm#sub_para_N_302.
 18. **Պողոսյան Վ.**, նշված աշխատ., էջ 65:

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

Գարեգին ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԱԺ աշխատակազմի իրավաբանական վարչության պետի տեղակալ,
ՀՀ պետական ծառայության 1-ին դասի խորհրդական,
իրավագիտության թեկնածու

ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ

(ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ) ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում թույլ տրվող սխալների հիմնախնդիրն իրավունքի և պետության տեսության մեջ նոր չէ: Դրանք դարերով ուղեկցել են իրավունքին: Եվ պատահական չէ, որ այսօր էլ այն գտնվում է անընդհատ քննարկման և իմաստավորման գործընթացում: Չնայած այդ հիմնախնդիրը վաղուց դասվել է իրավաբանական երևույթների շարքին, այնուամենայնիվ, այն դեռևս չունի իր տեսականփորձառական կայուն կառուցվածքը և նյութականացման ճշգրիտ գիտապրակտիկ չափանիշները: Իրավաբանները նորից և նորից անդրադառնում են այդ հիմնախնդրին այն դեպքերում, երբ իրավական հարցերի լուծման ժամանակ առաջանում են դժվար բացատրելի (դժվար լուծելի) խնդիրներ այն հարցերի շուրջ, թե այս կամ այն իրավաբանական սխալն ինչի արդյունք է՝ իրավաստեղծման, իրավաբանական տեխնիկայի¹, արհեստավարժ (պրոֆեսիոնալ) պատրաստվածության անբավարարության, թե՞ մեկ այլ պատճառի: Մինչդեռ իրավաստեղծ գործունեության հետ կապված սխալներն ունեն նույն հետևանքները, ինչպես իրավունքի և օրենսդրության մյուս բացերը: Դրանք մասն իրավահասկացության մեջ իրա-

վական ժխտողականության (նիհիլիզմի) արմատավորմանը նպաստելու հատկանիշ ունեն:

Իրավունքի գիտության մեջ «իրավաստեղծ գործունեություն» եզրույթի ներքո հասկացվում է պետության կառավարչական գործունեության, այսինքն՝ նրա գործառույթների իրականացման ձևը, որը կապվում է նոր իրավական նորմեր սահմանելու կամ իրավասու մարմինների կողմից իրավունքի ադրյուրներում՝ իրավունքի իրավաբանական ձևերում, արդեն իսկ արտաքինապես ձևավորված ու ամրապնդված իրավական նորմերը (նորմը) փոփոխելու կամ վերացնելու հետ:¹

Իրավաստեղծ գործունեության էությունը պետական կամքի ներդրումն է իրավունքի նորմերի (նորմի) մեջ: Այն հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման կառուցակարգի հիմնական օղակներից մեկն է, որը կանխորոշում է իրավաստեղծման գործընթացի կառուցվածքային բովանդակությունը:

Իրավաստեղծման գործընթացը կազմվում է երկու մասից, որոնցից առաջինը ներառում է սուկ կազմակերպական հարցերի լուծում՝ իրավական ակտի կամ նորմի նախապատրաստում, համապատասխան մարմ-

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

նում դրա քննարկում, մինչև վերջ մշակում և այլն, որն անմիջականորեն կապված չէ իրավաբանական նշանակություն ունեցող գործողությունների հետ, իսկ երկրորդը հենվում է իրավական սկզբունքների՝ իրավական ակտի նախապատրաստված լինելու մասին որոշման կայացման, պաշտոնական քննարկման, ընդունման և հրապարակման վրա: Իրավաստեղծման գործընթացի այս երկու մասերը գտնվում են անխզելի միասնության մեջ և իրենցից ներկայացնում են իրավական ակտի (նորմի) ստեղծման մի ամբողջական գործընթաց: Ասվածին համապատասխան՝ իրավաստեղծ գործընթացում առանձնացվում է երկու փուլ, որոնցից առաջինը նախատեսում է իրավական ակտի կազմման ժամանակ պետական կամքի ձևավորում, որի ժամանակ կատարվող գործողություններն իրավական հետևանքներ չեն առաջացնում, իսկ գործընթացի երկրորդ փուլը՝ պետական կամքն իրավական նորմերում պաշտոնապես ձևակերպելը, նորմատիվ նախագիծն իրավական ակտի վերածելը, պարտադիր բնույթ ունի: Իրավաստեղծ գործընթացը հիմնվում է ժողովրդավարության, հրապարակայնության, արհեստավարժության, օրինականության սկզբունքների վրա: Այն, առաջին հերթին, գիտական բնույթ ունի, բայց սերտորեն կապված է իրավակիրառ գործունեության հետ, իրականացվում է Սահմանադրությամբ և այլ իրավական ակտերով ամրագրված (այս դեպքում՝ ընթացակարգային) նորմերի շրջանակներում:

Իրավաստեղծ գործընթացի բնորոշ գծերը հետևյալն են՝ ա) այն հասարակության կառավարման կարևորագույն միջոց է, բ) դրա արդյունքներն օգտա-

գործվում են նորմատիվ ակտերում, գ) կիրառվող նորմատիվ ակտերի որակը հասարակության քաղաքակրթված և ժողովրդավարական լինելու չափանիշ է:

Իրավաստեղծման գործընթացի սկզբունքներն են՝ ժողովրդավարություն, հրապարակայնություն, գիտական հիմնավորվածություն, արհեստավարժություն, գործունեության օրինականություն: Սրանցից առաջինն արտահայտվում է իրավական նորմերի ընդունմամբ և իրացմամբ քաղաքացիների մասնակցության աստիճանում (տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 109-րդ հոդվածի 6-րդ, 204-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր): Հրապարակայնության սկզբունքն արտահայտվում է նրանով, որ նորմատիվ ակտի նախագծի քննարկմանը մասնակից են դարձվում զանգվածային տեղեկատվության միջոցները, հասարակայնության ներկայացուցիչները: Գիտական հիմնավորվածության սկզբունքը պահանջում է, որ կոնկրետ նորմի ընդունման պահին մանրակրկիտ կերպով ստուգվի սոցիալ-տնտեսական իրադրությունը, որպեսզի նորմերը (նորմը) համապատասխանեն (համապատասխանի) այդ իրադրությանը: Ըստ արհեստավարժության սկզբունքի՝ իրավաստեղծմամբ հիմնականում պետք է զբաղվեն օրինագծերի (այլ իրավական ակտերի նախագծերի) մոդելացմանը տիրապետող, այսինքն՝ տվյալ բնագավառում բավարար գիտելիքներ ունեցող մասնագետները: Իրավաստեղծման գործունեության օրինականությունը նշանակում է՝ այն պետք է իրականացվի գործող օրենսդրությանը խիստ համապատասխան:

Իրավաստեղծ գործունեության

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

բնորոշ գծերի և սկզբունքների պահպանումը կարգավորված է ՀՀ ողջ օրենսդրությամբ՝ սկսած ՀՀ Սահմանադրությունից մինչև ենթաօրենսդրական ակտեր, կանոնակարգեր, հրահանգներ, կանոնադրություններ, հրամաններ, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումներ և այլն: Նշված արժեքները չպահպանելու (խախտելու) դեպքում իրավաստեղծ մարմինը թույլ է տալիս սխալներ, որոնք իրավաբանական գրականության մեջ տարբեր հեղինակների կողմից անվանվում են տարբեր եզրույթներով՝ «իրավաստեղծման սխալներ», «օրինաստեղծման սխալներ», «իրավաբանական սխալներ», «իրավական սխալներ», «սխալներն իրավունքում», «իրավատեխնիկական սխալներ», «նորմատիվ-տեխնիկական սխալներ» և այլն: Չնայած նշված տարբեր անվանումներին, իրավաստեղծման գործընթացում թույլ տրված սխալները բոլոր դեպքերում իրավաբանական նշանակություն ունեցող թերություններ (դեֆեկտներ), այսինքն՝ իրավունքի և (կամ) օրենսդրության բացեր են, որոնք առաջանում են ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ մի շարք պատճառներով:

Իրավաստեղծման գործընթացի սխալները տեղի են ունենում ինչպես իրավունքի նորմերի (նորմի) նախագծման, այնպես էլ նորմատիվ իրավական սահմանումների (կարգադրագրերի) բնույթն ու նպատակը, իրավաբանական օրինաչափությունները հաշվի առնող սուբյեկտիվ պատկերացումները նորմերի (նորմի) վերածելու գործընթացում: Դրանք օրենսդրական տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի կանոններից կատարվող շեղումներ են:

Իրավաբանական գրականության մեջ իրավաստեղծման գործընթացի սխալները երկու հիմնական՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ խմբերի բաժանումը որևէ վեճ չի հարուցում: Ըստ որում, առաջին խմբի առաջացման պատճառներ են դիտարկվում, մասնավորապես, հասարակական հարաբերությունների դինամիզմը և բազմազանությունը, հենց իր՝ իրավաստեղծման գործընթացի բարդությունը և այլն: Իրավաստեղծման սխալների երկրորդ խումբը կապվում է նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունման ժամանակ իրավաստեղծման տեխնիկական չպահպանելու, նորմատիվ իրավական ակտերի համակարգի ցուցակագրման անկատարության, իրավաստեղծ իրավասության սահմանազատման անճշտության, նորմատիվ իրավական ակտերի քննարկման շտապողականության և դրանց ընդունման սահմանված ընթացակարգերը չպահպանելու, իրավաստեղծման տեխնիկայի գիտական մշակվածության անբավարար մակարդակի և դրա պահանջների նորմատիվ ամբողջական անհստակության, իրավական մշակույթի և հասարակության, ինչպես նաև իրավաստեղծ սուբյեկտների իրավագիտակցության ոչ բարձր մակարդակի հետ:

Իրավական (օրենսդրական) բացեր կարող են առաջանալ իրավաստեղծման ընթացակարգերի (իրավաբանական տեխնիկայի) պահպանման մույնիսկ իդեալական պայմաններում, երբ օրենսդիրը դժվարանում է գտնել սրբնթաց զարգացող հասարակական հարաբերությունների համարժեք կարգավորումներ: Օրենսդիրը սխալներ կարող է թույլ տալ նաև սուբյեկտիվ բնույթի մեկ այլ պատճառով:

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

Նախ՝ ոչ մի օրենք նրան չի պարտաւորեցնում անպայմանորեն հետևել իրավագիտության կողմից մշակված հանձնարարականներին, երկրորդ՝ այդ հանձնարարականները ևս կարող են չհամապատասխանել (չարտացոլել կամ հասու չլինել) հասարակական կյանքի բոլոր ձևափոխումներին, առաջացնել սոցիալական իրավաբանական անբարենպաստ հետևանքներ: Հետևաբար իրավաստեղծման գործընթացում օրենսդրության մեջ առաջացող իրավաբանական բացերը ևս իրենց հերթին կարող են առաջանալ երկու՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով: Օբյեկտիվ կամ, այսպէս կոչված, «կոնստրուկտիվ» պատճառը կարգավորման առարկա հանդիսացող հարաբերությունների բարձր շարժունակությունն է, դրանց զարգացման ընթացքը, իսկ երկրորդ դեպքում՝ իրավաստեղծման տեխնիկայի (իրավաբանական) սխալը:

Իրավագիտության մեջ «իրավաստեղծման սխալներ»-ին մեկ միասնական՝ ընդհանուր բնորոշում տալը չափազանց դժվար է: Եվ որովհետև այդ եզրույթին զուգահեռ նույն երևույթին տրվող բազմաթիվ այլ եզրույթների առկայությունն իր հերթին չի նպաստում հստակ ձևակերպմանը, ուստի այդ վիճակից ելքը, մեր կարծիքով, նախևառաջ դրա բովանդակությունը պարզաբանելն է: Չէ՞ որ իրավագիտության մեջ «սխալ» բառը ևս երկու իմաստ ունի, որոնցից առաջինը «իրավախախտում»-ն է, իսկ երկրորդը՝ «վրիպակ»-ը (բացթողումը): Ուրեմն, նշվածներից ո՞րը կարելի է կիրառել «իրավաստեղծման սխալ»-ի բնութագրման համար: Կամ իրավաբանական նշանակության այդ գործունեության ընթացքում բաց թողն-

ված բոլոր սխալներն են, արդյո՞ք, համարվում «իրավաստեղծման սխալներ»: Այլ կերպ՝ իրավագիտության տեսական-մեթոդաբանական և փորձառական խնդիրն այսօր դեռևս իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում թույլ տրվող սխալների բնույթը պարզելն է: Վերջինս թույլ կտա խուսափել օրենսդրական և իրավակիրառական բնագավառների շատ և շատ արատներից: Իհարկէ, այս պարզ հարցադրմանը կարելի է պատասխանել դասական այն դրույթով, ըստ որի՝ այս սոցիալական երևույթի բնույթը ևս որոշվում է դրա ձևական և նյութական աղբյուրների ձևավորման ու զարգացման օգնությամբ:

Վերը նշվածից բխում է, որ իրավաստեղծման սխալի բնույթը պարզելն ունի իր մեթոդաբանական և ինստիտուցիոնալ տեսանկյունները, որովհետև իրավաստեղծումն ինքնին բարդ ու շարժունակ գործընթաց է, որը որոշում է իրավաբանական սխալի բնույթը, դրա ի հայտ գալու և արձանագրվելու սահմանները: Իսկ դրա համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է տրամաբանորեն ճիշտ ընտրել իրավաստեղծման սահմանումը (բացատրությունը), որը չափազանց բարդ խնդիր է, որովհետև այդ կապակցությամբ ուսումնամեթոդական և մենագրական գրականության մեջ առկա են բազմատեսակ մոտեցումներ, որոնք դժվար է համակարգել մեկ միասնական կառուցվածքում: Ավելին, այդ մոտեցումներն արտահայտում են այս տեսակի մասնագիտական գործունեության հակասական տեսափորձառական հայեցակարգը:

Մեր խորին համոզմամբ, «իրավաստեղծման (իրավաբանական, իրավական, օրինաստեղծ և այլ)

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

սխալներ» բառակապակցութեան մեջ գլխավորը «սխալ» բառն է, իսկ «իրավաստեղծ», «իրավաբանական», «իրավական», «օրինաստեղծ» բառերը կախյալ են «սխալ» բառից, ցույց են տալիս դրա հատկանիշը, կոնկրետացնում են բերված հասկացություններում հիշատակվող իրավունքի հասկացությունը:

Ե՛վ հայերեն, և՛ ռուսերեն բառարաններում «սխալ» եզրույթը մեկնաբանվում է որպէս գրութեան, հաշվումների և այլնի մեջ թույլ տրված անճշտություն, ոչ ճիշտ արարք, վարմունք, գործողություն, ոչ ճիշտ դիրքորոշում, կաշկանդում որևէ բանի մեջ, որևէ բանի ոչ ճիշտ ըմբռնում, հասկացում, պատկերացում, իր մեջ սխալ՝ անճշտություն պարունակող, անճշտություն ունեցող, ոչ ճիշտ, ոչ ճշմարիտ, անճիշտ, անհաջող, լավ չկշռադատված, չմտածված, թյուրիմացությամբ եղած, տեղի ունեցած՝ կատարված սխալ վարմունք³, իսկ ռուսերենում՝ նաև ինչ-որ բանում (բառի, գրութեան, որևէ սխեմայի, քարտեզի, գործողությունների, մտքերի մեջ և այլն) անճշտություն կամ որևէ գործողութեան անբարեկիրթ արդյունք⁴: Այլ կերպ ասած՝ սխալը «ճիշտ» բառին հակառակ գործողությունն է կամ դրա արդյունք, ճշտի հակառակը:

Նախքան «իրավաստեղծման սխալներ» բառակապակցութեան էութեանն անցնելը նշենք, որ վերը նշված դրա մի քանի հոմանիշներից նախընտրելի են «իրավաբանական սխալներ» կամ «իրավական սխալներ» հասկացությունները, որոնք, ըստ էութեան, իրենց մեջ ներառում են ինչպէս իրավաստեղծման, այնպէս էլ իրավակիրառ գործընթացում թույլ տրվող՝ իրավաստեղծման և իրավակիրառման սխալները: Վերացարկվելով

իրավակիրառման սխալներից՝ քննարկենք առաջին տեսակի՝ իրավաստեղծման սխալների՝ որպէս իրավաքաղաքական ինքնուրույն երևույթի բնույթը: Իսկ դրա համար, առաջին հերթին, անհրաժեշտ է բացահայտել «իրավաստեղծում» կամ «իրավաստեղծ գործունեություն» հասկացությունը:

Իրավունքի և պետութեան ընդհանուր տեսութեան մեջ «իրավաստեղծման» հիմնախնդրով գիտնականների մոտ ձևավորվել է երկու՝ նեղ և լայն դիրքորոշում կամ մեկնաբանություն: Այդ դիրքորոշումների այս կամ այն տեսակի ընտրությունն էապէս ազդում է իրավաստեղծման սխալների իրավաբանական բնույթի չափանիշների գնահատման վրա: Հետևաբար, իրավաստեղծման հայեցակարգի ճիշտ ընտրությունն ազդում է դրանց գիտական և տեսակային դասակարգման, իրավաքաղաքական գնահատման համար սխալների օգտագործման հնարավորութեան վրա:

Պրոֆեսիոնալ իրավաբանական գործունեութեան մեջ, սխալների հայեցակարգը ճշգրտելու շահերից ելնելով, մեր կարծիքով, նպատակահարմար է հիմք ընդունել իրավաստեղծման և իրավունքի ձևավորման տարբերությունները: Առաջին կատեգորիան իր ծավալում, իրավաստեղծմանը զուգահեռ, ներառում է նաև իրավաստեղծ մյուս գործոնները, որոնք չեն որոշում սխալների նորմատիվ բովանդակությունը: Իսկ իրավաստեղծումը գործող օրենսդրութեան մեջ ունի իր հստակ սահմանումները, որը թույլ է տալիս արձանագրել այդ գործընթացում բաց թողնված սխալների իրավաբանական բնույթը:

Հաշվի առնելով վերը բերված

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

փաստարկները՝ իրավաստեղծ գործունեությունը հնարավոր է նեղ առումով դիտարկել որպէս իրավունքի գործող նորմերով նախատեսված իրավասուբյեկտների, այսինքն՝ հանրային իշխանության կառավարման մարմինների պրոֆեսիոնալ գործունեության տեսակ, որն արտահայտվում է հասարակական հարաբերությունների կարգավորման նպատակով նորմատիվ իրավական ակտերի մշակման, ընդունման և հրատարակման, դրանց փոփոխության կամ վերացման առաջարկների մեջ: Սակայն այստեղից ակնհայտորեն երևում է, որ «իրավաստեղծում» ընդհանրական հասկացությունից գիտակցաբար հանվում են նախ՝ իրավաստեղծման ճանաչողական փուլը, երկրորդ՝ իրավաստեղծման երկու (ճանաչողական և բովանդակային) փուլերից դուրս ընկած մյուս բոլոր (իմացաբանական, արժեքաբանական և այլն) հանգամանքները, որոնք նույնպէս ազդում են իրավական սխալների առաջացման վրա: Հետևաբար, բացերի հետազոտման մեկ միասնական հայեցակարգի բացակայությունը բացատրել կարելի է հենց օրենսդրական գործունեության ընթացքում թույլ տրվող սխալների դասակարգման, այդ սխալներն արձանագրելու և դրանք նյութականացնելու (օրենքով արգելելու) մեկ միասնական հայեցակարգի բացակայությամբ: Այս իմացաբանական բացթողումը պրակտիկայում փոխարինվում է անալոգիայի սկզբունքով, որտեղ սխալների դասակարգման հիմք, որպէս կանոն, դիտարկվում է այս կամ այն սխալի սոցիալական բնույթը: Հենց դրա համար էլ իրավաստեղծման սխալները պետք է ընդհանրացվեն և դասակարգվեն: Հետևում է նաև,

որ իրավաստեղծման տեսակներ են պետական իշխանության մարմինների և իրավաստեղծմամբ լիազորված իրավունքի մյուս սուբյեկտների (օրինակ՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների) իրավաստեղծ լիազորությունները, և որ միմիայն պրոֆեսիոնալ իրավաբանական գործունեությունը և դրա արդյունքներն են հանդես գալիս որպէս սխալների առաջացման հնարավոր աղբյուրներ:

Իրավաստեղծ գործունեությանը վերը տրված նեղ բնորոշումը թերի է այն պատճառով, որ դրանում թվարկված են սխալների սոսկ իրավաբանական պատճառները, մինչդեռ իրավաստեղծման սխալներից ամենակարևորներից մեկը, այսպէս կոչված, «նեգատիվ» սոցիալ-իրավական շեղումն է, այսինքն՝ իրավաստեղծ մարմնի կողմից օբյեկտիվ իրականությունը, ակտի մշակման և ընդունման ժամանակ հասարակական-սոցիալական վիճակը հաշվի չառնելը, օրենքը կամ այլ իրավական ակտն իրական կյանքից չբխեցնելը, իրականության մեջ գոյություն ունեցող կամ նոր ձևավորվող հասարակական հարաբերությունները չճանաչելը կամ անտեսելը կամ դրանք ոչ համարժեք կարգավորելը: Այս հանգամանքը, անշուշտ, պետք է հաշվի առնել իրավաստեղծման վերջնական բնորոշման մեջ:

Գ. Քերիմովը մինչև իրավաստեղծման սխալների հասկացությունը ձևակերպելը նախևառաջ քննարկում է դրա երկու բաղադրատարրի՝ 1) օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափությունների ճանաչման և 2) դրանք իրավունքի լեզվով փոխադրելու փուլերը, որոնցից երկրորդն առաջինի օրգանական շարունակությունն է: Նա

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

նշում է, որ օրենքի ստեղծման նախադրյալ է այն բարոյ պայմանների, գործոնների և հանգամանքների, այն հասարակական հարաբերությունների ճանաչումը, զարգացումը, որոնց իրավական կարգավորումը թելադրվում է սոցիալական առաջընթացի կարիքներով: Եվ միայն այն բանից հետո, երբ գիտակցված են այս կամ այն հարաբերությունների իրավական կարգավորման պահանջները և նպատակները, օրենսդիրը որոշում է ընդունում ճանաչումը գործունեության (իրավունքի լեզվով) փոխադրելու մասին: Վրա է հասնում իր՝ օրենքի ընդունման ժամանակը, որն իր հերթին սովորաբար օրենքով և կանոնակարգով սահմանված ընթացակարգով բաժանվում է մի քանի փուլի⁵: Բնական է, որ սխալներ կարող են թույլ տրվել և՛ առաջին, և՛ երկրորդ փուլերում:

Վերը նշվածները վկայում են նաև, որ իրավաստեղծման սխալները կարելի է բաժանել երկու՝ սոցիալական և իրավական տեսակների:⁶ Այս կապակցությամբ Յու. Տիխոմիրովը նշում է, որ բովանդակային և իրավատեխնիկական (իրավաբանական) սխալները հանդիսանում են իրավաստեղծման և իրավակիրառման անխուսափելի ուղեկիցներ: Բովանդակային սխալները ծագում են իրավաստեղծման և իրավակիրառման՝ որպես ճանաչողական ընթացակարգի, օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ դժվարություններից ու հակասություններից: Իրավատեխնիկական սխալները կապված են իրավական ակտերի տեքստերը ոչ ճիշտ եղանակներով կազմելու հետ, այսինքն՝ իրավաստեղծման տեխնիկայի պահանջների խախտման արդ-

յունք են:⁷ Այս նույն կապակցությամբ Վ. Կոսովիչը գրում է. «Թվում է, թե բոլոր սխալներն անհրաժեշտ է տարբերակել՝ ըստ բովանդակության (ըստ էության, դրանց հիմքում ընկած ելակետային սկզբունքների) և ըստ արտաքին դրսևորման ձևի: Բովանդակային, էականին դասվում են տնտեսականը, քաղաքականը, արժեքանականը, հոգեբանականը, ձևականին՝ տրամաբանական և իրավաստեղծման տեխնիկայի սխալները»:⁸

Ճանաչողական գործընթացի բնագավառում ծագած սխալների նշանակությունը պարզելու համար տարբեր հեղինակներ օգտագործում են «սոցիալական սխալներ», «իմացաբանական սխալներ», «հայեցակարգային սխալներ» և այլ եզրույթներ՝ դրանց մեջ դնելով տարբեր բովանդակություններ: Ըստ Ա. Լուկաշևայի՝ իմացաբանական սխալներն առկա են, երբ օրենքը չի համապատասխանում օբյեկտիվ օրինաչափություններին: Այդ դեպքում նորմատիվ իրավական ակտի թերությունները պայմանավորված են դրա նախագծման սահմաններից դուրս ընկած հանգամանքներով: Օրինակ՝ որոշակի հիմնախնդրի տեսական և պրակտիկ ոչ խոր հետազոտմամբ, գիտական ճանաչողության բացերով և այլն:⁹ Վ. Բարանովը և Վ. Սիրիխը սխալները «հայեցակարգային» են կոչում, երբ իրավագիտությունը կամ այլ գիտություններն ունեն անհրաժեշտ մակարդակ, իսկ օրենսդիրը չի կարողանում դրանք յուրացնել ու ճիշտ կիրառել օրինագծի հայեցակարգում:¹⁰

Վերը նշված բոլոր դատողությունները կոչված են հաստատելու այն փաստը, որ ճանաչողության սխալի

բովանդակային, նաև՝ իմացաբանական սխալները նորմատիվ իրավական ակտի մշակման ընթացքում օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափությունների ոչ ճիշտ գնահատման արդյունք են, որոնք ակտի տեքստում առերևույթ չեն երևում, բարդ են ու երբեք չեն կարող ճանաչվել որպես բացարձակ և վերջնական ճշմարտություն: Չէ՞ որ միևնույն օբյեկտիվ օրինաչափությունը տարբեր (կոնկրետ) պատմական պայմաններում դրսևորվում է տարբեր կերպ¹¹, ինչի հետ լիովին համաձայն է նաև հեղինակը:

Իրավունքի և պետության տեսության մեջ իրավաստեղծման սխալների թվին դասվում են նաև տարբեր այլ թերություններ: Օրինակ՝ Ա. Լաշկովը գրում է. «Մինչև իրավաբանական նորմի ուժի մեջ մտնելն իրավաստեղծման գործընթացում բացահայտված սխալներն իրավաստեղծման սխալներ համարվել չեն կարող»:¹² Մինչդեռ նա մոռանում է այն հանգամանքը, որ ընդունումից հետո մինչև ուժի մեջ մտնելն ընդունված օրենքում փոփոխություն կատարել այլևս հնարավոր չէ, հետևաբար արդեն իսկ այդ փուլում հնարավոր է խոսել իրավաստեղծման սխալի մասին:

Վերը շարադրվածից բխում է նաև, որ իրավաստեղծման սխալները կարելի է բնորոշել նաև նորմաստեղծ սուբյեկտի չկանխամտածված կամ մոլորության հետևանքով առաջացած բացասական իրավաբանական արդյունք, որը խոչընդոտում է բարձրորակ և համապատասխան ընթացակարգով ճշգրտման ենթակա նորմատիվ իրավական ակտի ընդունմանը:

ՀՀ օրենսդրի մոլորության և քաղաքացիական (նյութաիրավական) ու

դատավարական իրավունակություններն ու գործունակությունները նույնացնելու հետևանքով, օրինակ, քաղաքացիական դատավարության գործող օրենսգրքում դրույթներ չեն պարունակվում դատավարական իրավահարաբերությունների սուբյեկտների դատավարական իրավունակության ու դատավարական գործունակության վերաբերյալ: Օրենսդիրը սխալմամբ ենթադրել է, որ քաղաքացիական (նյութաիրավական) իրավունակությունն ու գործունակությունը բավարար են նաև քաղաքացիական դատավարական իրավունքներ ու պարտականություններ ունենալու և գործը դատարանում անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով վարելու համար: Մինչդեռ, քաղաքացիական դատավարությունում դատավարական իրավունակությամբ և դատավարական գործունակությամբ օժտված են ոչ միայն նյութաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտները, այլ նաև դատարանում քննվող քաղաքացիական հարաբերությունների սուբյեկտներ չհանդիսացող բազմաթիվ այլ անձինք՝ պետական շահերի պաշտպանությամբ հանդես եկող դատախազը, այլ անձանց իրավունքների պաշտպանությամբ հայց հարուցող քաղաքացիներն ու կազմակերպությունները, օրենքով իրենց վրա պետության կողմից դրված պարտականություններ իրականացնող պաշտոնատար անձինք (խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների ներկայացուցիչներ, հոգեբուժական հաստատությունների ներկայացուցիչներ և այլն), վկաները, փորձագետը, թարգմանիչը և այլք, որոնք, եթե օժտված չլինեն դատավարական իրավունա-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

կութեամբ ու գործունակութեամբ, չեն կարող դիմել դատարան կամ դատարանում կատարել դատավարական գործողություններ:

Քաղաքացիական և դատավարական իրավունակությունն ու գործունակությունը նույնացնող օրենսդիր անտեսել է նաև, որ եթե քաղաքացիական իրավունակությունն ու գործունակությունն օրենքով սահմանված դեպքերում կարող են նաև սահմանափակվել, ապա դատավարական իրավունակությունն ու գործունակությունը երբեք սահմանափակվել չեն կարող, որովհետև դրանով իրավունքի սուբյեկտները կզրկվեն դատարան դիմելու, դատավարական գործողություններ կատարելու և ընդհանրապես իրենց իրավունքները պաշտպանելու հնարավորությունից:

Օրենսդրի կողմից վերը թույլ տրված իրավաբանական սխալի հետևանք է նաև այն, որ իրավակիրառական պրակտիկայում դատարաններն անգամ լավ չեն պատկերացնում, օրինակ, այլ անձանց շահերի պաշտպանությամբ հայց հարուցող սուբյեկտների շրջանակը, իրավահարաբերությունների բնույթը, որոնցով նրանք կարող են դիմել դատարան, և ընդհանրապես դատավարության կողմեր չհանդիսացող սուբյեկտների դատավարական իրավունքների ու պարտականությունների ծավալը:

Հեղինակն առաջարկում է այլ պետությունների (օրինակ՝ ՌԴ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 36-37-րդ հոդվածների, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 50-րդ պարագրաֆի 1-ին պարբերության) օրինակով ՀՀ-ում առաջիկայում ընդունվելիք

քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում վերականգնել ՀԽՍՀ 1964թ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 31-32-րդ հոդվածների բովանդակությունները:

Չկանխամտածված սխալներ կարող են թույլ տրվել տարբեր մակարդակի իրավաստեղծ մարմինների կողմից և իրավաստեղծման տարբեր փուլերում, ուստի իրավաստեղծման սխալները կարելի է դասակարգել նաև՝ ըստ սուբյեկտների, իսկ ապա՝ ըստ օրինաստեղծման փուլերի:

Իրավաստեղծման սխալների նորմատիվ բնույթը ճիշտ հասկանալու համար կարևոր նշանակություն ունի նաև օրինաստեղծման փուլերին համապատասխան դրանց տարբերակումը: Օրինակ՝ օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքի իրացման ընթացքում թույլ տրված սխալներն արգելակում են օրինագծի և դրա ճշտումների, օրենսդրական առաջարկների մշակման և նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունման նպատակահարմարության վերաբերյալ ճիշտ որոշումների կայացումը: Այդ սխալներն առաջին հերթին հանգեցնում են անհիմն տնտեսական, նյութատեխնիկական ծախսումների, ինչպես նաև այլ թերությունների:

Նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծման ընթացքում իրավական կարգավորման ենթակա հասարակական հարաբերությունների զարգացման օբյեկտիվ օրինաչափությունների ճանաչման արդյունքները ձևակերպվում են այդ ակտերում, այլ կերպ՝ փոխադրվում են իրավունքի լեզվի: Այս դեպքում օգտագործվում է «ձևավորում» եզրույթը, որի տակ հասկացվում է տվյալ երևույթի (նախագծվող ակտի) բովանդակային կողմը

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնն

նշանների՝ բանաձևերի, տառերի, թվերի, խորհրդանիշների լեզվով փոխադրումը: Իրավունքի բնագավառում նորմատիվ իրավական ակտի (նորմի) ձևավորման գործիք իրավաբանական տեխնիկան՝ նորմատիվ իրավական ակտերի ստեղծման ու ընդունման տրամաբանական, լեզվական եղանակների, մեթոդների, կանոնների և իրավաստեղծման իրավաբանական ընթացակարգերի համակարգն է: Այստեղից պետք է եզրակացնել, որ իրավաստեխնիկական սխալները նորմատիվ իրավական ակտի թերություններն են, որոնք արդյունք են նորմատիվ իրավական ակտի մշակման և ընդունման ժամանակ իրավաստեղծման տեխնիկայի տրամաբանական, լեզվական և ընթացակարգային պահանջների խախտման:

Իրավաբան գիտնականների և պրակտիկ իրավաբանների մեծամասնության կարծիքով, իրավաստեղծման սխալները հանդիսանում են իրավաստեղծման սուբյեկտների իրավաբանական բացթողումների կամ օրենսդրական տեխնիկայի խախտման հետևանք: Մասնավորապես՝ Վ. Բաբակի կարծիքով, իրավաստեղծման սխալն իրավաստեղծման տեխնիկայի տրամաբանության և քերականության պահանջներից կատարված նահանջ է, որը նվազեցնում է նորմատիվ իրավական ակտի որակը, առաջացնում է դրա մեկնաբանման անճշտություններ և դժվարացնում է իրավունքի նորմի իրացումը կոնկրետ հարաբերություններում:¹³

Օրինագծի քննարկման և ընդունման ժամանակ թույլ տրված ընթացակարգային սխալները հանգեցնում են նորմատիվ իրավական ակտի հիմնական դրույթներն օրենքի լեզվով ոչ

ճիշտ, ոչ հստակ ձևակերպման, քննարկվող օրինագծի բովանդակության խեղաթյուրման, դրա նորմերի կամ քննարկվող փաստաթղթի և այլ ակտերի հակասականության (կոլիզիայի), որը հետագայում այն լրացնելու կամ փոփոխելու անհրաժեշտություն է առաջացնում:

Ընդունված օրենքի կամ այլ իրավական ակտի հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու փուլում թույլ տրված սխալները, չնայած տեխնիկական բնույթ են կրում և արտահայտվում են հրապարակման և ուժի մեջ մտնելու ժամկետների ոչ ճիշտ որոշման ձևով, սակայն կարող են վատթարացնել առանձին կատեգորիայի քաղաքացիների իրավական դրությունը և պատճառ դառնալ իրավական ակտերի փոփոխության:

Իրավաստեղծման գործընթացում թույլ տրված և վերը թվարկված բոլոր սխալներն ի հայտ են գալիս նորմատիվ իրավական ակտի օրինական ուժ ստանալուց հետո, ուստի արդեն իսկ ուժի մեջ մտած նորմատիվ իրավական ակտի սխալներն ունեն նեգատիվ ազդեցություն այլ բնագավառում, քան իրենք՝ իրավաստեղծման սխալները: Դրանք, մասնավորապես, խոչընդոտում են իրավական փաստաթղթի առանձին դրույթների ճիշտ ընկալմանը, խեղաթյուրում են դրանց բովանդակությունը և հանգեցնում իրավունքի նորմերի սխալ կիրառման:

Իրավաբանական գրականության մեջ թվարկվում են իրավաստեղծման բնագավառի այլ սխալներ ևս: Ավելին, դրանք տեսակավորվում են հետևյալ խմբերի՝ 1) ճանաչողական սխալներ, որոնք առաջանում են ապագա իրավական կարգավորման առարկան ոչ ճիշտ գնահատելու հետևանքով, 2) բո-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

վանդակային սխալներ, որոնք արտահայտվում են իրավական ներգործութեան միջոցների և մեթոդների թերությունների մեջ, 3) տեղեկատվական սխալներ, որոնք վկայում են ակտի ձևի ոչ ճիշտ ընտրության, նախագծի թույլ հիմնավորման մասին, 4) ընթացակարգային սխալներ, որոնք կապված են ակտերի նախապատրաստման և ընդունման ընթացակարգի խախտումների հետ, 5) սոցիալական սխալներ, որոնք թույլ են տրվում իրավական ակտերի ընդունման ժամանակ քաղաքացիների, պաշտոնատար անձանց, պետական մարմինների, հասարակական միավորումների և տնտեսավարող սուբյեկտների, այսինքն՝ հասարակական կարծիքն անտեսելու պատճառով:¹⁴

Վ. Բարանովը և Վ. Սիրիխն իրավաստեղծման գործընթացի սխալները խմբավորում են ըստ գիտության ճյուղերի: Ըստ այդ հեղինակների՝ սխալները լինում են իրավաբանական, քերականական և տրամաբանական:¹⁵

Իրավաբանական գրականության մեջ առկա են նաև իրավաստեղծման սխալները դասակարգելու այլ առաջարկներ: Այսպես՝ Մ. Կոստենկոն, ով, մեր կարծիքով, ոչ առանց հիմքի, իրավունքի բացերը համարում է իրավաստեղծման սխալների մի տարատեսակ, որոշակի չափանիշների հիման վրա իր այդ եզրակացությունը հիմնավորում է իրավունքի բացերի դասակարգման միջոցով: Այդ չափանիշներն են՝

1. տարածական սկզբունքը, որի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտերը դասակարգվում են ըստ իրենց իրավասուբյեկտության և իրավասության ու լինում են՝

- դաշնային (ՀՀ-ում՝ համապետական), տարածաշրջանային ու տեղական մակարդակի,

- ըստ իրավունքի ճյուղերի՝ սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական, վարչական և այլն, որոնցում իրավունքի բացերը վերացվում են մեկնաբանության միջոցով՝ ելնելով ռուսաստանյան (հայաստանյան՝ Գ.Պ.) ընդհանուր սկզբունքից,

- ըստ նորմատիվ իրավական ակտի իրավաբանական ուժի, որոնք լինում են օրենքի և ենթաօրենսդրական ակտի բացեր, և որոնց տակ ենթադրվում է կոլիզիայի լուծման հնարավորությունը՝ ելնելով հետազոտվող փաստաթղթի նկատմամբ առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի բովանդակությունից,

- ըստ նյութաիրավական և դատավարական իրավունքների նորմերի, որոնք շատ հաճախ ներկայանում են օրենսդրի բացթողման ձևով, որը ոչ միշտ է ընդունակ իրավունքի նոր նորմերում արտացոլելու ծագող հասարակական հարաբերությունները,

- ըստ դրական իրավունքի բացերի՝ որոնք վկայում են զարգացող հասարակական հարաբերություններից գործող իրավունքի հարաբերականորեն հետ մնալու մասին, եթե, իհարկե, այստեղ նկատի չեն առնվում շահադիտական կամ կորպորատիվ շահերը, և վերջապես՝

2. անձանց շրջանակը, որը կարող է արտահայտվել օրենքի գործողությունից առանձին սոցիալական խմբեր կամ սոցիալական խմբի հարաբերություններ գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար հանելու ձևով:

Իրավաստեղծման սխալները, իհարկե, չեն կարող բողոքարկվել դատական կարգով, որովհետև դա կնշա-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

նակեր օրենքի կամ այլ իրավական ակտի կիրառման լրիվ վերստուգում: Դրանք կարող են լրացվել կամ ուղղվել միմիայն իրավաստեղծ մարմնի կողմից՝ իր նախաձեռնությամբ կամ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա՝ նոր ակտի ընդունման ճանապարհով:

Վերը շարադրվածները ցույց են տալիս, որ իրավաստեղծ (իրավաբանական) սխալներն իրենց բնույթով բազմաթիվ են և բազմազան, ուստի տարբեր հեղինակներ այդ երևույթի բնորոշումը ձևակերպելիս իրենց ուշադրությունը սևեռում են այդ երևույթի տարբեր տեսանկյունների վրա: Սակայն բոլոր իրավաբանները միահամուռ են այն կարծիքում, որ իրավաստեղծման սխալները բացասական սոցիալական արդյունք են, որովհետև դրանք ունեն բացասական սոցիալական, իրավաբանական կամ քաղաքական հետևանքներ, խոչընդոտում են սուբյեկտիվ իրավունքների և օրենքով պահպանվող շահերի իրացմանը, խանգարում են իրավաստեղծ սուբյեկտի արդյունավետ աշխատանքին և որակյալ իրավական ակտի ընդունմանը, բարդություններ են ստեղծում ակտի նորմերի մեկնաբանության և կիրառման հարցերում:

Հետևաբար, ելնելով իրավաստեղծման սխալների բնույթից՝ կարելի է առաջարկել նաև դրանց հետևյալ բնորոշումը. իրավաստեղծման սխալները նորմատիվ իրավական ակտերի սուբյեկտիվ կամ օբյեկտիվ պատճառներով պայմանավորված բովանդակային կամ իրավատեխնիկական թերություններ են: Ըստ որում, բովանդակային սխալները (սոցիալական, քաղաքական, հայեցակարգային, իրավաբանական, արժեքանական և այլն)

իրավաստեղծ մարմնի կողմից թույլ են տրվում օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափությունների ճանաչման և գնահատման փուլում, իսկ իրավատեխնիկական սխալները՝ իրավական ակտի (նորմի) նախագծման (ձևակերպման)՝ օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափություններն իրավունքի լեզվի փոխադրելու փուլում: Իրավունքի տեսաբանները և պրակտիկ իրավաբաններն իրավաստեղծման գործընթացի այս փուլերը պետք է դիտարկեն որպես մշտական հետազոտման առարկա՝ գիտակցելով, որ նշված փուլերում իրավաստեղծման սխալները տեղի են ունենում, երբ իրավաստեղծ մարմինը՝ ա) սխալմամբ համարում է, որ այս կամ այն հարաբերությունը ենթակա չէ իրավաբանական ներգործության (կարգավորման), բ) սխալմամբ ենթադրում է, որ իրավունքը հնարավոր է կոնկրետացնել դրա կիրառման ընթացքում, գ) հարցի լուծումը սխալմամբ հանձնում (վերապահում) է իրավակիրառողին, դ) հրապարակում է նորմ, որի անհրաժեշտությունն առկա չէ:¹⁶ Վերջին երեք դրույթները ենթադրում են այնպիսի բացերի առկայություն, որոնք բացահայտվում են իրավունքի կիրառման ընթացքում: Դրանք կարող է լրացնել միմիայն իրավաստեղծ մարմինը: Իսկ առաջին դրույթի կապակցությամբ իրավակիրառ սուբյեկտը որևէ անելիք չունի, որովհետև այն գործի (հարցի) լուծման համար որևէ նշանակություն չունի:

Ամփոփման կարգով նշենք, որ իրավաբանական գրականության մեջ իրավաստեղծման բնագավառում տեղ գտած իրավաբանական սխալների մեկ ընդհանուր բնորոշում գրեթե չկա: Ինչպես արդեն այդ հասկացու-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

թյունների քննարկման արդյունքում նշվել է, դրանք հիմնականում միակողմանի բնույթ ունեն, որովհետև դրանցում ընդգծվում է իրավաստեղծ գործունեության բաղկացուցիչ մասերի միայն այս կամ այն կողմը՝ ա) օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափությունների ճանաչման և բ) իրավական ակտերի նախագծման, այսինքն՝ օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափություններն իրավունքի (օրենքի կամ այլ իրավական ակտի) լեզվի փոխադրելու՝ ճանաչումից գործունեության անցնելու առանձին տարրերը: Մեր կարծիքով, իրավաստեղծ սխալների ընդհանրական հասկացության փորձ արել է միայն Ե. Սպեկտորը, ըստ որի՝ իրավաստեղծ բնագավառի իրավաբանական սխալների տակ պետք է հասկանալ սոցիալ-իրավական բացասական շեղումը, օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող պայմաններն իրավաստեղծ մարմնի կողմից ոչ հստակ կամ սխալ գնահատումը և նորմատիվ իրավական ակտերում օրենսդրական մասշտաբով դրանց ամրապնդումը¹⁷:

Վերը տրված հասկացության մեջ Ե. Սպեկտորը, իհարկե, ընդգծել է իրավաստեղծման ճանաչողական փուլի ամենակարևոր հատկանիշը՝ իրավական ակտի՝ օբյեկտիվ իրականության պայմաններին համապատասխանելու անհրաժեշտությունը: Սակայն պետք է նշել, որ առաջին՝ իրավաստեղծման սխալները լինում են ոչ միայն օրենսդրական, այլ նաև ենթաօրենսդրական մակարդակներով, երկրորդ՝ մման բնորոշումը չի արտացոլում իրավաստեղծ գործունեության փուլային բնույթը, և դրանք ճանաչողականի ու իրավաբանական տեխ-

նիկայի խմբերի բաժանումը, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձին-առանձին կարող են հիմք դառնալ սխալներ թույլ տալու համար: Բացի այդ, բերված բնորոշումից ամենևին էլ չի բխում, որ իրավաստեղծման սխալներն իրավունքի բացերի մի տարատեսակ են և այլն:

Ի մի բերելով վերը շարադրվածը՝ հեղինակն առաջարկում է իրավաստեղծման (իրավաբանական) սխալների իր սեփական բնորոշումը. **իրավաստեղծման կամ իրավաբանական սխալներն իրավունքի բացերի տարատեսակ են, Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավաստեղծ մարմինների կողմից ընդունված օրենքներում և նորմատիվ իրավական այլ ակտերում ձևակերպված բովանդակային (սոցիալական, քաղաքական, հայեցակարգային, իմացաբանական, արժեքաբանական և այլ) ու իրավատեխնիկական (իրավաբանական, քերականական, տրամաբանական) թերություններ, որոնք պայմանավորված են օբյեկտիվ սոցիալական օրինաչափությունների ոչ ճիշտ գնահատմամբ կամ իրավաստեղծ մարմնի կողմից իրավական ակտերի նախագծման, քննարկման և հրապարակման ընթացքում այդ օրինաչափություններն իրավունքի լեզվով ոչ հստակ փոխադրմամբ և նվազեցում են նորմատիվ իրավական ակտերի որակը:**

Մեր կարծիքով, իրավաստեղծման սխալների վերը տրված հասկացությունն առավել համապարփակ է, ներառում է դրանց և՛ օբյեկտիվ, և՛ սուբյեկտիվ գործոնները:

1. Юридическая энциклопедия. М., Изд-во Юринформцентр. 1997, с. 347, Большая юридическая энциклопедия. Самое полное современное издание. М., ЭКСМО, 2007, с. 464.

2. **Костенко М.А.** Пробел в праве как разновидность правотворческой ошибки. Известия КОФУ. Технический выпуск. Юридическая техника и технология. ББК 67-01, с. 119.

3. **Աղաշան Էր.** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1976, էջ 1308:

4. **Ожегов С.И.** Словарь русского языка: Ок. 5700 слов / Под ред. Н. Шведовой - 16-е изд., испр. М., "Русский язык", 1984, с. 419. Ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ խիստ վիճարկելի է այն հարցը, թե կարելի է, արդյոք, իրավաբանական լեզվաբանության մեջ օգտագործել լատինական ծագում ունեցող «դեֆեկտ» եզրույթը (**Сибгатулина Г.Б.** Понятия "дефект права" и "юридическая ошибка" в современной юридической науке // Вестник экономики, права и социологии, 2012, N 1, с. 221-224): Մեր կարծիքով, հայ գիտնականների և իրավակիրառ սուբյեկտների համար այս վեճը և դրա արդյունքն իրավունքի լեզվով ասած՝ իրավաբանորեն անտարբեր են, որովհետև մենք ունենք այդ եզրույթի «սխալ», «ոչ ճիշտ» և այլ հոմանիշները, որոնք լիարժեք կերպով արտահայտում են նշված եզրույթի բովանդակությունը: Բացի այդ, սխալն անմիջականորեն կապված է մարդկային մտածողության հետ, իսկ «դեֆեկտ»-ը՝ ոչ:

5. **Керимов Д.А.** Законодательная техника. Научно-методическое и учебное пособие. М., Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА). М., 2000, с. 9-10.

6. Элементарные начала общей теории права: учеб. пособие для вузов / Под общей ред. д-ра юрид. наук, проф. Червонюка. - Право и закон. М., Колос, 2003.

7. **Тихомиров Ю.А.** Юридическое проектирование: критерии и ошибки // Журнал российского права. 2008. N2, с. 3-9.

8. **Косович В.** Правотворчі помилки — як наслідок помилок у правотворчій техніці // Проблеми державотворення І захисту прав людини в Україні: Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009, с. 15.

9. **Лукашева А.В.** Законотворческие ошибки //Гражданин и право. 2000, N3.http://www.jursites.ru/lukasheva_zakonvorcheskie_o.html.

10. **Кашанина Т.В.** Юридическая техника: учебник. - 2-е изд., пересмотр. М., НОРМА: ИНФРА М., 2011, с. 161.

11. **Надеев Г.** Законотворческие ошибки. // Российская юстиция. 2001, N5, с. 20.

12. **Лаишков А.С.** Правотворческие ошибки. Проблема теории и практики: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб, 1999, с. 13.

13. **Бабаев В.К.** Формальная определенность и возможности формализации законодательства // Советское государство и право. 1978, N4, с. 45. **Чернобель Г.Т.** Формализация норм права // Советское государство и право. 1979, N4, с. 29.

14. **Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В.** Правовые акты: учебно-практическое и справочное пособие. М., 1999, с. 38.

15. **Баранов В.М., Сырых В.М.** Законотворческие ошибки: понятие и типология // Законотворческая техника в современной России: состояние, проблемы, совершенствование: сборник статей: В 2 т. / Под ред. В.М. Баранова. Н. Новгород. 2001. Т. 1, с. 389.

16. **Лазарев В.В.** Применение советского права. Казань, изд-во Казанского ун-та, 1972, с. 113.

17. Спектор Екатерина Ильинична Пробелы в законодательстве и пути их преодоления. Дисс. ... канд. юрид. наук. Инст. законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. М., 2003, с. 13-14.

ՎԵՐԱՐՏԱՊՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՄԱՐԴՈՒ ՍՈՄԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ

Մարդու վերարտադրողական իրավունքը մարդկային ցեղի շարունակականութիւնն ապահովելու համար սերունդ թողնելու հնարավորութեան ապահովումն է: ՀՀ Սահմանադրութեան 16-րդ հոդվածը ճանաչում է ընտանիքի վերարտադրման իրավունքը¹: Կարծում եմ՝ ոչ թե յուրաքանչյուրի, այլ ընտանիքի վերարտադրման իրավունքն ամրագրելով ՀՀ Սահմանադրութիւնը կարևորում է վերարտադրող և վերարտադրված սուբյեկտների միջև սիրո, հարգանքի, հոգատարութեան, բարոյական և իրավական պարտավորվածութեան վրա հիմնված կապերի առկայութիւնը:

Ընտանիքը կատարում է հիմնականում երկու ֆունկցիա՝ կենսաբանական և սոցիալական², ընդ որում՝ կենսաբանական ֆունկցիան դրսևորվում է երեխա ծնելու եղանակով մարդկային ցեղի շարունակականութիւնն ապահովելու (այսինքն՝ մարդու վերարտադրողական իրավունքի իրացում), իսկ սոցիալական ֆունկցիան՝ հասարակութեան հիմքը հանդիսանալու մեջ:

Հայտնի է մարդու՝ կենդանական աշխարհի բարձրագոյն տարատեսակի վերարտադրողական իրավունքի դրսևորման մի քանի եղանակ, օրինակ՝ փոխնակութիւնը, կլոնավորումը և այլն:

Այժմ արգելված է մարդկային ցեղի կլոնավորումը (պատճենահանումը, կրկնօրինակի ստեղծումը) մարդկային ցեղի շարունակականութիւնն ապահովելու համար: Մասնավորապէս՝ Օվիեդոյի կոնվենցիային³ կից լրացուցիչ արձանագրութեան 1-ին հոդվածը⁴ սահմանում է, որ արգելվում է ստեղծել մարդկային էակ, որը գենետիկորէն նույնական կլինի այլ մարդկային էակի՝ անկախ նմանակված մարդկային էակի կենդանի կամ մահացած լինելու հանգամանքից: Գենետիկորէն նույնական այլ մարդկային էակ ասելով՝ անհրաժեշտ է հասկանալ այն դեպքը, երբ երկու մարդկային էակ կունենա կորիզային գենէրի նույն շարքը:

Գրականութեան մեջ նշվում է կլոնավորման երկու տեսակի մասին՝ վերարտադրողական և բուժական կլոնավորում⁵: Առաջինի դեպքում նպատակը գենետիկորէն նույնական սուբյեկտի ստեղծումն է, իսկ երկրորդի դեպքում՝ բջիջների, օրգանների, հյուսվածքների, ցողունների ստեղծումը:

Մարդկային ցեղի կլոնավորման արգելքը մարդկային էակի նույնութիւնը, եզակիութիւնը, անկրկնելիութիւնը պաշտպանելու նպատակ ունի: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է փաստել, որ նույն կոնվենցիան չի արգելում հյուսվածքների, բջիջների

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

կլոնավորումը, պատճենումը՝ բժշկութեան մեջ օգտագործելու նպատակով, ինչպէս նաև հետազոտութեան, գիտական փորձերի, թերապիայի համար՝ որպէս կլոնավորման օբյեկտ դիտարկելով կենդանիներին:

Կլոնավորման դեպքում շատ դժվար է պատկերացնել, թե ովքեր են իրական, նպատակադրված, գենետիկ, իրավական, սոցիալական ծնողները, քանի որ որոշ դեպքերում դրանք համընկնում են: Կլոնավորումը տարբերվում է վերարտադրման մյուս տեսակներից նրանով, որ այն կախված չէ գամետային բջիջների՝ սերմի և ձվաբջջի միացումից: Կլոնի գենոմի հիմքը սոմատիկ բջիջն է:

Մարդու կլոնի (մարդու պատճենում) ստեղծման նպատակները տարբեր են՝ կլոնավորման արդյունքում ծնված երեխան կարող է անպտուղ զույգին հնարավորություն ընձեռել ունենալ գենետիկորեն փոխկապակցված երեխա, խուսափել հիվանդ երեխա ունենալուց, զույգերը միմյանց համար օրգանի կամ հյուսվածքի փոխպատվաստման դոնոր կհանդիսանան՝ անհրաժեշտության դեպքում⁶, մարդկային զարգացածության ուսումնասիրման համար լավագույն միջավայր կստեղծվի⁷, ծնված երեխան կարող է փոխնակ դոնոր հանդիսանալ, ծնողը կրկին կունենա մահացած երեխայի կրկնօրինակ, մեծ տաղանդ ունեցող մարդիկ շատ կլինեն: Կլոնավորումը կլինի եվգենիկական առաջխաղացման սկիզբը⁸:

Կլոնավորված երեխաները կխախտեն համակեցության ընդհանուր բարոյական նորմերը: Կլոնավորման արդյունքում ծնված երեխան նման կլինի մեկ այլ անձի, գենետիկորեն

նույնական կլինի այլ անձի հետ, որի կլոնն է հանդիսանում, կլոնավորված երեխաներին կօգտագործեն գիտափորձեր, հետազոտություններ անցկացնելու համար, կլոնավորված երեխաները կդառնան օրգանների, հյուսվածքների, բջիջների դոնոր՝ որպէս թրաֆիքինգի գոհ: Փաստորեն նման իրավիճակում անձի նույնականացման խնդիր կստեղծվի, բնօրինակի և պատճենի խնդիր կառաջանա, որը նաև իրավական, սոցիալական, հոգեբանական և այլ խնդիրներ կառաջացնի:

Ինչպէս նշվեց վերևում, փոխնակությունը (surrogacy) վերարտադրողական իրավունքի իրացման առավել հայտնի ձևերից մեկն է:

Մարդու վերարտադրողական իրավունքն էլ, իր հերթին, հանդիսանում է **մարդու սոմատիկ իրավունք**, քանի որ սոմատիկ են անձի հետ կապված այն իրավունքները, որոնք կապված են մարդու մարմնի՝ որպէս ամբողջության, ինչպէս նաև այդ ամբողջականության առանձին մասերի (օրգաններ, հյուսվածքներ, բջիջներ) նկատմամբ մարդու, ըստ իր հայեցողության, տիրապետման, օգտագործման, տնօրինման հետ, այլ կերպ ասած՝ դրանք մարդուն տրված հնարավորություններ են՝ ազատորեն տնօրինելու իր մարմինը: Այդ իրավունքները գոյություն ունեն օբյեկտիվորեն, բացարձակ և անժամկետ, վերագրվում են կոնկրետ անձի:

Հետևաբար, փոխնակությունը՝ որպէս մարդու վերարտադրողականության իրավունքի դրսևորում, մտնում է մարդու սոմատիկ իրավունքի համախմբի մեջ:

Փոխնակությունը լինում է երկու տեսակ՝ գեստացիոն (ամբողջական)

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

և ավանդական (մասնակի, գենետիկ, ուղիղ): 1987 թվականի մադրիդյան հռչակագիրն ամրագրեց վերարտադրողականության օժանդակ տեխնոլոգիաներից (այսուհետև՝ ՎՕՏ)⁹ կիրառման երեք տեսակ՝ կնոջ արհեստական սերմնավորում (ինսեմինացիա)¹⁰, արտամարմնային (էքստակորպորալ) բեղմնավորում, սաղմի տեղափոխում (փոխնակություն, սուրոգատություն)¹¹:

Գեստացիոն փոխնակության ժամանակ սաղմն ստեղծվում է փոխնակ կնոջ մարմնից դուրս՝ *in vitro*¹² միջավայրում, ապա տեղափոխվում է փոխնակ կնոջ մարմնի մեջ: Այսինքն՝ այս դեպքում գործ ունենք արտամարմնային (էքստակորպորալ) բեղմնավորման հետ, բացի այդ, ծնված երեխան գենետիկորեն փոխնակակցված չէ փոխնակ մորը: Գեստացիոն (կրող) փոխնակության դեպքում մի կինը կրում է սաղմը, որն ստացվել է մեկ այլ կնոջ ձվաբջջից: Գեստացիոն մայրը պարտավոր է երեխային հանձնել գամետների տերերին, ովքեր էլ հանդիսանում են երեխայի սոցիալական, նպատակադրված, իրավական ծնողները (ծնողը):

Ավանդական փոխնակության ժամանակ կինը հղիանում է բնական (սեռական հարաբերություններ ունենալու միջոցով) կամ արհեստական եղանակով (սերմի ներարկում կնոջ արգանդ): Ավանդական փոխնակության դեպքում ծնված երեխան գենետիկորեն փոխնակակցված է երեխային ծնած կնոջը: Ավանդական փոխնակությունը չի հանդիսանում համընդհանուր՝ արտամարմնային փոխնակության մասը:

Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում, եթե ամուսնացած կինը երեխա է ունենում արհես-

տական սերմնավորման եղանակով (ընդ որում՝ այլ տղամարդու սերմի միջոցով), ապա նրա ամուսինը հանդիսանում է այդ ծնված երեխայի իրավական հայրը, ընդ որում՝ արհեստական սերմնավորման եղանակի համար իրավական հոր համաձայնությունը ևս անհրաժեշտ է¹³: Սերմի դոնորը չի հանդիսանում իրավական հայր՝ անկախ ապագա մոր ամուսնական կարգավիճակից: Դոնորն անհատ է, ով տրամադրում է ձվաբջջից կամ սերմ, որն էլ օգտագործվում է օժանդակող վերարտադրողականությունն ապահովելու համար՝ անկախ դրա հատուցելիության առկայությունից¹⁴:

Հատուցելիության չափանիշից ելնելով փոխնակությունը լինում է երկու տեսակ՝ առևտրային և մարդասիրական:

Մարդասիրական փոխնակության դեպքում փոխնակին հատուցվում են միայն բժշկական և դրա հետ կապակցված ծախսերը (օրինակ՝ ինքնաթիռի տոմս, հյուրանոցում մնալու գումար), իսկ **առևտրային փոխնակության** դեպքում նաև դրամական փոխհատուցում է տրամադրվում:

«Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետև նաև՝ Օրենք) 15-րդ հոդվածի 11-րդ կետի համաձայն՝ փոխնակ մայրը հղիություն կրելու և ծննդաբերելու համար կարող է ստանալ դրամական հատուցում՝ համապատասխան առողջապահական հաստատության կամ վերարտադրողականության օժանդակ տեխնոլոգիաներից օգտվող անձի կամ ամուսինների և փոխնակ մոր կողմից նախապես կնքված պայմանագրով սահմանված

կարգով:

Օրենքի 16-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կենսաբանական ծնողն իր բեղմնունակ սերմը կամ բեղմնունակ ձվաբջիջը տրամադրելու համար դրամական հատուցում չի ստանում:

Վերը նշված հոդվածների վերլուծությունից բխում է, որ ՀՀ-ում թույլատրելի է ինչպես առևտրային, այնպես էլ մարդասիրական փոխնակությունը, իսկ ինչ վերաբերում է երեխայի կենսաբանական ծնողին, ապա վերջինս հատուցում ստանալու իրավունք չունի:

Օվիեդոյի կոնվենցիայի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդկային մարմինը և դրա մասերը չպետք է լինեն **ֆինանսական առավելություն ստանալու միջոց**: Այսինքն՝ նշվածից բխում է, որ հատուցելի փոխնակությունը հակասում է Օվիեդոյի կոնվենցիայի իրավակարգավորմանը, քանի որ կինն օգտագործում է իր մարմինն ուրիշի համար երեխա ունենալու համար, ընդ որում՝ այդ գործընթացի հիմքում ընկած է ֆինանսական հատուցում, ֆինանսական առավելություն ստանալու գաղափարը:

Ըստ Պաֆլովայի¹⁵ վերարտադրողական իրավունքը մարդու վերարտադրողական գործառույթներն իրականացնելու համար նախատեսված հնարավորություններն են, այդ թվում՝ վերարտադրման եղանակներն ու մեթոդներ ընտրելու ազատությունը:

Վերարտադրողական իրավունքներից յուրաքանչյուրը որևէ կերպ առնչվում է մարդու սահմանադրական իրավունքների հետ, օրինակ՝ կյանքի իրավունքի, առողջության պահպանման իրավունքի և այլն¹⁶:

Խոսելով փոխնակության, մարդու

վերարտադրողական իրավունքի իրացման հարցերի մասին՝ չպետք է անտեսել տվյալ հասարակության մոտեցումները՝ կոնկրետ հարցերի վերաբերյալ, քանի որ շատ դեպքում այս կամ այն իրավակարգավորումը բխում է տվյալ հասարակությունում առկա բարքերից, կարծրատիպերից, քաղաքական դիրքորոշումից և մի շարք այլ սուբյեկտիվ ընկալումներից: Օրինակ՝ 2001 թվականին Սլովենիայում հանրաքվե անցկացվեց արհեստական բեղմնավորման հարցերով և կանանց գրեթե 75 տոկոսը դեմ արտահայտվեց, իսկ Բրազիլիայում և Հունգարիայում որպես փոխնակ մայր կարող է հանդես գալ միայն գենետիկ ծնողների բարեկամը:

Ժամանակի հրամայականն է քննարկել մի շարք հասկացությունների տարբերությունները՝ փոխնակ մայր, իրավական ծնող, սոցիալական ծնող, կենսաբանական (գենետիկ) ծնող, նպատակադրված (պատվիրակված) ծնող:

Փոխնակ մայրը սաղմը կրող կինն է, ով երեխա է ունենում ուրիշի համար:

Կենսաբանական (գենետիկ) ծնողն այն անձն է կամ անձինք, որի սերմնաբջջի կամ ձվաբջջի միջոցով է ձևավորվել սաղմը, այսինքն՝ ծնված երեխան գենետիկորեն կապված է տվյալ ծնողին:

Սոցիալական ծնողն այն անձն է կամ անձինք, ով մեծացնում է երեխային՝ անկախ այդ երեխայի կենսաբանական ծնողը լինելու հանգամանքից:

Իրավական ծնողն այն անձն է կամ անձինք, ովքեր երեխայի ծննդյան վկայականում գրանցվում են որպես ծնողներ՝ երեխայի հանդեպ ու-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

նենալով ծնողական իրավունքներ, կրելով ծնողական պարտականութիւններ:

Նպատակադրված (պատվիրակված) ծնողն այն անձն է կամ անձինք, որը ցանկություն է հայտնել փոխնակ մոր օգնությամբ երեխա ունենալ, իսկ երեխայի ծնվելուց հետո դառնալ այդ երեխայի իրավական ծնող: Այսինքն՝ այս դեպքում անձը պատվիրակում է այլ անձի կամ անձանց՝ իր համար երեխա ունենալ:

Օրինակ՝ այն իրավիճակում, երբ սաղմն ստեղծվում է արտամարմնային եղանակով, ապա տեղադրվում է փոխնակ մոր արգանդի մեջ, ընդ որում՝ սաղմն ստեղծվում է դոնոր կնոջ ձվաբջջից և դոնոր տղամարդու սերմից, երեխայի ծնվելուն մասնակցում է 5 անձ, որից 2-ը՝ **դոնորներ** (սերմի սեփականատեր հանդիսացող դոնոր տղամարդը և ձվաբջջի սեփականատեր հանդիսացող դոնոր կինը), 2-ը՝ **նպատակադրված ծնողներ** (միևնույն ժամանակ հանդիսանում են ապագա երեխայի **սոցիալական և իրավական ծնողները**՝ տղամարդ և կին), 1-ը՝ **փոխնակ** (փոխնակ մայր, կին):

ՎՕՏ կիրառմամբ ծնված երեխայի հանդեպ ծնողական իրավունքների, պարտականությունների ծագման վերաբերյալ կարգավորումը թերի է: Մասնավորապէս՝ փոխնակ մոր ծնողական իրավունքը դադարում է երեխային հանձնելու պահից, իսկ նպատակադրված մոր իրավունքն առաջանում է երեխայի ծննդյան վկայականում որպէս մայր գրանցվելու պահից՝ ստացվում է հանձնելու պահից մինչև ծննդյան վկայականում գրանցելու ժամանակահատվածն անորոշ է մնում:

Բացի այդ, երեխային հանձնել ասելով՝ ի՞նչ նկատի ունենք, խոսքը հանձնման-ընդունման ակտի՞ (արձանագրության) մասին է, թե՞ հանձնում ասելով՝ օրենսդիրը նկատի ունի երեխայի ծնվելու կամ ծննդյան վկայականում նպատակադրված մոր գրանցման փաստը: Եթե հարցը դիտարկենք պայմանագրային հարաբերությունների համատեքստում, ապա, կարծում եմ, խոսքը հանձնման-ընդունման ակտի, արձանագրության մասին է, սակայն այստեղ էլ մեկ այլ բախումնային իրավիճակ ունենք՝ արդյո՞ք երեխան կարող է հանձնման-ընդունման օբյեկտ, առարկա լինել: Կարծում եմ ոչ:

ՀՀ-ում, Օրենքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, երեխա ունենալու համար ՎՕՏ-ից օգտվելու իրավունք ունեն՝

1) ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրանցված ամուսնության մեջ գտնվող ամուսինը (կինը)՝ միայն կնոջ (ամուսնու) հետ փոխադարձ համաձայնության առկայության դեպքում, այսինքն՝ ամուսինները՝ տղամարդու և կնոջ միասնությամբ:

2) ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրանցված ամուսնության մեջ չգտնվող տղամարդը կամ կինը՝ իր ցանկությամբ, այսինքն՝ չամուսնացած կամ ամուսնացած, սակայն ամուսնալուծված անհատ:

Օրենքի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ համասեռամուկայգերին արգելված է օգտվելու ՎՕՏ կիրառմամբ երեխա ունենալուց: Միևնույն ժամանակ ստացվում է մի իրավիճակ, երբ Հայաստանի Հանրապետությունում փաստացի բնակվող այն անձը, ով ՀՀ քաղաքացի չէ, միևնույն ժամանակ կացության

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

որոշակի կարգավիճակ դեռ չի ստացել, իրավունք չունի օգտվելու ՎՕՏ-ից:

Խոսելով փոխնակութեան ինստիտուտի մասին՝ անհրաժեշտ է քննարկել այն հարցը, թե ինչ հարաբերությունների մեջ են գտնվում կողմերը:

Որոշ երկրներում կնքվում է համապատասխան պայմանագիր, որտեղ հստակ կարգավորվում են կողմերի միջև առկա հարաբերությունները, իսկ որոշ երկրներում այդպիսի պայմանագրերն օրենքի ուժով առաջին են: Օրինակ՝ սերմնահեղուկի դոնորը կարող է իր սերմը վաճառել բժշկական հաստատութեանը, և այս դեպքում սերմնահեղուկի սեփականատիրոջ և բժշկական հաստատութեան միջև կնքվում է համապատասխան պայմանագիր: Այս դեպքում կողմերի միջև կնքվում է առուվաճառքի պայմանագիր: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ ոչ բոլոր երկրներում է տղամարդու սերմը հանդիսանում գործարքի առարկա, այսինքն՝ գույք (ապրանք) քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների համատեքստում:

Առուվաճառքի պայմանագիր կնքելու դեպքում կողմերից մեկը՝ վաճառողը, սերմնահեղուկի սեփականատերը, պարտավորվում է մյուս կողմին՝ գնորդին, բժշկական հաստատութեանը որպէս սեփականություն հանձնել գույք՝ ապրանք, սերմնահեղուկ, իսկ գնորդը պարտավորվում է ընդունել այդ ապրանքը և դրա համար վճարել որոշակի գումար (գինը): Դիտարկելով առուվաճառքի համատեքստում՝ կարծում եմ՝ կրկին բախումնային իրավիճակներ ունենք այն մասով, թե ապրանքի՝ սերմնահեղուկի որակի, քանակի և այլ չափա-

նիշների անհամապատասխանության դեպքում ինչպէս է հարցը լուծվելու, քանի որ ի սկզբանէ առուվաճառքի պայմանագրի առարկային վերաբերող մի շարք կարգավորումներ (ապրանքի պատահական կորստի, վնասվածքի ռիսկ, ապրանքի քանակ, տեսակ, որակի երաշխիք, թերությունների հայտնաբերում, կոմպլեկտայնություն և այլն) ի սկզբանէ կիրառելի չեն սերմնահեղուկի նկատմամբ՝ ելնելով սերմնահեղուկի՝ գործարքի առարկայի առանձնահատկությունից:

Հետաքրքրական է այն հարցը, երբ խոսքը վերաբերում է ոչ թե սերմնահեղուկի կամ ձվաբջջի գնմանը, այլ փոխնակ մոր հետ կնքվող պայմանագրի կարգավորմանը, քանի որ այստեղ գործ ունենք փոխնակ մոր մարմինն օգտագործելու, նպատակադրված ծնողների իրավունքների իրացման, բժշկական հաստատութեան իրավասութեան հետ, միևնույն ժամանակ շոշափվում են էմբրիոնի, սաղմի, պտղի, երեխայի շահերը¹⁷: Կարծում եմ՝ փոխնակ մոր հետ կնքվող պայմանագիրն ավելի շատ առնչվում է ծառայությունների մատուցման պայմանագրին՝ հաշվի առնելով գործարքի առարկայի առանձնահատկությունները:

Երբեմն սաղմ, էմբրիոն բառերը հոմանիշներ են դիտարկվում, ընդ որում՝ սաղմը ֆիզիկական անձ, իրավունքի սուբյեկտ չէ, սակայն դասական եղանակով իր (գույք), իրավունքի օբյեկտ էլ չէ, այլ այն զբաղեցնում է միջանկյալ դիրք անձի և իրի, իրավունքի սուբյեկտի և օբյեկտի միջև: Ձիգոտի՝ բեղմնավորված ձվաբջջի ձևավորման պահը համարվում է սաղմնային զարգացման սկիզբը, որի առաջին բջջային բաժանումները

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

կոչվում են բլաստոմներն, այսինքն՝ զիգոտը բեղնավորման պահից մինչև առաջիկա երկու շաբաթները պահպանում է բաժանվելու, առանձնյակ ունենալու իր կարողությունը, ընդ որում՝ այս սաղմին երբեմն անվանում են նախասաղմ, իսկ երկրորդ շաբաթվա վերջին ի հայտ են գալիս հյուսվածքների տարբերակման վաղ նշաններ¹⁸:

Եթե տղամարդը գրավոր ցանկություն է հայտնել, որ իր մահից հետո մեկ անգամ օգտագործվի իր սերմնահեղուկը երեխա ունենալու համար, և այդ իրավիճակում երեխա է ծնվում, ապա ո՞վ է գրանցվում որպես իրավական հայր: Հարցը կարևոր է, քանի որ դրա հետ կապված քաղաքացիաիրավական այլ հարցեր են առաջանում, օրինակ, ըստ օրենքի ժառանգության և այլն:

ՀՀ իրավական համակարգում կիրառելի են հայրության ընդունման և հայրության ճանաչման մոդելները, առաջինի դեպքում հայրն իր կամքի ազատ արտահայտման եղանակով ընդունում է երեխայի հայրը լինելու հանգամանքը՝ անկախ կենսաբանական հայր լինելու հանգամանքից, իսկ երկրորդ դեպքում՝ այն իրականացվում է դատական կարգով, երբ օրինակ, կենսաբանական հայրը մահացել է, սակայն օրենքով չարգելված եղանակով ապացուցվում է երեխայի՝ մահացած տղամարդուց սերելու փաստը:

Սակայն, եթե երեխան ծնվի հոր մահից հետո, ընդ որում՝ սաղմնավորված լինի հոր կրիկոնսերվացված սերմից, ապա կառաջանան որոշ դժվարություններ երեխայի և տղամարդու միջև կենսաբանական կապ հաստատելու առումով, բացի այդ, հաստատվելուց հետո երեխան կարո՞ղ է

համարվել կրիկոնսերվացված սերմի սեփականատիրոջ իրավական հետնորդ: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1190-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ըստ կտակի և ըստ օրենքի ժառանգներ կարող են լինել ժառանգության բացման օրը կենդանի, ինչպես նաև ժառանգատուի կենդանության ժամանակ սաղմնավորված և ժառանգությունը բացվելուց հետո կենդանի ծնված քաղաքացիները: Սույն դեպքում անտեսվում է կենդանությունից հետո սաղմնավորված երեխայի ինստիտուտը:

Ճապոնական իրավունքը ճանաչում է հոր մահից հետո սերմնավորված երեխայի ծնվելու դեպքում այդ երեխայի իրավական հայր ճանաչել մահացած տղամարդուն¹⁹: Կարևորը երեխայի և հոր միջև բիոլոգիական (կենսաբանական) կապի հաստատումն է: Բրիտանական մոտեցումն այն է, որ հոր մահից հետո հոր սերմից ծնված երեխան կարող է կրել հոր անունը զուտ ծննդյան փաստի գրանցման համար, եթե կենդանության օրոք հայրը նման համաձայնություն տվել է, որ իր մահից հետո օգտագործվի իր սերմը, այդ սերմից ծնված երեխայի ծննդյան փաստը գրանցվելու համար օգտագործվի իր անունը, ու եթե երեխայի ծնվելուց հետո 42 օրվա ընթացքում մայրը նման համաձայնություն է տալիս²⁰:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարելի է բխեցնել, որ ծնունդ տալու, մարդկային ցեղը վերարտադրելու, հասարակությանը յուրատիպ անհատ տրամադրելու իրավունքը հավասար է մարդու՝ երեխաներ ունենալու իրավունքին՝ անկախ այն հանգամանքից՝ այդ երեխան սովորական սեռա-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնը

կան հարաբերության արդյունք է, թե ՎՕՏ կիրառման միջոցով ծնված: Վերարտադրողականությունը մարդու հիմնական քաղաքացիական

իրավունքներից է, իսկ փոխնակ մայրության իրավունքը, փոխնակության իրավունքն ամբողջովին պետք է լինի պետության հոգածության ներքո:

1. Ընտանիքը՝ որպէս հասարակության բնական և հիմնական բջիջ, բնակչության պահպանման և վերարտադրման հիմք, ինչպէս նաև մայրությունը և մանկությունը պետության հատուկ պաշտպանության և հովանավորության ներքո են:

2. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Երևան, 2010, էջ 431:

3. Մարդկային էակի արժանապատվության և մարդու իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիա, ընդ որում՝ հաճախ անվանում է Օվիերոյի կոնվենցիա, որն ընդունվել է 1997 թվականին: ՀՀ-ն չի վավերացրել սույն կոնվենցիան:

4. Բժշկության և կենսաբանության (բիոլոգիայի) կիրառման հետ կապված մարդու կրօնավորումն արգելելու վերաբերյալ Օվիերոյի կոնվենցիային կից լրացուցիչ արձանագրություն:

5. **Ներսեսովա Լ.Ս., Խաչատրյան Չ.Ա., Սկրաչյան Ս.Ա.** Կենսաէթիկայի ներածություն, Երևան, 2012, էջ 150:

6. Dan W. Brock, CLONING HUMAN BEINGS, Brown University, E-8.

7. Dan W. Brock, CLONING HUMAN BEINGS, Brown University, E-10.

8. Եվգենիկան ուսումնք է մարդկային ցեղի (նրա ժառանգական հատկանիշների) լավացման, բարեւեղման մասին:

9. Երբեմն անվանվում է նոր վերարտադրողական տեխնոլոգիա (ՆՎՏ):

10. Արհեստական սերմնավորումն էլ լինում է երկու տեսակ՝ ամուսնու սեռաբջջի ներարկում՝ հոմոլոգիական, համանման սերմնավորում, և այլ տղամարդու սեռաբջջի ներարկում՝ հետերոլոգիական, տարանման սերմնավորում:

11. **Ներսեսովա Լ.Ս., Խաչատրյան Չ. Ա., Սկրաչյան Ս. Ա.** Կենսաէթիկայի ներածություն, Երևան, 2012, էջ 160:

12. Մարմնից, կենդանի օրգանիզմից դուրս, արհեստական միջավայրում, փորձանոթում, բաժակի մեջ (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/in%20vitro>):

13. The Uniform Parentage Act, «5 (1973), 9b Uniform Laws Annotated (1987).

14. ԱՄՆ-ում՝ Բոստոնում, մեկ տղամարդը կարող է սերմի դոնոր դառնալ մեկ ամսվա ընթացքում 8 անգամ՝ յուրաքանչյուր այցի դեպքում ստանալով 70 ԱՄՆ դոլար հատուցում:

ՀՀ-ում մեկ տղամարդը սերմի ակտիվ դոնոր կարող է հանդիսանալ առավելագույնը 3 տարի՝ յուրաքանչյուր ամիս հանձնելով սերմ ոչ ավելի, քան 3 անգամ, իսկ կինը փոխնակ մայր կարող է հանդիսանալ իր կյանքի ընթացքում 2 անգամ:

15. **Павлова Юлия Владимировна** Репродуктивная функция организма как форма реализации конституционного права человека на жизнь. М., 2007, с. 177.

16. **Романовский Г. Б.** Биомедицинское право в России и за рубежом. М., 2015, с. 177.

17. Էմբրիոնը (embryo) կենդանի օրգանիզմ է (սաղմ), որը սկիզբ է առնում բեղմնավորման պահից և ավարտվում հղիության 8-րդ շաբաթով (երբեմն նշում են բեղմնավորման պահից մինչև 8-12 շաբաթ), սա այն ժամանակահատվածն է, երբ ձևավորվում են ուղեղը, սիրտը, թոքերը, ներքին օրգանները, սկսում են ձևավորվել ոտքերը և ձեռքերը: 8-րդ շաբաթականից մինչև ծնվելը, այն կոչվում է պտուղ (foetus), իսկ ծնվելուց հետո՝ երեխա, նորածին (child, newborn):

18. **Ներսեսովա Լ.Ս., Խաչատրյան Չ. Ա., Սկրաչյան Ս. Ա.** Կենսաէթիկայի ներածություն, Երևան, 2012, էջ 159:

19. Kazuga Sogabe & Yomiuri Shimbun, In Vitro Ruling Raises Questions, Daily Yomiuri, <http://www.yomiuri.co.jp/newse/20040719wo33>.

20. USA, Human Fertilisation and Embryology (Deceased Fathers) Act 2003, Chapter 24.

Лусине ВАРДАНЯН

Старший следователь по особо важным делам
Следственного комитета РА,
кандидат юридических наук

ЭТИКО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ КЛОНИРОВАНИЯ

В Республике Армения законодательное поле переживает в своем развитии драматический период: все правовые нормы должны согласоваться с изменениями, произошедшими в Основном законе в конце прошлого года. Указанные изменения актуализировали также вопросы, связанные с клонированием.

Конституция сделала существенный шаг навстречу к созданию дополнительных гарантий для охраны прав и свобод человека: она закрепила запрет на репродуктивное клонирование. Как отмечает И.А. Конюхова «Конец XX - начало XXI вв. оказался периодом, при котором либерализация системы прав и свобод достигла своего апогея и даже некоторой абсолютизации. Расширение противоречий между правом и религиозными и нравственными нормами спровоцировало в итоге глобальные конфликты культур Востока и Запада, рост агрессии и нетерпимости, международную криминализацию новых сфер человеческой жизнедеятельности. Все возрастающая потребность в

глобальной и более организованной международной и внутренней государственной политике по борьбе с гонкой вооружений, прекращению производства оружия, опасного для жизни человечества, охране окружающей среды; защите человека в связи с современными достижениями науки в области генетики (клонирование)... эти и другие вопросы современности требуют как совершенствования уже выработанных подходов, так и поиска новых путей защиты человека, его основных прав и свобод.¹

Репродуктивное клонирование - получение взрослого организма-клона. Она рассматривается прежде всего в свете решения проблемы бесплодия. На уровне идеологии оно рассматривается также как средство закрепления картезианский дуализма: наука пытается преодолеть «естественные» барьеры, пытаясь получить «?свобождение человека» от природы, его «триумф» над природой. Сторонники такого метода указывают что он сможет решить следующие проблемы, которые держат человека в среде животных (как бы высо-

ко он себя не превозносил): 1) размножение половым путем (женщина вынашивает плод и рождает, как все самки), 2) старение (человек стареет по тем же законам, что и животное), 3) смерть (человек умирает, как и животное). Клонирование с передачей информации своему клону — реальный путь бессмертия и качественный скачок человека к новому состоянию.² Причем для указанных исследователей клонирование не имеет и этических изъянов: “собственно клонирование - это естественный процесс, если иметь ввиду множество естественно рожденных близнецов. Такое клонирование человеческого генома само по себе этически вполне безупречно, потому что происходит естественно”.³

Однако отрицательное отношение к клонированию возникло не сегодня. Еще в кабаллистике обсуждалась возможность создания человека по заданным параметрам.⁴ Ф.Ницше указывает на принципиальную связь между идеей сверхчеловека и ситуацией “смерти Бога”, что в свою очередь приводит к коренной ломке оснований традиционной культуры. В литературе в “Фаусте” Гете: при создании доктором гомункула присутствует Мефистофель — противник Бога. Еще одним аналогичным произведением является «Франкенштейн, или современный Прометей» М.Шелли, где созда-

ние-чудовище пытается осознать себя, и возлагает на творца ответственность за себя. Данные произведения, если говорить с точки зрения христианской этики, показывает безрезультатность попытки смертного человека взятия на себя функции Бога. С религиозной точки зрения рождение каждого человека выражает промысел Бога, который управляет случайностью — предпосылкой уникальности человека. Поэтому создание человека по заданным параметрам ставит производство человека на “конвейер”, что противоречит человеческому достоинству.

Если исходить из необходимости ренессанса духовности, то такое же отрицательное отношение вполне понятно: среди проблем репродуктивного клонирования выделяются такие как изменение понятия репродукции человека; разрушение института семьи как основной ячейки общества; ущемление достоинства клона как человека и т.д. Представляется, что в любом случае клонирование не должно рассматриваться как метод реализации репродуктивных прав человека. С юридической точки зрения проблемы репродуктивного клонирования связаны с тем, что клонированный ребенок в биологическом смысле будет представлять собой генетическую копию «отца» или «матери» клонирование человека открывает дорогу самым раз-

ным жизненным парадоксам: «суррогатному» материнству, при котором у ребенка две матери; репродуктивным правам гомосексуальных пар; материнству женщин в климаксе; «второму рождению» умершего человека и т.д. Все эти парадоксы требуют своего правового решения и оформления.

Как отмечает Копфер М. и Кольбе А. с точки зрения взаимосвязи личности и природы следует констатировать, что охрана индивидуального генофонда, обусловленная достоинством человека, относиться с одной стороны к личности как субъекту нравственности, а с другой стороны к природным условиям начала и развития личностного бытия⁵. Многие данности личности в дальнейшем обусловлены природным условием его бытия, а значит провозглашая человека высшей ценностью, невозможно его не охранять. “Чем более генофонд определяет и обуславливает развитие природных задатков личности, чем основательнее проявляются эти условия в формировании и становлении личности. Тем более он нуждается в охране, которая касается именно природных задатков личностного бытия и опирается на достоинство личности”⁶. Манипуляции с геномом задают искусственной рамки природного начала человека без возможности выбора с его стороны. Параметры одного человека зада-

ются и решаются иной личностью, что противоречит его достоинству и нарушается право на самоопределение.

Существование общества предполагает не только его количественную, но и качественную сохранность, поэтому любой метод, используемый для достижения каких-либо целей в обществе, должен исходить из безопасности его существования. Между тем, техника репродуктивного клонирования на сегодняшний день довольно опасна. Отмечается, что лишь 1 % клонированных эмбрионов развивается нормально.⁷ Даже допущение потенциальной возможности рождения большого количества клонов с различными мутациями должно рассцениваться как угроза для биологической безопасности человека, обнаружение же дефектов до родов обусловит увеличение числа аборт.

Легко представить появление новых криминогенных ситуаций. Уже сегодня такая тенденция наблюдается: не нова идея рождения “запланированного” ребенка для лечения его братьев и сестер, ребенок становится “живым товаром”.

Таким образом, можно сделать предварительное заключение: репродуктивное клонирование человека представляет собой угрозу для человечества, использование такого метода репродукции может привести к ее дегра-

дации и исчезновению. Поэтому такое решение разработчиков Конституции можно только поприветствовать.

Тот же подход мы замечаем на международном уровне. Так, в резолюции ВНА 51.10 указывается, что «клонирование для репликации человеческих существ является недопустимым с этической точки зрения и противоречит принципам человеческого достоинства и целостности».

Всеобщая декларация о геноме человека и правах человека, в свою очередь, указала, что практика, противоречащая человеческому достоинству, такая, как практика клонирования в целях воспроизводства человеческой особи, не допускается, учитывая озабоченность по поводу этических последствий применения некоторых достижений стремительно развивающихся биологических наук для человеческого достоинства, прав человека и основных свобод личности, вновь подтверждая, что применение достижений биологических наук должно служить облегчению страданий и укреплению здоровья личности и человечества в целом, подчеркивая, что поощрение научно-технического прогресса в области биологических наук должно осуществляться таким образом, чтобы это обеспечивало гарантию уважения прав человека и пользу для всех, учитывая серьезные медицинс-

кие, физические, психологические и социальные опасности, которые может представлять клонирование человека для соответствующих людей, а также сознавая необходимость предотвращения эксплуатации женщин, будучи убеждена в срочной необходимости предотвращения потенциальных опасностей клонирования человека для человеческого достоинства.⁸

Исходя из конституционно закрепленного императивного запрета репродуктивного клонирования, в Уголовной кодекс необходимо будет внести новый состав преступления.

В теории считается, что процессу создания норм права обычно предшествует выявление потребности в урегулировании определенной сферы общественных отношений. При этом осуществляется научный анализ, оценка действительности, выработка взглядов и концепций о будущем правовом регулировании, максимальный учет общественного мнения и мнения отдельных специалистов - практиков и ученых. Весь этот процесс есть формирование государственной воли в закон.⁹ Однако, предусмотрение состава клонирования в УК РА будет примером, когда право будет регулировать еще не появившиеся общественные отношения. Конечно надо быть готовыми к тому, что его криминализация поднимет ряд правовых вопросов, связан-

ных с его толкованием, квалификацией, применением. Причем, новым он является не только для уголовного права РА, но и для правовых систем других государств мира. Естественным следствием этого является неразработанность многих правовых вопросов как теоретического, так и практического характера, пробелы, разночтения в толковании. Сюда внесет свою лепту и спорность проблемы клонирования человека, его потенциального вреда или, наоборот, пользы для общества и человечества. В мире нет ни единого мнения о правовом регулировании подобных правоотношений, ни единого подхода к таковому. Заметим, что клонирование как преступление не предусмотрено и в УК РФ.

Армения не единственная страна, которая будет иметь такой состав в уголовном законе, в настоящее время в мире активно развернулся процесс криминализации клонирования человека.¹⁰ Как отмечают исследователи «В связи с защитой человеческой жизни одним из направлений современной уголовной политики зарубежных стран является запрет на все формы клонирования, в силу того, что клонирование считают противоречащим достоинству человека».¹¹ В Германии действует Федеральный закон о защите эмбрионов, в котором создание эмбриона генетически идентичного другому

эмбриону, происходящему от живого или мертвого лица признается преступлением.

Одним из вопросов криминализации данного состава будет определение его места в системе особенной части УК РА.

В декларации ООН о клонировании человека, принятой резолюцией Генеральной Ассамблеи от 8.03.2005г. рассматривается противоречащей человеческому достоинству.

В 1996г. комитетом министров Совета Европы была принята Конвенция о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины. Государства-члены Совета Европы, прочие государства и Европейское Сообщество, подписавшие эту конвенцию, «будучи убеждены в том, что предосудительное использование достижений биологии и медицины может привести к действиям, которые поставили бы под угрозу человеческое достоинство, утверждая, что успехи в области медицины и биологии должны использоваться на благо нынешнего и грядущих поколений, подчеркивая необходимость международного сотрудничества для этого», провозгласили приоритет интересов и блага отдельного человека над интересами общества или науки.

В 1998 г. в Париже к данной конвенции был принят дополнительный протокол относительно запрещения клонирования лю-

дей, в преамбуле которого указывается, что «инструментализация людей посредством преднамеренного создания генетически идентичных людей противоречит человеческому достоинству и в силу этого представляет собой предосудительное использование достижений биологии и медицины».

О.Э.Старовойтова указывает, что «с определенностью можно лишь утверждать, что клонирование посягает на человеческое достоинство. Создавать человека, преднамеренно выбирая его наследственность, значит нарушать его человеческое достоинство. Как будет чувствовать себя человек, зная, что он генетически не уникален ...может ли считаться клонированное существо личностью, если у него отсутствуют такие качества, как неповторимость и исключительность»¹² Правильность данной позиции можно обосновывать тем, что Конституция РФ провозглашает достоинство человека, его права и свободы высшими ценностями государства и общества, особенно указывая, что право на достоинство является основной целью всех остальных прав человека. «Достоинство, уважение личности — это не только поиск к удовлетворению прав и законных интересов человека, но и этика в обращении с людьми»¹³. Достоинство — это признание обществом социальной ценности, уникальности

конкретного человека.¹⁴ Представляется, что говоря о достоинстве человека, здесь надо понимать не как достоинство конкретного индивида, а достоинство человека как представителя рода *homo sapiens*, а уголовно-правовой запрет должен быть направлен на защиты безопасности человека как биологического вида. Поэтому клонирование должно быть отнесено к преступлениям против мира и безопасности человечества

Отметим, что некоторых странах законодатель исходит из того, что клонирование в уголовно-правовом аспекте посягает на жизнь и здоровье будущего ребенка. однако такой подход характерен лишь для тех стран, где закон защищает жизнь ещё нерожденного ребенка. Так, обстоит дело, например, в Ирландии.

Законодательство РФ пока не дает определение клонирования. В РФ под таким понимается создание человека, генетически идентичного другому живому или умершему человеку, путем переноса в лишенную ядра женскую половую клетку ядра соматической клетки. Но это определение имеет внутреннюю противоречивость. Сам перенос лишенную ядра женскую половую клетку ядра соматической клетки не означает еще создание человека, пока эта клетка не будет помещена в матку женщины и не пройдет определенного раз-

вития. Еще один недостаток определения: клетка, полученная путем замены ядра содержит также свои митохондриальные гены и потому абсолютно идентичным не являются.

Клонирование — технология, процесс, имеющий определенные стадии. При конструировании состава необходимо определить с какой именно стадии клонирования считать деяние окончанным: с момента создания клонированного эмбриона, с момента переноса в матку или с момента рождения клона. “Лабораторный... эксперимент требует активного, направленного и “искусственного” (в виде механического переноса в матку) вмешательства третьей стороны, без которого беременность невозможна”.¹⁵ Поэтому запрет на клонирование, прежде всего, должен предполагать запрет механического переноса клона в матку, именно это действие должно влечь уголовную ответственность.

Противники включения в УК РА данного состава могут указать на то, что это будет “мертвой” нормой. Однако нельзя забывать о необходимости превенции преступлений. Заметим, что в Концепции проекта нового УК РА указывается, что декриминализация преступных деяний только из-за отсутствия правоприменительной практики применения определенных составов недопустимо, так как существо-

вание именно таких уголовно-правовых норм способствует осуществлению цели превенции преступлений.¹⁶ Кроме того, новые поправки Конституции РА вынуждают такой состав предусмотреть.

Криминализация данного деяния выявляет необходимость законодательного закрепления понятия клонирования, эмбриона, осуществления новых теоретических и практических работ.

Уголовный закон, таким образом, более адекватно достигнет своего главного предназначения - встать на страже нравственно-правовых устоев общества.

Конституция РА, переняв позицию, закрепленную в международных правовых актах, тем не менее не дала ответ на возможность осуществления терапевтического /лечебного/ клонирования, которое не предполагает репродукцию всего организма: эмбрион разрушается на стадии бластоцита, не допускается имплантация эмбриона в матку и развитие беременности¹⁷. Цель такого метода - получение стволовых клеток. Допустимо ли это в Республике Армения? Законодательство не дает ответа на этот вопрос. Тотальный запрет на терапевтическое клонирование может сказаться негативным образом на развитии науки, которое не остановится, а уйдет в подполье, создав крими-

ногенную ситуацию. Кроме того, оно имеет неоценимые положительные для общества качества, такие как восстановление здоровья больных членов социума и спасение их жизни. Высказываясь за его применение, мы одновременно настаиваем, что оно должно быть строго регламентировано на законодательном уровне с целью предотвращения возможных злоупотреблений. Это поможет не препятствовать развитию науки, но создаст русло ее развития, сводя отрицательные моменты к минимуму. Попытки регулирования общественных отношений, которые неукоснительно возникнут в будущем помогут предотвратить негативные последствия. Необходимо, прежде всего комплексный, подход к решению проблемы на всех уровнях, сочетание запретов и дозволений, эффективного государственного контроля этой области. Так поступают Великобритания и Бельгия, допускающие создание клона при условии соблюдения очень строго законодательно определенных критериев и целей.

Однако до того как дозволить терапевтическое клонирование необходимо прийти к консенсусу относительно правового статуса эмбриона. С 2002 г. в Великобритании действует закон, разрешающий терапевтическое клонирование и использование эмбрионов до 14-ого дня развития. Указанный срок согласуется

с концепцией Национального института здоровья США, который еще в 1994 г. разработал компромиссный подход относительно статуса человеческого эмбриона, согласно которому эмбрион обладает только моральной ценностью, не являясь личностью. Также был сделан вывод, что личность проявляется на 14-ый день развития, так как на этой стадии развития развивается и происходит имплантация в стенке матки. Представляется, что единственной предпосылкой определения срока, после которого нельзя будет манипулировать эмбрионом это моральное отношение других людей к нему “по-человечески”. По нашему мнению в естественных условиях женщина может иметь моральное отношение к эмбриону исключительно после его имплантации в стенку матки. До имплантации все эмбрионы, в том числе искусственно созданные, часть носителя генетического материала. Поэтому по нашему мнению срок, когда эмбрион готов к имплантации является решающим вне зависимости от того, где эмбрион начал свое развитие: в естественной среде развития - в теле матери или искусственно — в чашке Петри. А значит что манипуляция, осуществляемая на эмбрионе до этого срока не должно считаться действием аморальным или преступным.

За допустимость терапевти-

ческого клонирования ратуют многие ученые —генетики, Так, члены американского Центра Генетики и общества собрали 100 подписей в Сенат США с требованием не запрещать терапевтическое клонирование.¹⁸ В марте 2001 г. была распространена Декларация в защиту терапевтического клонирования, подписанная 32 учеными мира.¹⁹ Заметим, что ученые считают, что на самом деле эта терапевтическое клонирование вовсе не является клонированием, поскольку не сопровождается помещением способного к развитию зародыша в матку женщины. Указывается, что получение эмбриональных стволовых клеток для использования в медицинских целях принципиально не отличается от трансплантации костного мозга от одного человека другому.

На основе вышеуказанного можно сделать следующие выводы и предложения по совершенствованию законодательства:

Во-первых, необходимо разработать закон, который урегулирует вопрос о терапевтическом клонировании в качестве специального метода лечения, закрепит основания для клонирования и требования для его проведения, права и обязанности участников этого метода лечения, ответственность за нарушение законодательства РА, а также определит соответствующие биоэтические гарантии. Созда-

ние клона для терапевтических целей должно быть разрешено, только данные зародыши не должны переноситься в матку женщины и не должны подвергаться исследованиям по истечению 14- дневного срока развития.

Во-вторых, необходимо дополнить УК РА новым составом, предусматривающем уголовную ответственность за репродуктивное клонирование.

Представляется, что статья может иметь следующий вид:

* Статья. Клонирование человека

1. Перенос в матку женщины клонированного эмбриона с целью создания человеческого существа, идентичного существующему или существовавшему человеку, а равно создание человеческого существа путем клонирования, наказывается-

2. Те же деяния, совершенные:

1. группой лиц, группой лиц по предварительному сговору;

2. неоднократно,

3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные преступной группой, -

* Необходимо ввести уголовную ответственность также за склонение к клонированию.

* Наказанию должна также подлежать женщина, участвующая в этом процессе в качестве суррогатной матери, если она знала, что имплантированный ей эмбрион является клоном.

1. **Конюхова И.А.** Новые аспекты в защите конституционных прав и свобод в условиях современных вызовов человечеству /www.lawmix.ru
2. Современные проблемы медицинской этики. М., 1998.
3. Биоэтика междисциплинарные стратегии и приоритеты/ под ред Я.С.Яскевича. Уч-мед. Пособие. Минск.БГЭУ.2007.
4. **Joseph Kardinal Ratzinger.** Der Mensch zwischen Reproduktion und Schopfung. - Bioetihk. Philosophisch-teologische Beitrage zu einem brisanten Thema. Koln, 1990, s.33-34.
5. **Клонфер м, Кольбе А.** основы этики. Учебное пособие. М.2005.
6. Там же.
7. Richard Willing "Cloning//USA Today" July 3rd, 2001.
8. Декларация организации объединенных Наций о клонировании человека Принята резолюцией 59/280 Генеральной Ассамблеи от 8 марта 2005 года
9. Уголовное право Российской Федерации. общая часть. Под ред. Б. В. Здравомыслова. М., Юристъ. 2000.
10. Такой состав существует в Испании, Сальвадоре, Колумбии, Эстонии, Румынии, Молдове и т.д.
11. Истоки и современное со-
держание уголовной политики в области здравоохранения: актуальные вопросы теории и практики, монография/ коллектив авторов под ред А.В.Грошева, Е.В.Епифановой. М., юр. лид. Информ. 2013.
12. **Старовойтова О.Э.** Юридический механизм реализации и защиты соматических прав человека и гражданина в РФ: историко-правовой и теоретический анализ: дис... д.ю.н. СПб. 2006.
13. **Иванов В. М.** Конституционное право Республики Молдова. Кишинев, 2000, с. 197-198.
14. **Русецкий А.Е.** Права человека и гражданина. Ноябрь 2001. <http://www.alex-law.narod.ru/rights.htm>
15. **Charo A.** The hunting of the snark: The Moral status of embryos, right-to-lifers, and third world women, Stanford Law & Policy Review, 11, 11-37 (1995).
16. ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի հայտնագւորւմ: Երևան, 2014, էջ 72:
17. Здесь и далее термин эмбрион будет рассцениваться в качестве синонима проэмбриона-зародыша до 14 дней или в естественной среде до момента инплантации.
18. <http://www.compulenta.ru/2002/3/20/27057/>.
19. Free Inquiry Magazine. Vol. 17, N3.

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅԱՐԲ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԿՆՔՄԱՆ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Օրենսդիրը, հաշվի առնելով շահագրգռվածությամբ գործարքների կարևորությունը տնտեսական ընկերությունների համար և վերջիններիս վրա դրանց ազդեցության հնարավոր ծավալները, սահմանել է նշված գործարքների կնքման հատուկ կարգ: Մասնավորապես, շահագրգռվածությամբ գործարքները կնքվում են ընկերության համապատասխան մարմնի կողմից դրանք կնքելու մասին որոշում կայացնելուց հետո: Այդպիսի մարմիններ են հանդիսանում ընկերությունների ընդհանուր ժողովը կամ խորհուրդը: Բաժնետիրական ընկերությունների մասով շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին խոսելիս հարկ է նկատել, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքը, կախված ընկերության բաժնետերերի քանակից, սահմանում է նման գործարքների կնքման վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու տարբեր ընթացակարգեր: Այսպես, վերոնշյալ օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, մինչև 500 բաժնետեր (քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատեր) ունեցող ընկերությունում որոշումը գործարքը կնքելու մասին, որում առկա է շահագրգռվածությունը, ընդունում է խորհուրդը՝ գործարքը կնքելու մեջ շահագրգռվածություն չունեցող խորհրդի անդամների ձայների մեծամասնու-

թյամբ, իսկ 500 և ավելի բաժնետեր (քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատեր) ունեցող ընկերությունում որոշումը գործարքը կնքելու մասին, որում առկա է շահագրգռվածությունը, ընդունում է խորհուրդը՝ գործարքը կնքելու մեջ շահագրգռվածություն չունեցող, խորհրդի անկախ անդամների ձայների մեծամասնությամբ: Ընդ որում, նույն հոդվածը սահմանում է, որ խորհրդի անկախ անդամ է համարվում այն անձը, որը չի հանդիսանում ընկերության միանձնյա գործադիր մարմին կամ ընկերության կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամ, և որի ամուսինը, ծնողները, երեխաները, քույրերը և եղբայրները պաշտոններ չեն զբաղեցնում ընկերության կառավարման մարմիններում: Այն դեպքերում, երբ խորհրդի բոլոր անդամները շահագրգիռ անձինք են ճանաչվում, նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն, գործարքը կնքելու մասին որոշումն ընդունում է ժողովը՝ գործարքում շահագրգռվածություն չունեցող բաժնետերերի ձայների մեծամասնությամբ, եթե ընկերության կանոնադրությամբ ձայների առավել մեծ քանակ սահմանված չէ:

Հարկ է նկատել, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածն իր մեջ որոշ թերություններ է պարունակում: Այսպես, օրենսդրության մեջ համապատաս-

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

խան կարգավորում չի ստացել հնարավոր այն իրավիճակը, երբ 500-ից պակաս կամ 500-ից ավել բաժնետեր ունեցող բաժնետիրական ընկերությունում շահագրգռվածությամբ գործարքի կատարման մասին որոշում կայացնելիս գործարքի կնքման մեջ չշահագրգռված համարվի խորհրդի միայն մեկ անդամ կամ խորհրդի անկախ անդամ համարվի միայն մեկ անձ: Այս իրավիճակում պարզ չէ՝ արդյոք խորհրդի միայն մեկ անդամ կարող է կայացնել գործարքի կատարման մասին որոշում, և եթե ոչ, ապա նորից անհասկանելի է՝ արդյոք այս պարագայում կգործի «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի վերոնշյալ 5-րդ մասը, այսինքն՝ գործարքի կատարման մասին որոշման կայացման իրավասությունը կանցնի՞ ընդհանուր ժողովին:

Անդրադառնալով մեր կողմից առաջադրված հարցերին, նշենք, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը, կարգավորելով խորհրդի կողմից որոշումների ընդունման համար անհրաժեշտ քվորումի հարցը, սահմանում են, որ խորհրդի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման մասին որոշումներն ընդունվում են խորհրդի անդամների ձայների մեծամասնությամբ: Ուստի, ելնելով վերոգրյալից, կարելի է եզրակացնել, որ խորհրդի մեկ անդամի կողմից ձայների մեծամասնությամբ որոշում կայացնելու անհնարինությունը հանգեցնում է մեկ անդամի կողմից գործարքի կատարման մասին որոշման կայացման անհնարինության: Հետևաբար, կարելի է ենթադրել, որ այս պարագայում գործարքի կատար-

ման մասին որոշումը պետք է փոխանցվի ընդհանուր ժողովի քննարկմանը: Սակայն, օրենսդիրը նման հնարավորություն չի նախատեսում, այլ միայն սահմանում է, որ գործարքի կատարման մասին որոշման կայացման իրավասությունը փոխանցվում է ժողովին, եթե խորհրդի բոլոր անդամներն են շահագրգռված ճանաչվել: Ստացվում է, որ դե յուրե նման դեպքերում հարցի քննարկումը ժողովին չի կարող փոխանցվել:

Ելնելով վերոգրյալից, կարծում ենք, որ գործարքը կնքելու մասին որոշումը պետք է ընդունի ժողովը նաև այն դեպքերում, եթե գործարքի կնքման մեջ չշահագրգռված կամ խորհրդի անկախ անդամ են համարվում խորհրդի 3-ից քիչ անդամներ: Հակառակ պարագայում՝ գործարքի կատարման մասին որոշման իրավասությունը պետք է փոխանցվի ընդհանուր ժողովին: Մենք չենք առաջարկում 2 կամ 4 անդամ, քանի որ այդ դեպքում լրացուցիչ կարգավորման կարիք կունենա ձայների հավասարության դեպքում որոշումների ընդունման կարգը, իսկ արդեն 5 անդամը կարող է լրացուցիչ խնդիրներ ստեղծել համեմատաբար ավելի փոքր բաժնետիրական ընկերությունների դեպքում, որոնց խորհրդի անդամների քանակն այդքան էլ մեծ չէ:

Հատկանշական է, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 64-րդ հոդվածը, ինչպես նաև ՌԳ-ի «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 83-րդ հոդվածը խորհրդի կողմից որոշումների ընդունման քվորումը սահմանելիս չեն շեշտում, թե որոշումները պետք է կայացվեն գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող խորհրդի

Քաղաքացիական իրավունք

բոլոր անդամների, թե միայն գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող խորհրդի նիստին մասնակցող անդամների կողմից:

Ռուսաստանի Դաշնության Բարձրագույն արքիտրաժային դատարանը, անդրադառնալով նշված հարցին, դիրքորոշում է արտահայտել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման մասին որոշումը պետք է կայացվի գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերեր հանդիսացող բոլոր բաժնետերերի կողմից¹: Տվյալ մոտեցումը դարձել է մի շարք ռուս քաղաքացիագետների քննարկման առարկա, որոնց մեծամասնությունը կողմ է արտահայտվում²: Իր հերթին Մ.Վ. Տելյուկինան կարծում է, որ նման մոտեցումն այնքան էլ նպատակահարմար չէ³:

Սեր կարծիքով Մ.Վ. Տելյուկինայի դիրքորոշումն առավել հիմնավորված է: Կարծում ենք, որ ավելի նպատակահարմար կլինի գործարքի կնքման մասին որոշումը կայացնել միայն նիստին մասնակցող անդամների ձայների մեծամասնությամբ: Տեսականորեն միզուցե ճիշտ կլինի որոշումներն ընդունել շահագրգռվածություն չունեցող բոլոր անդամների կամքը հաշվի առնելով, բայց, եթե սահմանվի, որ որոշումները կայացվում են գործարքի կնքման մեջ չշահագրգռված բոլոր անդամների կողմից, չի կարելի բացառել այնպիսի իրավիճակներ, երբ անդամներից մեկը, կազմակերպության շահերով առաջնորդվելու փոխարեն, առաջնորդվի սեփական շահերով և, եթե ցանկանա տապալել որևէ գործարքի կնքում, կարող է պարզապես չներկայանալ խորհրդի նիստին՝ անհնարին դարձնելով որոշման կայացումը: Բացի դրանից, կարծում ենք, որ

այդպիսի դրույթը, նախատեսված լինելու դեպքում, տեսականորեն կիրառելը կարող է բարդ լինել, քանի որ երբեմն կարող է անհնար լինել հավաքել խորհրդի անխտիր բոլոր անդամներին (բացառությամբ շահագրգռվածների): Այդ իսկ պատճառով, կարծում ենք, որ ճիշտ կլինի օրենքով սահմանել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին ընկերության խորհրդի կողմից որոշումներն ընդունվում են նիստին մասնակցող և գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված չհամարվող խորհրդի անդամների կողմից:

Հաջորդ ուշադրության արժանի հարցը, որը նաև մասամբ հաստատում է մեր վերը շարադրած դիրքորոշումը, վերաբերում է այն դեպքերին, երբ համապատասխան մարմնի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքի կնքման մասին որոշում կայացնելիս, ինչինչ պատճառներով քվեարկությանը մասնակցել են գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն ունեցող բաժնետերեր կամ խորհրդի անդամներ: Այդպիսի մասնակցության երկու տարբերակ է հնարավոր: Առաջին՝ հնարավոր է, որ շահագրգռված անձը մասնակցել է որոշման կայացման կապակցությամբ անցկացվելիք քվեարկությանը և նրա ձայնը հաշվի է առնվել քվորումի ձևավորման, հետևաբար նաև որոշման կայացման համար: Երկրորդ դեպքում՝ հնարավոր է, որ շահագրգռված անձը քվեարկությանը մասնակցել է միայն խորհրդակցական ձայնի իրավունքով, ինչպես նաև չի բացառվում, որ շահագրգռված անձը թեև մասնակցել կամ ներկա է գտնվել քվեարկության ժամանակ, սակայն չի քվեարկել:

Առաջին դեպքում, հիմնվելով «Բաժնետիրական ընկերությունների

Քաղաքացիական իրավունք

մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի բառացի մեկնաբանության վրա, կարելի է եզրակացնել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքի կատարման մասին որոշում կայացնելիս շահագրգռված անձի կողմից քվեարկությանը մասնակցելու դեպքում՝ նման կերպով կայացված որոշումը և այդ որոշման հիման վրա կնքված գործարքը դարձնում են անվավեր: Այս մոտեցումը, անխոս, իրավական տեսակետից ճիշտ է, բայց պետք է նկատել, որ նման մոտեցումը չի բավարարում ներկայիս քաղաքացիական շրջանառության պահանջները: Այսինքն, կարծում ենք, որ մեր կողմից նկարագրված դեպքերը, երբ քվեարկությանը մասնակցում է շահագրգռված անձ, (մասնավորապես՝ մեծ թվով բաժնետերեր ունեցող ընկերությունների ժողովում) ներկայումս կարող է շատ հաճախ հանդիպող երևույթ լինել, ուստի, այդ հիմքով անխտիր բոլոր գործարքներն անվավեր ճանաչելն այնքան էլ տրամաբանական չի լինի հետևյալ պատճառով:

Այսպես, իր հնարավոր կիրառման դեպքում, այս մոտեցումը, կհիմնավորվի նրանով, որ նշված իրավիճակում ավելի տրամաբանական կլինի առաջին հերթին հաշվի առնել, թե ինչպիսի մեծամասնությամբ է կայացվել գործարքի կնքման մասին որոշումը: Մասնավորապես, եթե գործարքի կնքման մասին որոշումը կայացվել է գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող անձանց կողմից, սակայն քվեարկությանը մասնակցել է նաև գործարքում շահագրգռված անձ կամ անձինք, ապա, հարկ է պարզապես հաշվի չառնել շահագրգռված անձանց ձայները: Եթե արդեն ընդունված որոշման համար անցկացված

քվեարկության արդյունքներից շահագրգռված անձանց ձայները դուրս բերելու արդյունքում առկա չլինի այդպիսի որոշման կայացման համար անհրաժեշտ քվորումը, ապա որոշումը չի կարելի համարել ընդունված, իսկ եթե շահագրգռված անձանց ձայները քվեարկության արդյունքներից հանելուց հետո պարզվի, որ միևնույն է, նույնիսկ եթե շահագրգռված անձինք չքվեարկեին, որոշումն ընդունվելու էր շահագրգռվածություն չունեցող անձանց ձայների մեծամասնությամբ, այդ պարագայում, նման որոշումը չի կարելի համարել չընդունված⁴:

Երկրորդ դեպքում մեզ արդարացի է թվում Մ. Տիխոմիրովի արտահայտած դիրքորոշումը, որը կարծում է, որ թույլատրելի է շահագրգռված անձանց խորհրդակցական ձայնի իրավունքով գործարքի կատարման մասին որոշման կայացման համար քվեարկության մասնակցությունը⁵:

Այս դիրքորոշումն ամրապնդվում է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի N3-12 (ՏԳ) որոշմամբ, որում արձանագրվում է. «Ընկերության մասնակիցներն իրավունք ունեն ներկա գտնվել ընդհանուր ժողովին... հիմնադրման մասին պայմանագրով կամ կանոնադրությամբ կամ ընկերության մարմինների կողմից մասնակիցների այս իրավունքը սահմանափակող դրույթներն անվավեր են, այսինքն՝ այդ իրավունքը բացարձակ է...»⁶: Հետևաբար, հիմնվելով նաև այն հանգամանքի վրա, որ օրենքը, սահմանելով ընկերության կառավարման մարմինների իրավասությունները, որևէ նորմ չի պարունակում այն մասին, որն այդ մարմիններին իրավասություն կտար սահմանափակել ժողովին մասնակցելու բաժնետիրոջ իրավունքը⁷, կարծում ենք, որ շա-

Քաղաքացիական իրավունք

հագրագրվածությամբ գործարքների կնքման կապակցությամբ անցկացվելիք քվեարկությանը խորհրդակցական ձայնի իրավունքով շահագրգռվածությամբ անձանց մասնակցությունը թույլատրելի է և բխում է կորպորատիվ իրավահարաբերությունների էությունից: Նման տեսակետի կողմնակից է նաև Ա. Գաբովը, որը չի կարծում, որ քվեարկությանը խորհրդակցական ձայնի իրավունքով շահագրգռվածությամբ անձանց մասնակցությունը կարող է հանգեցնել օրենքի խախտման⁸:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարծում ենք, որ դատարանների կողմից քննարկվելիք իրավիճակի վերաբերյալ վեճերի լուծման պարագայում հարկ է ուշադրություն դարձնել նաև այն հանգամանքին, թե արդյոք շահագրգռվածությամբ գործարքը կնքելու մասին որոշում կայացնելիս շահագրգռված անձանց կողմից քվեարկությանը չմասնակցելը կհանգեցնե՞ր անհրաժեշտ քվորումի բացակայության, թե ոչ: Բացի այդ, կարելի է սահմանել նաև գործարքում շահագրգռված անձանց քվեարկությանը խորհրդակցական ձայնով մասնակցելու իրավունքը:

Խոսելով սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումների կայացման մասին՝ նշենք, որ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների» մասին ՀՀ օրենքը, ի տարբերություն «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի, ավելի համեստ դրույթներ է պարունակում նշված ընթացակարգերի վերաբերյալ:

Սենք արդեն խոսեցինք այն մասին, որ բաժնետիրական ընկերություններում

շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումները, բացի ընդհանուր ժողովից, սահմանված դեպքերում կարող են ընդունվել ընկերության խորհրդի կողմից: Ճիշտ է, բաժնետիրական ընկերություններում խորհրդի ձևավորումը պարտադիր է, երբ բաժնետերերի քանակը գերազանցում է 50-ը⁹, իսկ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների դեպքում խորհուրդն ստեղծվում է մասնակիցների ժողովի կողմից՝ վերջիններիս ցանկությամբ, սակայն, դա բնավ չի նշանակում, որ նշված կազմակերպարավական ձև ունեցող ընկերություններում խորհրդի գործառույթների իրավակարգավորման կարիք չկա:

Այսպես, «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների» մասին օրենքի՝ շահագրգռվածությամբ գործարքների և դրանց կնքման մասին որոշումների կայացումը կարգավորող 47-րդ հոդվածը ոչ մի նշում չի պարունակում ընկերությունում խորհրդի ձևավորված լինելու դեպքում վերջինիս հնարավոր իրավասությունների մասին¹⁰: Համեմատության համար հիշեցնենք, որ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների» մասին օրենքի խոշոր գործարքների կնքմանը և դրա կատարման մասին որոշումների կայացմանը նվիրված 48-րդ հոդվածը, թեև ամենայն խորությամբ չի կարգավորում խորհրդի իրավասություններն ու դրանց իրականացման ընթացակարգերը, այնուամենայնիվ կարելի է նշել, որ խոշոր գործարքների պարագայում օրենսդրի կողմից խորհուրդը մոռացության չի մատնվել:

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների» մասին

Քաղաքացիական իրավունք

սին օրենքի 47-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ ընկերության կողմից գործարքի կատարման մասին որոշումը, որի կատարման մեջ առկա է շահագրգռվածություն, ընդունվում է ընդհանուր ժողովի կողմից՝ ընկերության գործարքի կատարման մեջ չշահագրգռված մասնակիցների ընդհանուր ձայների թվի մեծամասնությամբ:

Հետևաբար, ընդհանուր կանոնի համաձայն, շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումները՝ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններում, կայացվում են ընկերության մասնակիցների ընդհանուր ժողովի կողմից: Սակայն, մեր կարծիքով, ընկերությունում խորհրդի ձևավորված լինելու դեպքում օրենքով հարկ է ընկերություններին հնարավորություն ընձեռել կանոնադրությամբ սահմանելու, որ քննարկվելիք գործարքների կնքման մասին որոշումները, որոնց առարկայի արժեքը կամ գործարքով վճարման ենթակա գումարը չեն գերազանցում ընկերության ակտիվների 10 տոկոսը, կարող են կայացվել ընկերության խորհրդի կողմից: Ընդ որում, ելնելով տարբեր ընկերությունների առանձնահատկություններից, ընկերությունների մասնակիցների ընդհանուր ժողովին պետք է ընձեռել սեփական նախաձեռնությամբ գործարքի առարկայի արժեքի և գործարքով վճարման ենթակա գումարի սահմանաչափի փոփոխման հնարավորություն, որի հիման վրա տարանջատվում է, թե որ մարմնի կողմից պետք է կայացվի գործարքը կնքելու մասին որոշումը:

Օրենսդրի կողմից սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններում շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման վերաբերյալ

ընկերության խորհրդի կողմից որոշումների կայացման հնարավորության չնախատեսված լինելու պարագայում, ինքնաբերաբար ակնհայտ է դառնում, որ օրենքով կարգավորման չեն ենթարկվել նաև խորհրդի կողմից այդպիսի որոշումների կայացման ընթացակարգերը: Խորհրդի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման մասին որոշման կայացման իրավասության նախատեսման դեպքում անհրաժեշտ է դառնում սահմանել խորհրդի կողմից որոշումների ընդունման ընթացակարգը: Խորհրդի կողմից որոշումների կայացման դեպքում անհրաժեշտ ընթացակարգերի սահմանումը ենթադրվում է, որ պետք է իր մեջ պարունակի ընկերության կանոնադրությունը, սակայն, կանոնադրության մեջ այդպիսի դրույթների ներառման անհրաժեշտությունն օրենքով սահմանված չլինելու դեպքում, ինչպես արդարացիորեն նկատում է Վ. Ավետիսյանը, պրակտիկան ցույց է տալիս, որ այդպիսի անհրաժեշտությունն ընկերության հիմնադիրների կողմից անուշադրության է մատնվում և որպես հետևանք՝ չի ներառվում կանոնադրության մեջ, ինչը հետագայում տարատեսակ խնդիրների առիթ կարող է դառնալ¹¹:

Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններում շահագրգռված գործարքների կնքման վերաբերյալ ընկերության խորհրդի կողմից որոշումների կայացման անհրաժեշտ քվորումի մատով կարելի է ենթադրել, որ որոշումները կընդունվեն կորպորատիվ օրենսդրությունում ղեկավար մարմինների կողմից որոշումների ընդունման ընդհանուր սկզբունքի համաձայն, այսինքն՝ խորհրդի անդամների ձայների պարզ մեծամասնությամբ:

Քաղաքացիական իրավունք

Սակայն, ավելի նպատակահարմար կլինի, եթե խորհրդի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումներն ընդունվեն գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող խորհրդի անդամների կողմից, այսինքն՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի օրինակով: Ինչպես նկատում է Վ. Ջալեակին, այդպիսի մոտեցումը կոչված է բացառելու կամ իջեցնելու շահագրգռված անձանց կողմից ընկերության շահերի վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունը, որոնք ի վիճակի են ազդելու ընկերության կողմից գործարքի կնքման մասին որոշման կայացման և դրա պայմանների ձևավորման վրա¹²: Ուստի, խորհրդի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշման կայացման համար նպատակահարմար կլինի հաշվի առնել միայն գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող անդամների ձայները, այսինքն՝ այն անձանց ձայները, որոնք «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների» մասին օրենքի 47-րդ հոդվածի իմաստով չեն համարվի շահագրգռված:

Ընդ որում, ինչպես արդեն նշեցինք բաժնետիրական ընկերությունների կապակցությամբ, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների համար նույնպես հարկ է սահմանել, որ գործարքի կնքման մասին որոշումը կարող է կայացվել միայն խորհրդի նիստին մասնակցող անդամների ձայների մեծամասնությամբ, իսկ շահագրգռված անձանց կարելի է թույլատրել մասնակցել նիստին միայն խորհրդակցական ձայնի իրավունքով: Ընդ որում, եթե նիստին

մասնակցող խորհրդի անդամները, որոնք շահագրգռված չեն գործարքը կնքելու մեջ, չեն ձևավորում համապատասխան որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ քվորումը, հարցի հետագա քննարկումը պետք է փոխանցել մասնակիցների ընդհանուր ժողովին:

Անփոփելով վերը շարադրվածը՝ կարծում ենք, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ճիշտ կլինի փոփոխել և սահմանել, որ գործարքը կնքելու մասին որոշումն ընդունում է ժողովը նաև այն դեպքերում, երբ գործարքի կնքման մեջ չշահագրգռված կամ խորհրդի անկախ անդամ են համարվում խորհրդի 3-ից քիչ անդամներ: Հակառակ պարագայում՝ գործարքի կատարման մասին որոշման իրավասությունը փոխանցվում է ընդհանուր ժողովին: Բացի այդ, անհրաժեշտ ենք համարում «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը փոփոխել և սահմանել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին ընկերության խորհրդի որոշումներն ընդունվում են նիստին մասնակցող և գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված չհամարվող խորհրդի անդամների կողմից:

Կարծում ենք, որ գործարքում շահագրգռված անձանց գործարքի կնքման մասին որոշման կայացման վերաբերյալ քվեարկության մասնակցության հիմքով գործարքների անվավերության վերաբերյալ վեճերի լուծման պարագայում, դատարանները պետք է ուշադրություն դարձնեն նաև այն հանգամանքին, թե արդյոք շահագրգռվածությամբ գործարքը կնքելու մասին որոշում կայացնելիս շահագրգռված անձանց կողմից քվեար-

կությանը չմասնակցելը կհանգեցնեն անհրաժեշտ քվորումի բացակայության, թե ոչ: Միևնույն ժամանակ նպատակահարմար կլինի սահմանել գործարքում շահագրգռված անձանց քվեարկությանը խորհրդակցական ձայնով մասնակցելու իրավունքը:

Ինչ վերաբերում է «Մասնանափակ պատասխանատվությանը ընկերությունների» մասին օրենքի 47-րդ հոդվածին, կարծում ենք, որ այն կարող է լրացվել նոր մասով, որի համաձայն՝ ընկերության խորհրդի ձևավորված լինելու դեպքում՝ կանոնադրությամբ կարող է սահմանվել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումները, որոնց առարկայի արժեքը կամ գործարքով վճարման ենթակա գումարը չեն գերազանցում

ընկերության ակտիվների 10 տոկոսը (շենք կարող է փոփոխվել ժողովի որոշմամբ), կայացվում են ընկերության խորհրդի կողմից: Պետք է սահմանել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման մասին որոշումներն ընդունվում են նիստին մասնակցող և գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն չունեցող անդամների ձայների թվի մեծամասնությամբ, իսկ այն դեպքում, երբ նիստին մասնակցող խորհրդի անդամները, որոնք շահագրգռված չեն գործարքը կնքելու մեջ, չեն ձևավորում համապատասխան որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ քվորումը, հարցի հետագա քննարկումը պետք է փոխանցել մասնակիցների ընդհանուր ժողովին:

1. О некоторых вопросах применения Федерального закона «Об акционерных обществах», постановление Пленума ВАС РФ от 18 ноября 2003, N19, Вестн. ВАС РФ, 2004, N1, обзац 7, пункт 3.

2. Комментарий ФЗ «Об акционерных обществах». Под ред. Г.С. Шапкиной. М., Юридический дом «Юстицинформ», 2002, с. 334.

3. *Телюкина М.В.* Одобрение заинтересованных сделок // Арбитражная практика, 2005, N3, с. 6.

4. *Габов А.В.* Сделки с заинтересованностью: практика акционерных обществ // Акционер, 2004, с. 194.

5. Комментарий к Федеральному закону об обществах с ограниченной ответственностью. Под ред. М.Ю. Тихомирова. Москва, Юринформ-центр, 2004, с. 237.

6. ՀՀ վճարելի դատարանի N3-12 (ՏԳ) քաղաքացիական գործով 26.01.2007թ.

որոշումը:

7. *Ավետիսյան Վ.Գ.* Կորպորատիվ իրավահարբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2013, էջ 194:

8. *Габов А.В.* Сделки с заинтересованностью: практика акционерных обществ // Акционер, 2004, с. 199.

9. Ընդ որում, մինչև 50 բաժնետեր ունեցող ընկերություններում խորհրդի գործառույթները պատշաճ կարգավորման ենթարկված չեն: *Ավետիսյան Վ.Գ.*, նշված աշխատ., էջ 342:

10. Նույն տեղում:

11. *Ավետիսյան Վ.Գ.* Կորպորատիվ հարաբերությունների արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2013, էջ 342:

12. Гражданское право России. Общая часть: курс лекций. Отв. ред. О.Н. Садиков. Москва, «Юристъ», 2001, с. 211.

Քաղաքացիական իրավունք

Դավիթ ՄԵՐՈՒՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու

Գուրգեն ՄԵՂՐՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐՈՒՄ ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՃՈՂ ԱՆՁԱՆՅՑ ՀԱՐՃԻ ՇՈՒՐԳ

Շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքմանն ուղղված կամքի ձևավորման լիարժեք ու հավասարակշռված կառուցակարգերի մշակումը ժամանակակից կորպորատիվ իրավունքի կարևորագույն խնդիրներից է: Շահագրգռվածությամբ գործարքների ինստիտուտի հիմքում ՀՀ օրենսդիրը դրել է այն գաղափարը, որ քննարկվող գործարքների հատկանիշներ ունեցող իրավաբանական գործողությունները կարող են կատարվել առավելապես կորպորացիայի մասնակիցների բարձրագույն մարմինների որոշմամբ, ընդ որում՝ բացառելով այդպիսի գործարքի կնքման հարցում շահագրգռվածություն ունեցող անձանց մասնակցությունն անցկացված քվեարկությանը: Տվյալ մոտեցումը դրված է նաև ԱՊՀ որոշ երկրների կորպորատիվ օրենսդրության հիմքում:

Տնտեսական ընկերությունների կողմից շահագրգռվածություն պարունակող գործարքների իրավական կարգավորման շրջանակներում օրենսդիրը, հետևելով այլ երկրների օրինակին, կարևորել է փոխկապակցված կամ, այսպես կոչված, աֆիլիացված անձանց ինստիտուտը, որն առավելապես ուղղված է սեփական շահերով առաջնորդվող, ընկերության համար պարտադիր որոշումներ կայացնելու և այդ որոշումների պայմանները ձևավորելու հնարավորություն

ունեցող անձանց կողմից ընկերության նշանակալի ակտիվների դուրսբերմանը խոչընդոտելուն: Հաշվի առնելով տնտեսական ընկերությունների կյանքում վերոնշյալ ինստիտուտի ունեցած դերակատարությունը՝ սույն հոդվածի շրջանակներում փորձ է արվում վերլուծել տնտեսական ընկերության կողմից կնքվող գործարքներում պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց շրջանակը, վեր հանելու տվյալ հարցի հետ կապված հիմնական խնդիրները և մշակելու ինստիտուտի կատարելագործմանն ուղղված որոշ առաջարկներ:

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի՝ 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձինք են համարվում ընկերության խորհրդի անդամը, ընկերության գործադիր մարմնի գործառույթները կատարող անձը կամ ընկերության մասնակիցը: Այս անձանց գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն ունենալու փաստը որոշելու երկրորդ պայմանը՝ շահագրգռվածության հիմքերը, կառաջանան, եթե նրանք կամ նրանց փոխկապակցված անձինք (տվյալ դեպքում փոխկապակցված են համարվում ամուսինները, ծնողները, երեխաները, եղբայրներն ու քույրերը)՝ հանդիսանում են գործարքի կողմ

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2016 4 – 5 (202 – 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

կամ հանդես են գալիս երրորդ անձանց շահերից, տիրապետում են գործարքի կողմ հանդիսացող կամ ընկերության հետ հարաբերություններում երրորդ անձանց շահերից հանդես եկող իրավաբանական անձի բաժնեմասերի քսան և ավելի տոկոսին, պաշտոններ են զբաղեցնում գործարքի կողմ հանդիսացող կամ երրորդ անձանց շահերից հանդես եկող իրավաբանական անձի կառավարման մարմիններում, ինչպես նաև ընկերության կանոնադրությամբ նախատեսված այլ դեպքերում:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի² 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձ կարող է համարվել նա, ով հանդիսանում է գործարքի կողմ կամ մասնակցում է գործարքին որպես միջնորդ կամ ներկայացուցիչ կամ վերջիններիս փոխկապակցված անձ է: Նույն օրենքի իմաստով փոխկապակցված են համարվում ընկերության խորհրդի անդամները, գործադիր մարմնի անդամները, գործադիր մարմնի իրավասություններ իրականացնող իրավաբանական անձը կամ դրա տնօրենը կամ դրա խորհրդի անդամները կամ դրա կանոնադրությամբ կամ պայմանագրով նախատեսված՝ ղեկավարման գործառույթներ իրականացնող այլ անձինք, վերստուգող հանձնաժողովի անդամները (վերստուգողը), ընկերության անունից հանդես գալու իրավասություն ունեցող այլ անձինք և «Արժեթղթերի շուկայի մասին» ՀՀ օրենքով³ փոխկապակցված ճանաչվող այլ անձինք: Ընդ որում, «Արժեթղթերի շուկայի մասին» օրենքի 3-րդ հոդվածի 36-րդ մասի համաձայն. «Փոխկապակցված են համարվում երկու և ավելի անձինք, եթե նրանցից որևէ մեկն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն քվեարկելու իրավունքով տիրապետում է մյուսի (մյուսների) ձայնի իրավունք տվող բաժնային ար-

ժեթղթերի քսան և ավելի տոկոսին»: Անկհայտ է, որ «Արժեթղթերի շուկայի մասին» օրենքի տվյալ դրույթը նկատի ունի բաժնետերերին, քանի որ, եթե անձը տիրապետում է ընկերության բաժնային արժեթղթերին (բաժնետոմսերին), ապա նա ոչ այլ ոք է, քան բաժնետեր:

Հատկանշական է, որ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված գործարքում շահագրգռվածություն ունեցող անձանց շրջանակին բովանդակային առումով ամենից մոտ գտնվում է Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությամբ սահմանված անձանց շրջանակը՝ այն տարբերությամբ, որ ՌԴ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» դաշնային օրենքի 81-րդ հոդվածի համաձայն, ընկերության բաժնետերերն ուղղակիորեն մատնանշված են գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց շարքում:

Հարցին վերաբերող աղբյուրների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տնտեսական ընկերությունների մասնակիցներին (բաժնետերերին) գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց թվին դասելու հարցում միասնական մոտեցում ձևավորված չէ: Մասնավորապես, առաջադեմ շուկայական տնտեսություն և կորպորատիվ իրավունք ունեցող արևմտյան երկրներում ընկերության մասնակիցները կամ բաժնետերերն ընկերության կողմից կնքվող գործարքներում պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց շարքին հիմնականում չեն դասվում: Այսպես, «Առևտրային կազմակերպությունների մասին» Ֆրանսիայի N66-537 օրենքի բաժնետիրական ընկերությունների գործունեությունը կարգավորող 5-րդ գլխի 101-րդ հոդվածը շահագրգռվածությամբ է համարում ցանկացած գործարք՝

- ընկերության և մեկ այլ կազմակերպության միջև, եթե ընկերության տնօրե-

Քաղաքացիական իրավունք

նը կամ գործադիր մարմնի ցանկացած անդամ հանդիսանում է մյուս կողմում հանդես եկող կազմակերպության սեփականատեր, մասնակից, ղեկավար, գործադիր մարմնի անդամ կամ ղեկավար, վերստուգող հանձնաժողովի անդամ կամ այդ հանձնաժողովի ղեկավար.

- որում ընկերության տնօրենն անուղղակի շահագրգռված է կամ որում վերջինս կազմակերպության հետ առնչվում է վստահված անձի միջոցով:

Ընդ որում, թվարկված անձանց ամուսիններն ու ազգականները ներառվում են շահագրգռված անձանց շրջանակի մեջ միայն այն դեպքերում, երբ գործարքը նպատակ է հետապնդում այդ կազմակերպությունից վարկ ստանալ կամ այդ կազմակերպության կողմից երաշխիքներ ստանալ երրորդ անձանց առջև նրանց պարտավորությունների կատարման վերաբերյալ⁴:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» 1965թ. Գերմանիայի օրենքը շահագրգռված անձանց շրջանակին է դասում գործադիր մարմնի և վերստուգող հանձնաժողովի անդամներին, ընկերության ղեկավարներին և նման լիազորություններով օժտված անձանց, սակայն միայն նշված անձանց և այդ անձանց ամուսիններին կամ անչափահաս երեխաներին վարկեր տրամադրելու գործարքներում, ինչպես նաև նրանց անուսնից հանդես եկող ցանկացած անձի վարկ տրամադրելու գործարքում⁵:

Դժվար չէ նկատել, որ վերը նշված երկրներում ընկերության բաժնետերերը չեն համարվում գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձինք և, բացի այդ, շահագրգռված անձանց շրջանակը «փոխկապակցված անձինք» եզրույթի միջոցով չի ընդլայնվում գրեթե մինչև «անսահմանություն»:

«Ընկերությունների մասին» 1985թ. անգլիական օրենքը⁶ պարունակում էր շահագրգռված անձանց համեմատա-

բար ավելի լայն շրջանակ: Այդ օրենքի 346-րդ հոդվածի համաձայն՝ ընկերության կողմից կնքված գործարքները կհամարվեն շահագրգռվածությամբ կնքված, եթե ներառեն ընկերության տնօրենին և նրա հետ կապված անձանց: «Ընկերությունների մասին» 2006թ. օրենքում⁷, որը փոխոխությունների ենթարկեց 1985թ. օրենքը, տվյալ մոտեցումը մնաց անփոփոխ: Նշված օրենքի 252-րդ և 253-րդ հոդվածները շահագրգռված են ճանաչում միայն ընկերության տնօրենին և նրան կապված անձանց⁸: Ընդ որում, «կապված անձինք» եզրույթն իր բովանդակությամբ չի զիջում «փոխկապակցված անձինք» եզրույթին⁹, սակայն չի ներառում ընկերության բաժնետերերին¹⁰: Կարծում ենք, որ նման մոտեցումը շատ ավելի նպատակահարմար է մի շարք պատճառներով: Թե՛ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» չ՛ օրենքը, թե՛ «Մահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» չ՛ օրենքը սահմանում են, որ շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման համար անհրաժեշտ որոշումը բաժնետերերի կամ մասնակիցների ժողովի կողմից կայացվում է գործարքում շահագրգռվածություն չունեցող բաժնետերերի կամ մասնակիցների ձայների մեծամասնությամբ: Ստացվում է, որ եթե, օրինակ, բաժնետիրական ընկերությունների պարագայում չ՛շահագրգռված բաժնետերերի ձայների ընդհանուր գումարը կազմի քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների ընդհանուր թվի օրինակ 80%-ը, ապա քվեարկելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի կողմից որոշումը կարող է ընդունվել, եթե դրա օգտին քվեարկեն ձայնի իրավունք ունեցող բաժնետերերի 40%-ը ու գումարած մեկ ձայն: Նախևառաջ, կարծում ենք, որ տվյալ դեպքերում օրենսդրի կողմից ընկերություններին որոշման ընդունման համար անհրաժեշտ ձայների առա-

վել մեծ քանակ սահմանելու հնարավորություն ընձեռելը նպատակահարմար քայլ չէ, և որոշ դեպքերում կարող է բացասական անդրադառնալ ընկերության գործունեության վրա:

Վերոգրյալի վերաբերյալ հետաքրքրական դիրքորոշում է արտահայտել Ի. Պուշկարյովը¹¹, որն առաջարկում է պատկերացնել մի իրավիճակ, երբ գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված բաժնետերերին պատկանում է ձայների ընդհանուր թվի 80%-ը: Տվյալ պարագայում, ղեկավարվելով «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի համապատասխան հոդվածով, կարելի է եզրակացնել, որ շահագրգռվածությամբ գործարքի կատարման մասին որոշման կայացման համար անհրաժեշտ քվորումը կկազմի ձայների ընդհանուր թվի մնացած 20%-ը, իսկ որոշումը կհամարվի կայացված, եթե դրա օգտին քվեարկեն բաժնետերերի 10%-ը և գումարած ևս մեկ ձայն: Ստացվում է, որ այն դեպքերում, երբ քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերեր հանդիսացող բաժնետերերի 51%-ը կամ ավելին համարվեն գործարքի կնքման մեջ շահագրգռվածություն ունեցող, «շահագրգռված փոքրամասնությունը» կսկսի գերիշխել «շահագրգռված մեծամասնության» վրա: Այլ կերպ ասած՝ նման իրավիճակում որքան քիչ ձայներ են պատկանում շահագրգռված բաժնետերերին, այնքան ավելի որոշիչ է դառնում նրանցից յուրաքանչյուրի ձայնը: Այս պարագայում մենք ակնատես ենք դառնում մի պարադոքսալ երևույթի, երբ ձայների ճնշող մեծամասնությանը (օրինակ՝ 90%-ին) տիրապետող բաժնետերերը, չեն կարողանում ընդունել իրենց անհրաժեշտ որոշումը¹²: Կարծում ենք, որ նման իրավիճակն ուղակիորեն հակասում է կորպորատիվ իրավահարաբերությունների էությանը, որի հիմնարար սկզբունքներից մեկը փոքրամասնության կամքի ենթար-

կումն է մեծամասնության կամքին¹³:

Ի. Պուշկարյովն արդարացիորեն նկատում է, որ այն իրավիճակներում, երբ գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված են ընկերության բաժնետերերի մեծամասնությունը, նախապայմաններ են ստեղծվում վերջիններիս կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կնքման համար անհրաժեշտ ընթացակարգերը չպահպանելու համար, ինչն էլ ինքնաբերաբար կհանգեցնի այդ հիմքով գործարքների անվավերության վերաբերյալ պահանջների ներկայացման: Բացի այդ, որոշակի գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված բաժնետերերի կողմից իրենց իրավունքների չարաշահումները զուգահեռաբար հանգեցնելու են շահագրգռված բաժնետերերի իրավունքների ոտնահարման, ինչն իր հերթին խաթարելու է ընկերության ներքին կայունությունը, հիմք է հանդիսանալու կորպորատիվ կոնֆլիկտների առաջացման և ընկերության նկատմամբ վերջինիս կոնտրագենտների ու ներդրողների վստահության խարխլման համար¹⁴:

Շարադրվածը հաշվի առնելով՝ նշված հեղինակն առաջարկում է ստեղծված իրավիճակի հետևյալ հնարավոր լուծումները: Նախ՝ կարելի է օրենքի համապատասխան դրույթում կատարել փոփոխություններ, որոնց համաձայն՝ շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման մասին որոշումները կկայացվեն ձայների պարզ մեծամասնությամբ և հաշվի կառնվեն բոլոր բաժնետերերի, այդ թվում նաև շահագրգռված բաժնետերերի ձայները: Որպես հնարավոր այլ տարբերակ, առաջարկվում է «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքում սահմանել, որ բացի այն դեպքերից, երբ ընկերության ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի սեփականատեր կամ անվանատեր է հանդիսանում միայն մեկ անձ, շահագրգռվածությամբ գործարքների կատարման

Քաղաքացիական իրավունք

մասին որոշումը չի պահանջվում նաև այն դեպքերում, երբ գործարքի կնքման մեջ շահագրգռված են ճանաչվում ընկերության ձայնի իրավունք տվող բաժնետոմսերի սեփականատերեր հանդիսացող բաժնետերերի կեսից ավելին¹⁵:

Նշված փոփոխությունները, Պուշկարյովի կարծիքով, պետք է ուղղված լինեն մեր կողմից արդեն նկարագրված հնարավոր այն իրավիճակներից խուսափելուն, երբ բաժնետերերի փոքրամասնությունը գերակա դիրքում է գտնվում բաժնետերերի ճնշող մեծամասնության նկատմամբ և երբ հնարավոր կդառնան ժողովի գուտ ֆորմալ բնույթ կրող նիստերը: Այս խնդիրների նկատմամբ նշված մոտեցումների դեպքում, սակայն, անուշադրության են մատնվում գործարքի կնքման մեջ չշահագրգռված բաժնետերերի իրավունքները, իսկ խնդրի լուծմանն ուղղված երկրորդ տարբերակի դեպքում՝ քվեարկությանը չմասնակցելու պարագայում, վերջիններս ընդհանրապես զրկվում են իրենց կարծիքն ու կամքն արտահայտելու հնարավորությունից:

Ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու ամենից նպատակահարմար տարբերակը, մեր կարծիքով, հանդիսանում է բաժնետիրական ընկերությունների բաժնետերերին և սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասնակիցներին գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց ցուցակից դուրս բերելը, ինչը, մեր դիտարկմամբ, կարող է հիմնավորվել հետևյալ հանգամանքների ուժով:

Այսպես, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 62-րդ հոդվածով և «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածով սահմանված անձանց շրջանակից, ովքեր կարող են հանդիսանալ գործարքում շահագրգռված, միայն ընկերությունների

բաժնետերերը կամ մասնակիցներն են, որ ընկերության ղեկավար մարմնում պաշտոններ են զբաղեցնում ընկերությունում իրենց ունեցած մասնաբաժիններին կամ բաժնետոմսերին տիրապետելու ուժով: Մասնավորապես՝ ընկերության մասնակցի կամ բաժնետիրոջ ընկերության մասնակիցների կամ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի աշխատանքներին մասնակցելու համար չի պահանջվում նրա ընտրությունը կամ նշանակումը: Բացի այդ, ելնելով այն հանգամանքից, որ քվեարկության միջոցով որոշումների կայացման հիմքում դրված է այն գաղափարը, որի համաձայն՝ ընկերության մասնակիցները քվեարկության արդյունքում ձևավորում են ընկերության մեկ միասնական կամք, տրամաբանական է, որ օրենսդիրն ի սկզբանե նախատեսել է, որ բնավ պարտադիր չէ, որպեսզի բոլոր մասնակիցների կամքը նույնական լինի միմյանց կամ ընկերության կամքի հետ: Այդ կերպ, ընկերության մասնակցի կամ բաժնետիրոջ տարբերությունը վերոնշյալ հողվածներով սահմանված շահագրգռված համարվող այլ անձանցից այն է, որ մասնակիցների կամ բաժնետերերի արտահայտած կամքը պարտադիր չէ, որ նույնական լինի տնտեսական ընկերության կամքի հետ, մինչդեռ, օրինակ տնօրենի կամքը կամ շահերը չեն կարող տարբերվել ընկերության կամքից կամ շահերից:

Հարկ է նշել նաև, որ օրենսդրի կողմից շահագրգռվածությամբ գործարքների կանոնակարգման մեջ դրված գաղափարն այն է, որ թույլ չտրվի ընկերության շահերի փոխարեն սեփական շահերով առաջնորդվող և ընկերության վրա հնարավոր ազդեցության լծակներ ունեցող անձանց ներգործել ընկերության հետագա քայլերի վրա, որպեսզի դրանք կատարվեն հոգուտ իրենց: Սակայն, տնտեսական ընկերության մասնակիցները, ինչպես արդեն նշվեց, ընկերության ընդ-

հանուր ժողովի ամեն մի նիստում փորձում են հիմնավորել իրենց սեփական դիրքորոշումը կամ առաջ մղել իրենց սեփական տեսակետը, ի տարբերություն ընկերության այլ ղեկավար մարմինների անդամների, որոնք ցանկացած պարագայում, օրենքի ուժով, պարտավոր են իրենց գործողություններում առաջնորդվել միայն ընկերության շահերով կամ, այլ կերպ ասած՝ ընկերության մասնակիցների շահերով: Ուստի, օրենսդրի կողմից շահագրգռվածություն ունեցող անձանց գաղափարի ներդրման նպատակներին ավելի կհամապատասխանի, եթե այդպիսիք համարվեն միայն ընկերության այլ ղեկավար մարմինների անդամները՝ այդպիսիք համարվելուց բխող օրենքով սահմանված հետևանքների կիրառմամբ:

Կարելի է եզրակացնել, որ բաժնետիրական ընկերությունների բաժնետերերին և սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասնակիցներին գործարքի կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց շրջանակից հանելը ոչ միայն հա-

մապատասխանում է կորպորատիվ օրենսդրության զարգացման համաշխարհային տենդենցներին, քանի որ մենք արդեն նշել էինք, որ զարգացած երկրների մեծամասնության օրենսդրությունները բաժնետերերին չեն համարում շահագրգռված, այլ նաև խոչընդոտ կհանդիսանա վերը շարադրված կոնֆլիկտային իրավիճակների ասպարեզ գալու համար:

Սույն աշխատանքի շրջանակում, նպատակ ունենալով հստակեցնել փոխկապակցված (աֆիլյացված) անձանց շրջանակը, կարծում ենք, որ հիմնվելով կատարված ուսումնասիրության, գրականության մեջ առկա տեսակետների համալիր վերլուծության և արտասահմանյան երկրների փորձի վրա, գործարքների կնքման մեջ պոտենցիալ շահագրգռվածություն ունեցող անձանց կազմից նպատակահարմար կլինի հանել բաժնետիրական ընկերությունների բաժնետերերին և սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասնակիցներին:

1. Ընդունվել է 24.10.2001թ., ուժի մեջ է մտել 07.12.2001 թ., ՀՀՊՏ 2001.12.07/38(170), Հոդ. 910:

2. Ընդունվել է 25.09.2001թ., ուժի մեջ է մտել 06.12.2001 թ., ՀՀՊՏ 2001.11.06/34(166), Հոդ.831:

3. Ընդունվել է 11.10.2007թ., ուժի մեջ է մտել 29.02.2008թ., ՀՀՊՏ 2007.10.31/53(577), Հոդ.1098:

4. *Мозилевский С.Д.* Правовые основы деятельности акционерных обществ. Учеб.-практич. Пособие. М., «Дело», 2004, с. 324.

5. *Иванов И.Л.* Гражданско-правовая ответственность лиц, участвующих в управлении акционерным обществом, в праве России и Германии. Дисс. канд. ю. н. М., 1999, с. 99.

6. Companies Act 1985, Section 346. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/6/pdfs/ukpga_19850006_en.pdf.

7. Companies Act 2006, Sections 252 & 253. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf.

8. ՄԲ-ում, Գերմանիայում և ԱՄՆ-ում շահագրգռվածությամբ գործարքներ կնքելիս տնօրենի իրավասությունների մասին ավելի մանրամասն տես Andreas Cahn, David C. Donald Comparative Company Law, Cambridge, 2010, էջ 442: *Saleem Sheikh A.* Guide to companies Act. New York, Routledge, 2008, 10.83-10.84.

9. *Алексий П.В., Лмаглобели Н.Д., Галузо В.Н., Еремичев И.А. и др.* Корпоративное право. Учебное пособие для вузов. Под ред. И.А. Еремичева. М., Юнити, Закон и право, 2005, с. 125.

10. *Kershaw David Company Law in Context: Texts and Materials.* Oxford, 2012, p. 703-705.

11. *Пушкарев И.П.* Порядок одобрения органами управления хозяйственных обществ крупных сделок и сделок, в совершении которых имеется заинтересованность. Дисс... канд. ю. н. Челябинск, 2008, с. 127.

12. Նույն տեղում:

13. *Ավետիսյան Վ.Գ.* Կորպորատիվ իրավահարբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում, իրավ. գիտ. դոկտորի ատենախոս., Եր., ԵՊՀ, 2014, էջ 36: *Степанов П.В.* Корпоративные отношения в гражданском праве // Законодательство, 2002, №6, с. 12. *Ломакин Д.В.* Акционерное правоотношение. М., Спарк, 1997, с. 26-27.

14. *Пушкарев И.П.* Порядок одобрения органами управления хозяйственных обществ крупных сделок и сделок, в совершении которых имеется заинтересованность. Дисс... канд. ю. н. Челябинск, 2008, с. 127.

15. Նույն տեղում:

ԱՊԱՀՈՎՎԱԾ ՀԻՓՈԹԵՔԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՏՈՄՍԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ԵՎ ԴՐԱ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՍԵՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

2008 թվականի մայիսի 26-ին Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունվեց «Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մասին» ՀՀ օրենքը¹ (այսուհետ՝ նաև Օրենք), որն ակտիվների արժեթղթավորմանը և ակտիվներով ապահովված պարտատոմսերին (Asset-backed security) զուգահեռ, Հայաստանում ներդրեց ապահովված պարտատոմսերի (Covered bond) ինստիտուտը: Եթե ակտիվների արժեթղթավորումը, բացի օրենսդրական մակարդակում ամրագրված լինելուց, Հայաստանում ստացավ նաև իր պրակտիկ կիրառությունը՝ 2015թ. դեկտեմբերի 14-ին «Վարկային պորտֆելի արժեթղթավորման հիմնադրամ-1»-ի կողմից թողարկված ակտիվներով ապահովված արժեթղթերով, ապա ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի թողարկում ՀՀ-ում դեռևս տեղի չի ունեցել: Ծիշտ է, այդ ուղղությանը աշխատանքներ են տարվում ՀՀ կենտրոնական բանկի և «Ազգային հիփոթեքային ընկերություն» ՎՎԿ ՓԲԸ-ի կողմից և հնարավոր է մոտ ապագայում այս ինստիտուտը ևս գործնականում կյանքի կոչվի, սակայն դեռևս դրա մասին խոսելը վաղ է: Սույն հոդվածում կքննարկենք ՀՀ օրենսդրությամբ առկա այն իրավական խնդիրները, որոնք, մեր կարծիքով, համահունչ չեն այս ինստիտուտի էությանը և կարող են որոշակի խոչընդոտներ առաջացնել դրա զարգացման համար:

Օրենքի համաձայն՝ ապահովված

հիփոթեքային պարտատոմսեր են համարվում բանկի կամ վարկային կազմակերպության թողարկած հրապարակայնորեն առաջարկվող պարտատոմսերը, որոնք ապահովված են հիփոթեքային վարկերի, ինչպես նաև Օրենքով սահմանված այլ ֆինանսական ակտիվների գրավով: Սույն հասկացությունից բխում է, որ պարտատոմսերի ապահովման միջոց կարող են հանդիսանալ միայն հիփոթեքով ապահովված վարկերը, իսկ Օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև այլ ֆինանսական ակտիվներ: Օրենքն այլ ֆինանսական ակտիվներ սահմանել է միայն փոխարինող և լրացուցիչ ակտիվների համար: Այսինքն՝ Օրենքով ներդրված կառուցակարգի համաձայն՝ հիմնական ակտիվները կարող են ապահովվել միայն հիփոթեքային վարկերով՝ ի տարբերություն «Ակտիվների արժեթղթավորման և ակտիվներով ապահովված արժեթղթերի մասին» ՀՀ օրենքի, որտեղ թողարկված արժեթղթերն ապահովվում էին ցանկացած ֆինանսական ակտիվով, որն ապահովում է կամ կարող է ապահովել դրամական ներհոսք: Համաշխարհային պրակտիկայում ապահովված պարտատոմսեր են թողարկվում նաև այլ ակտիվների հիման վրա, օրինակ՝ պետությանը կամ հանրային կառավարման մարմիններին տրված փոխառու միջոցներով, ինքնաթիռների և նավերի վարկերով²: 2012թ. Եվրոպայում ապահովված պարտատոմսերի 80,2%-ը հիմնված էին հիփոթեքային վարկերի

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վրա, պետությանը կամ հանրային կառավարման մարմիններին տրված փոխառու միջոցների ապահովությամբ թողարկվել էին 19.3%, նավերի վարկավորման ապահովությամբ՝ 0,5%³: 2013թ. Գերմանիայում առաջին անգամ թողարկվեցին ապահովված պարտատոմսեր, որոնք ապահովված էին փոքր և միջին բիզնեսին տրվող վարկավորմամբ, Իտալիան և Իսպանիան ընդունել են օրենքներ, որոնք թույլ են տալիս թողարկել պարտատոմսեր, որոնք ապահովված են արտահանման վարկերով, կորպորատիվ պարտատոմսերով, դեբիտորական պարտքերով և այլն, սակայն որոնցով դեռևս պարտատոմսերի թողարկում տեղի չի ունեցել:⁴ Շուկայի զարգացման հետ մեկտեղ կարելի է նաև Հայաստանի Հանրապետությունում դիտարկել ակտիվների ցանկի ընդլայնումը և ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսեր եզրույթը փոխարինել ապահովված պարտատոմսեր (covered bonds) եզրույթով, ինչպես օգտագործվում է ամբողջ աշխարհում: Սակայն այժմ, երբ դեռևս չկա ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի թողարկում Հայաստանում, ակտիվների ցանկի ընդլայնման մասին խոսելը դեռևս վաղ է:

Օրենքն ակտիվը սահմանում է որպես «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքով⁵ սահմանված ակտիվներից այն դրամական միջոցները և (կամ) դրանց նկատմամբ պահանջի իրավունքները և (կամ) այլ ֆինանսական ակտիվները, որոնք ապահովում են կամ կարող են ապահովել որոշակի դրամական ներհոսքեր: Ակտիվի հասկացության մեջ առկա հղումը «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքին կորցրել է իր արդիականությունը, քանի որ 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին կատարված օրենքի փոփոխությամբ այդ օրենքը այլևս չի պարունակում ակտիվների հասկացություն կամ ցանկ: Հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ «Ապա-

հովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մասին» ՀՀ օրենքում օգտագործված ակտիվի հասկացությունն ինքնաբավ և ամբողջական է նաև առանց «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքին հղում տալու, առաջարկում ենք ակտիվը սահմանել հետևյալ կերպ. «Ակտիվներ են այնպիսի դրամական միջոցներ և (կամ) դրանց նկատմամբ պահանջի իրավունքներ և (կամ) ցանկացած այլ ֆինանսական ակտիվներ, որոնք ապահովում են կամ կարող են ապահովել որոշակի դրամական ներհոսքեր»:

Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի Օրենքով տրված հասկացությունից բխում է, որ այդ պարտատոմսերը միայն կարող են թողարկել բանկերը կամ վարկային կազմակերպությունները: Ապահովված պարտատոմսերի բոլոր պետությունների կողմից ընդունված միասնական ընդհանուր սահմանում առկա չէ, սակայն Եվրոպական միության կողմից 2009թ. ընդունված 2009/65/EC դիրեկտիվի⁶ 52(4) հոդվածը սահմանում է այն սկզբունքները, որոնք պահպանելու դեպքում պարտատոմսը կարող է դիտվել իբրև ապահովված.

1. պարտատոմսը պետք է թողարկվի վարկային կազմակերպության կողմից, որն ունի գրանցված գրասենյակ Եվրոպական միության անդամ երկրներից որևէ մեկում.

2. թողարկողը պետք է օրենքով ենթարկվի հատուկ պետական վերահսկողության պարտատոմսերի սեփականատերերի շահերի ապահովման նպատակով.

3. պարտատոմսերի թողարկումից ստացվող միջոցները պետք է ներդրվեն այնպիսի ակտիվներում, որոնք պարտատոմսերի գոյության ողջ ժամանակահատվածում պետք է ապահովեն դրանցից բխող պարտավորությունների բավարարումը, ինչպես նաև թողարկողի անվճարունակության դեպքում պետք է առաջնային կարգով ուղղվեն պարտա-

Քաղաքացիական իրավունք

տոմսերից բխող հիմնական պարտքի և տոկոսների վճարմանը:

Ընդհանուր առմամբ, կարելի է հաստատել, որ ՀՀ-ում գործող ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մոդելը համապատասխանում է եվրոպական ապահովված պարտատոմսերի (covered bonds) մոդելին: Ընդ որում, եվրոպական ապահովված պարտատոմսերն իրենց շրջանառության ողջ պատմության ընթացքում ապացուցել են, որ հանդիսանում են ավելի կայուն և վստահելի ֆինանսավորման միջոց, քան ակտիվների արժեթղթավորման արդյունքում թողարկված ակտիվներով ապահովված պարտատոմսերը (ABS), որոնք էական անկում ապրեցին 2007 թվականի ֆինանսական ճգնաժամից հետո և վերականգնվում են մինչ այսօր: Այս գործիքի հուսալիությունն առաջ է բերում նաև դրանց ռիսկայնության շատ ցածր աստիճան և բարձր վարկանիշ՝ հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ գոյության ամբողջ պատմության ընթացքում ապահովված պարտատոմսերով ներդրողները չեն ունեցել իրենց ներդրումների կորուստներ⁷:

Ապահովված պարտատոմսերի ցածր ռիսկայնության աստիճանի ապահովմանն է ուղղված նաև հիփոթեքային վարկերին առաջադրվող պահանջները: Օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հիփոթեքային վարկերը կարող են ընդգրկվել հիմնական ակտիվներում միայն հետևյալ չափանիշներին համապատասխանելու դեպքում՝

1) եթե հիփոթեքի առարկա հանդիսացող անշարժ գույքը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, կամ հիփոթեքի առարկան Հայաստանի Հանրապետության տարածքում հողամասի կառուցապատում իրականացնելու իրավունք է.

2) եթե հիփոթեքն առաջնային գրավ է և չի կարող հանդիսանալ հաջորդող գրավի առարկա.

3) հիփոթեքային վարկի գումարը չի գերազանցում այդ հիփոթեքային վարկի գծով պարտավորությունների ապահովման միջոց հանդիսացող գրավի առարկայի (անշարժ գույքի) գնահատված շուկայական արժեքի 70 տոկոսը: Ընդ որում, այդ հիփոթեքային վարկը ներառվում է հիփոթեքային պարտատոմսերի ապահովման միջոցներում թողարկման պահին հիփոթեքային վարկի մնացորդային արժեքի չափով:

Ակտիվների խմբի մեջ մտնող հիփոթեքային վարկերը կարող են լինել տարբեր բնույթի (բնակարանային, առևտրային տարածքների, կառուցապատում իրականացնելու իրավունքի հիփոթեքային վարկեր): Ընդ որում, չկա որևէ սահմանափակում, թե խմբի մեջ մտնող որևէ վարկի տեսակն ինչ չափաբաժնով պետք է ներառվի, ինչպես, օրինակ, եվրոպական որոշ երկրներում⁸, բացառությամբ հողամասի կառուցապատման իրավունքի գրավի, որն Օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ չպետք է գերազանցի հիփոթեքային պարտատոմսերի ապահովման միջոցներում ներառված ակտիվների գումարի 20 տոկոսը:

Օրենքի համաձայն՝ հիփոթեքային վարկի չափանիշներից մեկն է նաև, որ հիփոթեքը հանդիսանա առաջնային գրավ և չի կարող հանդիսանալ հաջորդող գրավի առարկա: Հոդվածը գրելու ժամանակ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից առաջին ընթերցմամբ 08.12.2015թ. ընդունվել է օրենքի նախագիծ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություն կատարելու մասին»⁹, որով նախատեսվում է փոփոխել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 236-րդ հոդվածը և սահմանել. «Գրավ դրված գույքը այլ գրավի (հաջորդող գրավի) առարկա դարձնելու գրավատուի իրավունքը սահմանափակող համաձայնությունն առոչինչ է»: Սույն օրենքի փոփոխությունն ուժի մեջ

մտնելու դեպքում այն կհակասի Օրենքով սահմանված այն չափանիշին, որի համաձայն՝ ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի ապահովման միջոց կարող են հանդիսանալ միայն այն հիփոթեքային վարկերը, որոնք չեն կարող հանդիսանալ հաջորդող գրավի առարկա, սակայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում վերը նշված փոփոխությունը կատարելու օրենսդրական փաթեթում ընդգրկված չէ նաև «Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունը: Ուստի գտնում ենք, որ պետք է փոփոխել Օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը, հանել հաջորդող գրավ չհանդիսանալու վերաբերյալ չափանիշը և թողնել միայն առաջնային գրավ հանդիսանալու պահանջը՝ սահմանելով. «*Եթե հիփոթեքն առաջնային գրավ է*»:

Օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր պահի դրությամբ հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով չմարված պարտավորությունների գումարը պետք է ապահովված լինի համարժեք ապահովման միջոցներով, ընդ որում՝

1) ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների անվանական արժեքների գումարային մեծությունը պետք է առնվազն հավասար լինի հիփոթեքային պարտատոմսերի անվանական արժեքների գումարային մեծությանը.

2) ապահովման միջոցներ հանդիսացող ակտիվների դիմաց ստացվելիք գումարները պետք է առնվազն հավասար լինեն հիփոթեքային պարտատոմսերի դիմաց վճարվելիք գումարներին.

3) ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների գուտ ներկա արժեքը յուրաքանչյուր պահի դրությամբ պետք է առնվազն 5 տոկոսով գերազանցի հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով բոլոր պարտավորությունների գուտ ներկա արժեքի գումարը:

Վերը նշված չափանիշներն ուղղված

են ապահովված պարտատոմսերով պարտավորությունների կատարման ապահովմանը: Համաշխարհային պրակտիկայում կիրառվում են այդ մեխանիզմների հետևյալ ձևերը.

1) անվանական ծածկույթ, երբ ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների անվանական արժեքների գումարային մեծությունն առնվազն հավասար է հիփոթեքային պարտատոմսերի անվանական արժեքների գումարային մեծությանը (կիրառվում է Ավստրիայում, Բելգիայում, Գերմանիայում, Չեխիայում, Կիպրոսում, Ֆինլանդիայում և այլն).

2) գուտ ներկա արժեքի ծածկույթ, երբ ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների գուտ ներկա արժեքը (net-present value) յուրաքանչյուր պահի դրությամբ առնվազն հավասար է հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով բոլոր պարտավորությունների գուտ ներկա արժեքի գումարին (կիրառվում է Գերմանիայում, Կիպրոսում, Ֆինլանդիայում, Իտալիայում, Լյուքսեմբուրգում, Էստոնիայում, Սլովենիայում և այլն).

3) գուտ ներկա արժեքի ծածկույթ սթրես-թեստային իրավիճակներում, երբ ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների գուտ ներկա արժեքը յուրաքանչյուր պահի դրությամբ առնվազն հավասար է հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով բոլոր պարտավորությունների գուտ ներկա արժեքի գումարին՝ կիրառելով օրենսդրությամբ սահմանված սթրես-թեստեր (եկամտաբերության կորի սթրես-թեստ, արժութային սթրես-թեստ և այլն) (այս մոդելը կիրառվում է Դանիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Շվեդիայում, Պորտուգալիայում և այլն).

4) կան երկրներ, որոնք չունեն որևէ չափանիշ ակտիվների ծածկույթի քանակական մեծությունների վերաբերյալ (Նորվեգիա, Բուլղարիա):¹⁰

Ինչպես տեսնում ենք, Օրենքով ՀՀ-ում ներդրված մեխանիզմով կիրառվում են վերը նշված մոդելներից մի քանիսը

Քաղաքացիական իրավունք

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

58

միասին: Ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների գուտ ներկա արժեքը հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով բոլոր պարտավորությունների գուտ ներկա արժեքի առնվազն 5 տոկոսով գերազանցող մասով թողարկողը պետք է ունենա լրացուցիչ ակտիվներ: Օրենքի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված է, որ որպես լրացուցիչ ակտիվներ կարող են հանդիսանալ ՀՀ պետական պարտատոմսերը, Կենտրոնական բանկի սահմանած այլ պետությունների կամ Կենտրոնական բանկի սահմանած վարկանիշ ունեցող միջազգային կազմակերպությունների կողմից թողարկված և (կամ) երաշխավորված պարտատոմսեր, Կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված վարկանիշ ունեցող առևտրային բանկերում ունեցած ավանդներ և Կենտրոնական բանկի նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված այլ ակտիվներ (նման նորմատիվ իրավական ակտ Կենտրոնական բանկը դեռևս չի ընդունել): Ստացվում է, որ որպես լրացուցիչ ակտիվ չեն կարող հանդես գալ հիփոթեքային վարկերը, այլ միայն այլ ակտիվներ: Լրացուցիչ ակտիվներն իրենցից չեն ներկայացնում հատուկ ակտիվներ, որոնք առանձնացված են հիփոթեքային վարկերի խմբից և առանձին ապահովում են պարտատոմսերի վերադարձնելիությունը: Լրացուցիչ ակտիվներն իրականացնում են «գերապահովվածություն» (over-collateralisation) գործառույթը, այսինքն՝ ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների գուտ ներկա արժեքը, որն իրենից ներկայացնում է տվյալ ակտիվով (հիփոթեքային վարկ) ձեռք բերվելիք բոլոր դրամական հոսքերի ներկա պահի դրությամբ հաշվարկված գումարային արժեքը՝ հաշվի առնելով փողի ժամանակային արժեքը, պետք է ավելի բարձր լինի, քան ապահովման առարկա համարվող պարտատոմսերից բխող պարտավորությունների գուտ ներկա արժեքը: Տարբեր երկրներում լրացու-

ցիչ ակտիվները տարբեր չափեր ունեն. սկսած 0% պարտադիր գերապահովվածությունից հասնում է մինչև 40%-ի¹¹: Այսինքն՝ լրացուցիչ ակտիվները դրանք որևէ կերպ առանձնացված չեն խմբից, այլ կազմում են ակտիվների խմբի մեջ մտնող ակտիվները: Հետևաբար լրացուցիչ ակտիվները պետք է լինեն միայն հիփոթեքային վարկերի տեսքով, քանի որ որևէ կերպ չեն առանձնանում հիփոթեքային վարկերի խմբում ընդգրկված այլ վարկերից և իրականում որևէ մեկը չգիտի, թե կոնկրետ որ ակտիվներն են հանդիսանում լրացուցիչ, իսկ որոնք հիմնական, այլ միայն բոլոր ակտիվների որոշակի տոկոսը հանդիսանում են լրացուցիչ ակտիվներ: Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք փոփոխել Օրենքի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը և սահմանել հետևյալ կերպ. «*Թողարկողը սույն օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի չափով պարտավոր է ունենալ լրացուցիչ ակտիվներ, որոնք պետք է համապատասխանեն հիմնական ակտիվներում ընդգրկվող ակտիվների սույն օրենքով սահմանված չափանիշները*»: Այս փոփոխությամբ պայմանավորված անհրաժեշտ է փոփոխել նաև Օրենքի 8-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետում, որով սահմանված է՝ ապահովման միջոցների ռեզիստորում պետք է ներառվեն փոխարինող և լրացուցիչ ակտիվների տեսակը, անվանական և շուկայական արժեքները: Փոփոխությունից հետո այս կետի ձևակերպումն առաջարկում ենք հետևյալ կերպ. «*Փոխարինող ակտիվների տեսակը, շուկայական արժեքը, անվանական արժեքը, լրացուցիչ ակտիվների տոկոսային հարաբերակցությունը հիմնական ակտիվներում*»:

Օրենքը համանման կարգավորում է նախատեսում նաև փոխարինող ակտիվների տեսակների համար: Այսպես՝ Օրենքի համաձայն՝ մինչև հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորությունների ամբողջությամբ կատա-

րումն ապահովման միջոցներից Օրենքով նախատեսված հիմքերով ակտիվների դուրսգրման դեպքում թողարկողին թույլատրվում է դրանք փոխարինել այլ ակտիվներով՝ հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով չմարված պարտավորությունների գումարի մինչև 10 տոկոսի չափով, որոնք և համարվում են փոխարինող ակտիվներ: Սակայն Օրենքը սահմանում է, որ փոխարինող ակտիվներ կարող են լինել միայն ՀՀ պետական պարտատոմսերը, ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած այլ պետությունների կամ Կենտրոնական բանկի սահմանած վարկանիշ ունեցող միջազգային կազմակերպությունների կողմից թողարկված և (կամ) երաշխավորված պարտատոմսերը, Կենտրոնական բանկի սահմանած վարկանիշ ունեցող առևտրային բանկերում ունեցած ավանդները, Կենտրոնական բանկի նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված այլ ակտիվները: Այս շարքում գտնում ենք, որ պետք է ընդգրկել նաև հիփոթեքային վարկերը, որոնք համապատասխանում են Օրենքով սահմանված հիմնական ակտիվների չափանիշներին, քանի որ ակտիվի դուրսգրումից հետո ավելի նախընտրելի պետք է լինի ակտիվի փոխարինումը համանման ակտիվով, իսկ հիփոթեքային վարկերի ընդհանրապես չնախատեսումը փոխարինող ակտիվների շարքում, գտնում ենք, որ չի բխում ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի բնույթից: Այսպիսով՝ առաջարկում ենք Օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը լրացնել 2.1 կետով. «Հիմնական ակտիվների չափանիշներին համապատասխանող հիփոթեքային վարկերը»:

Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի վարկային գրավչության հիմնական միջոցներից մեկն է դրանցով գումարների վերադարձնելիության մեխանիզմը: Այստեղ կիրառվում է կրկնակի պահանջի կամ կրկնակի ռեգրեսի կառուցակարգը (dual recourse

mechanism)¹², որն իրենից ենթադրում է պարտատոմսերի սեփականատերերի իրավունքը՝ ստանալու իրենց ներդրումը և տոկոսներն առաջնահերթ կարգով այն ակտիվներից, որոնք գրավադրվել են ի սպառնալիս պարտատոմսերի, իսկ դրանց անբավարար լինելու դեպքում՝ պարտատոմսերի սեփականատերերն իրավունք ունեն պահանջ ներկայացնել նաև թողարկողին՝ որպես սովորական (առանց գրավի իրավունքի) պարտատերեր, այլ պարտատերերի հետ հավասար հիմունքներով (pari passu) իրենց պարտավորությունների բավարարում ստանալու համար՝ թողարկողի այլ պարտավորությունների հաշվին: Օրենքի համաձայն՝ թողարկողի բանկային կամ վարկային կազմակերպության գործունեության լիցենզիան ուժը կորցրած կամ անվավեր ճանաչելու, ինչպես նաև Կենտրոնական բանկի կողմից թողարկողի անվճարունակության մասին որոշման կամ դատարանի կողմից սնանկության մասին որոշման կայացման պահից ապահովման միջոցների ռեգիստրում գրանցված ակտիվներն առանձնացվում են բանկի կամ վարկային կազմակերպության այլ ակտիվներից (asset segregation) և դրանց կառավարման նպատակով Կենտրոնական բանկը նշանակում է հիփոթեքային կառավարիչ: Թողարկողի անվճարունակության և սնանկության դեպքում ապահովման միջոցների կառավարումը և հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորությունների կատարումն իրականացվում է «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով¹³ (այսուհետ՝ նաև Բանկերի սնանկության մասին օրենք) սահմանված կարգով: Այդ օրենքի համաձայն՝ հիփոթեքային կառավարչի պարտականությունն է ապահովման միջոցների կա-

Քաղաքացիական իրավունք

ռավարումը և հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պահանջների բավարարմանն ուղղված գործողությունների իրականացումը, այդ թվում՝ ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները և հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորությունները՝ որպես ամբողջություն, այլ թողարկողի փոխանցելուն ուղղված գործողությունների իրականացումը: Ապահովման միջոցների ռեզիստորում գրանցված ակտիվները համարվում են հիփոթեքային կառավարչի կառավարման և տնօրինման ներքո գտնվող ակտիվներ նույնիսկ այն դեպքում, երբ այդ ակտիվների գումարային մեծությունն ավելին է, քան սույն օրենքով հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորություններն ամբողջությամբ մարելու համար սահմանված ապահովման միջոցների անհրաժեշտ մակարդակը: Բանկերի սնանկության մասին օրենքի 23.2-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ հիփոթեքային կառավարիչն իրավասու է՝

ա) հավաքագրելու ապահովման միջոցներ հանդիսացող ակտիվների հետ կապված գումարները՝ համաձայն պայմանագրերով սահմանված ժամկետներին:

բ) ներկայացնելու թողարկողին իր իրավասությունների հետ կապված հարցերով դատարանում և այլ անձանց հետ հարաբերություններում:

գ) ինչպես իր նշանակման ժամանակ, այնպես էլ դրանից հետո ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները՝ հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորություններին Բանկերի սնանկության մասին օրենքով սահմանված կարգով համարժեք չլինելու դեպքում իրականացնելու ապահովման միջոցների, այդ թվում՝ գրավի առարկայի ողջամիտ գնով իրացման համար անհրաժեշտ բոլոր իրավական գործողությունները՝ հիփոթեքային պարտատոմսերի սեփականատերերի պահանջներն ամբողջությամբ բավա-

րարելու նպատակով:

Հիփոթեքային կառավարիչը կարող է ռեզիստորում գրանցված ակտիվները և հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորությունները որպես մեկ ամբողջություն փոխանցել այլ թողարկողի՝ Կենտրոնական բանկի թույլտվության հիման վրա:

Բանկերի սնանկության մասին օրենքը սահմանում է նաև, որ ապահովման միջոցների ռեզիստորում գրանցված ակտիվների գրավի առարկայի իրացումը կատարվում է բացառապես ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի և ռեզիստորում գրանցված ածանցյալ արժեթղթերի գծով պարտատերերի պահանջների կատարման նպատակով: Թողարկողի ժամանակավոր ադմինիստրացիայի ղեկավարը և (կամ) լուծարային կառավարիչը կարող են հիփոթեքային կառավարչից ցանկացած ժամանակ պահանջել վերադարձնելու այն ակտիվները, որոնք մնացել են ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պահանջների բավարարումից հետո: Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մարումից և կառավարման ծախսերի փոխհատուցումից հետո մնացած ակտիվները վերադարձվում են թողարկողին և ներառվում լուծարային միջոցների հաշվեկշռում:

Վերը նշված կարգավորումներից բխում է, որ հիփոթեքային կառավարիչն ինքն է իրականացնում կառավարումը և առանց որևէ չափանիշի որոշում փոխանցել ակտիվները մեկ այլ թողարկողի, վաճառել ակտիվներով գրավի առարկա հանդիսացող անշարժ գույքը, թե շարունակել կառավարել ակտիվները՝ ազդագրով նշված պայմաններով կատարելով պարտատոմսերի սեփականատերերի առջև պարտավորությունները: Բանկերի սնանկության վերաբերյալ օրենքը չի սահմանում հստակ կարգավորում, թե ինչ պետք է լինի ակտիվների կարգավիճակը, երբ դրանք պետք է փո-

խանցվեն այլ թողարկողի, երբ շարունակեն կառավարվել հիփոթեքային կառավարչի կողմից և վերջապես երբ ակտիվների գրավի առարկա անշարժ գույքը պետք է իրացվի: Չնայած Բանկերի սնանկության մասին օրենքի 23.2.-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 3-րդ կետն ակնարկում է, որ հիփոթեքային կառավարիչն իրավասու է իրականացնել ակտիվների գրավի առարկայի իրացում, եթե սպահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները՝ հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորություններին Բանկերի սնանկության մասին օրենքով սահմանված կարգով համարժեք չեն, սակայն այս դեպքում նույնպես հստակ չէ, թե պարտավորությունները եթե համարժեք չեն, հիփոթեքային կառավարիչը պարտավոր է սկսել գրավի առարկայի իրացման գործընթաց, թե ոչ: Ապահովման միջոցների կառավարման և իրացման հետ կապված այս անորոշությունն էականորեն խաթարում է ապահովված պարտատոմսերի ՀՀ-ում վստահելի գործիք լինելու հանգամանքը և, մեր կարծիքով, ենթակա է քննարկման և վերանայման:

Այս հարցի շուրջ տարբեր երկրների օրենսդրություններով նախատեսված են տարբեր կարգավորումներ, սակայն ձևավորված կառուցակարգերն ընդհանուր նպատակ ունեն ապահովել ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների առանձնացումը և սնանկությունից հեռացումը (bankruptcy remoteness), որն իր մեջ ներառում է.

1. ապահովման միջոցների ռեզիստորի պահպանման չափանիշը, որը հնարավորություն կտա մշտապես առանձին պահել ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները թողարկողի այլ ակտիվներից.

2. գործողությունների մեխանիզմը, որը հնարավորություն կտա պարտատոմսերի սեփականատերերին տոկոսագումարների և հիմնական գումարի վճարումը չիրականացնել վաղաժամկետ

(acceleration), այլ ազդագրով սահմանված ժամկետներում.

3. պահանջը՝ նշանակել հատուկ կառավարիչ (հիփոթեքային կառավարիչ), որը կապահովի պարտատոմսերի սեփականատերերի նկատմամբ պարտավորությունների պատշաճ կատարումը¹⁴:

Քննարկենք մի քանի պետության օրինակ, որոնք սահմանում են այն գործողությունների համախումբը, որը պետք է կատարվի թողարկողի անվճարունակության դեպքում:

Ռուսաստանի Դաշնությունում թողարկողի նկատմամբ սնանկության գործընթաց սկսելուց հետո սնանկության կառավարիչը (հատուկ կառավարիչ հիփոթեքային ակտիվների համար չի ստեղծվում) պետք է կամ փոխանցի հիփոթեքային ակտիվները պարտատոմսերի հետ միաժամանակ մեկ այլ թողարկողի, որն ստանձնում է պարտատոմսերի սեփականատերերի առջև նախորդ թողարկողի բոլոր պարտավորությունները, կամ իրականացնի հիփոթեքային ակտիվների գրավի առարկա հանդիսացող անշարժ գույքի իրացում՝ պարտատոմսերի սեփականատերերի նկատմամբ պարտավորությունները վաղաժամկետ մարելով: Ընդ որում, սնանկության կառավարիչը, պարտավոր է իրականացնել անշարժ գույքի իրացում սնանկ ճանաչվելու մասին դատարանի որոշումից ոչ ուշ, քան ինն ամսվա ընթացքում¹⁵: Այսինքն՝ եթե մինչև ինն ամիս ժամկետը լրանալը, ակտիվները պարտատոմսերի հետ միասին չեն փոխանցվել այլ թողարկողի, ապա սնանկության կառավարիչը պարտավոր է վաճառել դրանք: Այն հանգամանքը, որ պարտատոմսերի սեփականատերերի պահանջները թողարկողի սնանկությունից հետո չեն սպասարկվում և ենթակա են պարտադիր վաղաժամկետ մարման սնանկ ճանաչվելուց ինն ամիս անց, եթե ակտիվները չեն փոխանցվում այլ թողարկողի, հանգեցրեց Moody's վարկանիշա-

Քաղաքացիական իրավունք

յին գործակալության կողմից ՌԳ թողարկվող ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերին ցածր վարկանիշի տրամադրման (Timely Payment Indicator ցուցանիշը սահմանվեց ամենացածր չափանիշով՝ very improbable)¹⁶:

Լեհաստանում 2015թ. օգոստոսին ընդունված և 2016թ. հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած օրենքի փոփոխության համաձայն՝ նախատեսվում է, որ թողարկողի սնանկության դեպքում ավտոմատ մեկ տարով երկարաձգվում է ապահովված պարտատոմսերի մարման ժամկետը, որից հետո անկախ աուդիտորի կողմից իրականացվում է երկու թեստ ակտիվների կառավարման ուղղությունը որոշելու համար: Առաջին թեստով ստուգվում է, թե արդյոք ակտիվները բավարար են պարտատոմսերի սեփականատերերի պարտավորությունները բավարարելու համար: Եթե ակտիվները բավարար չեն, իրականացվում է գրավի առարկա համարվող անշարժ գույքի իրացում, և պարտատոմսերը մարվում են վաղաժամկետ: Եթե ակտիվները բավարար են պարտատոմսերի սեփականատերերի պարտավորությունները կատարելու համար, ապա իրականացվում է երկրորդ թեստը՝ իրացվելիության թեստը, որով ստուգվում է, թե արդյոք ակտիվները բավարար են ապահովելու պարտատոմսերի սեփականատերերի պահանջներն արդեն երկարաձգված ժամկետի համար: Եթե իրացվելիության թեստը տալիս է դրական արդյունք, ապա պարտատոմսերը շարունակում են սպասարկվել ազդագրով սահմանված կարգով, եթե ոչ՝ պարտատոմսերի մարման ժամկետը երկարաձգվում է մինչև երեք տարով և ակտիվներից ու գրավի առարկա համարվող անշարժ գույքից ստացվող եկամուտներն ուղղակիորեն անցնում են ներդրողներին (Pass-Through մեխանիզմով)¹⁷:

Գերմանիայում գործող օրենքի համաձայն¹⁸ սնանկության վարույթում

գտնվող թողարկողի ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները չեն ընդգրկվում լուծարային հաշվեկշռում, այլ առանձնացվում են, և դրանց կառավարման համար նշանակվում է առանձին կառավարիչ (Sachwalter): Սնանկության վարույթում բանկային գործունեությամբ զբաղվելու լիցենզիան շարունակում է պահպանել իր ուժը միայն ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների մասով մինչև պարտատոմսերի սեփականատերերի պարտավորությունների վերջնական մարումը: Կառավարիչն իրավունք ունի իրականացնել յուրաքանչյուր գործարք՝ պարտատոմսերի սեփականատերերի շահերի ապահովման համար, օրինակ՝ իրավունք ունի ներգրավել փոխառու միջոցներ, օտարել անշարժ գույքի մի մասը, թողարկել պարտքային արժեթղթեր կամ Բունդեսբանկի հետ կնքել վերաֆինանսավորման պայմանագրեր: Կառավարիչն իրավունք ունի անձամբ իրականացնել ակտիվների կառավարումը մինչև ապահովված պարտատոմսերի լրիվ մարումը կամ կարող է ակտիվները պարտատոմսերի հետ միաժամանակ փոխանցել այլ բանկի¹⁹:

Ինչպես տեսնում ենք, վերը նշված մոդելներից ՀՀ-ում գործող մոդելն ավելի շատ մոտ է գերմանական մոդելին, սակայն մեր դեպքում պետք է հստակեցվի հիփոթեքային կառավարիչի իրավունքները և պարտականությունները, մասնավորապես՝ հստակ կանոնակարգվի, թե հիփոթեքային կառավարիչն ինչ գործողություններ պետք է կատարի պարտատոմսերի սեփականատերերի պահանջները բավարարելու և պարտատոմսերի թողարկման փաստաթղթերով նախատեսված պարտավորությունների կատարման շարունակականությունն ապահովելու համար: Գտնում ենք, որ պետք է «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերություն-

ների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով հստակ սահմանվի, որ հիփոթեքային կառավարիչը պետք է իրականացնի ակտիվների կառավարում և պարտատոմսերի ազդագրով նախատեսված վճարումները կատարի մինչև պարտատոմսերով նախատեսված բոլոր պարտավորությունների մարումը, ինչպես նաև հիփոթեքային կառավարիչը կարող է իրականացնել ակտիվներով գրավի առարկա համարվող անշարժ գույքի իրացում միայն եթե ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները չեն բավարարում պարտատոմսերի գծով չմարված պարտավորությունների կատարման համար՝ հաշվի առնելով «Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված չափանիշները: Այսինքն՝ ներդրվի այն մեխանիզմը, որով հիփոթեքային կառավարիչը, որպես կանոն, պետք է շարունակի ապահովված պարտատոմսերի սպասարկումը մինչև այդ պարտավորությունների ժամանակին և լրիվ մարումը, իսկ անշարժ գույքի իրացում պետք է կատարվի միայն արտակարգ դեպքերում, երբ ապահովման միջոց հանդիսացող անշարժ գույքը բավարար չէ պարտատոմսերով պարտավորությունները կատարելու համար՝ ըստ Օրենքով սահմանված չափանիշների: Ուստի, առաջարկում ենք «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 23.2-րդ հոդվածը լրացնել 6.1. կետով՝ սահմանելով. «6.1. Հիփոթեքային կառավարիչը պետք է իրականացնի ակտիվների կառավարում և ազդագրով սահմանված կարգով կատարի հիփոթեքային պարտատոմսերով նախատեսված չմարված պարտավորությունների վճարումները

մինչև բոլոր պարտավորությունների մարումը, եթե սույն օրենքով սահմանված կարգով չի իրականացվել ակտիվների գրավի առարկա անշարժ գույքի իրացում և հիփոթեքային պարտատոմսերով նախատեսված պարտավորությունների վաղաժամկետ մարում կամ սույն օրենքով սահմանված կարգով ակտիվները և հիփոթեքային պարտատոմսերի գծով պարտավորությունները չեն փոխանցվել այլ թողարկողի»: Ինչպես նաև առաջարկում ենք «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 23.2-րդ հոդվածը լրացնել 6.2. կետով՝ սահմանելով. «6.2. Հիփոթեքային կառավարիչը պարտավոր է իրականացնել ակտիվներով գրավի առարկա համարվող անշարժ գույքի իրացում, եթե ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվները չեն բավարարում պարտատոմսերի գծով չմարված պարտավորությունների կատարման համար՝ հաշվի առնելով «Ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված չափանիշները»:

Բացի այդ, Բանկերի սնանկության մասին օրենքի 23.4-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ Բանկի կամ վարկային կազմակերպության մնացորդային ակտիվների (ապահովման միջոց չհանդիսացող ակտիվների) նկատմամբ սնանկության գործընթացի ժամանակ ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի սեփականատերերը կարող են իրենց պահանջները ներկայացնել միայն չկատարված պարտավորությունների գումարների չափով՝ որպես գրավով ապահովված պարտավորություն՝ արտահերթ: Բանկերի սնանկության մասին օրենքի այս կարգավորումը կրկնում է նաև «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը²⁰, որի 751-րդ

Քաղաքացիական իրավունք

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

64

2.1. կետի երկրորդ պարբերության համաձայն. «Եթե ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի սեփականատերերի պահանջներն ամբողջությամբ չեն բավարարվել, ապա նրանք պահպանում են ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվներից առաջնահերթության կարգով վճարում ստանալու իրավունքը: Բանկի մնացորդային ակտիվների նկատմամբ լուծարման գործընթացի ժամանակ ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի սեփականատերերը կարող են դրանց նկատմամբ իրենց պահանջները ներկայացնել միայն չկատարված պարտավորությունների գումարների չափով՝ որպես գրավով ապահովված պարտավորություն՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 14.1 գլխի պահանջներին համապատասխան»: Այսինքն՝ ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի սեփականատերերը կարող են իրենց ապահովված ակտիվներով չբավարարված պահանջները ներկայացնել բանկի այլ գույքի նկատմամբ առաջնահերթության իրավունքով՝ որպես ապահովված իրավունք (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 14.1 գլուխը վերաբերում է ապահովված իրավունքին): Այս կարգավորումը չի բխում ապահովված պարտատոմսերի կառուցակարգի էությունից և չի համապատասխանում կրկնակի պահանջի (dual recourse) սկզբունքին, որի համաձայն՝ ապահովված պարտատոմսերի սեփականատերերն իրենց պահանջները բավարարելու առաջնահերթ իրավունք ունեն միայն ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվների նկատմամբ, իսկ ապահովման միջոց չհանդիսացող ակտիվների նկատմամբ պարտատոմսերի սեփականատերերը կարող են պահանջ ներկայացնել միայն իրենց պարտավորությունների չբավարարված մասի չափով՝ այլ պարտատերերի հետ հավասար հիմունքներով (pari passu)²¹: Հակառակ պարագայում՝ ապահովված հիփոթեքային պար-

տատոմսերի սեփականատերերին ապահովման միջոց չհանդիսացող ակտիվների նկատմամբ առաջնահերթ բավարարում ստանալու իրավունք ընձեռելով իմաստագրկվում է ընդհանրապես ակտիվների առանձնացումը և այդ ակտիվներով պարտավորության ապահովումը, քանի որ այդ իրավիճակում այսպես, թե այնպես պարտատոմսի սեփականատերն ունի թողարկողի բոլոր ակտիվների նկատմամբ բավարարում ստանալու իրավունք: Գտնում ենք, որ այս իրավիճակը համապատասխան չէ ապահովված պարտատոմսերի էությանը և պետք է Բանկերի սնանկության մասին և «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» օրենքներում կատարել համապատասխան փոփոխություններ: Մասնավորապես՝ Բանկերի սնանկության մասին օրենքի 23.4.-րդ հոդվածի 4-րդ մասում «որպես գրավով ապահովված պարտավորություն՝ արտահերթ» բառերը փոխարինել «չապահովված այլ պարտավորություններով պարտատերերի հետ հավասար հիմունքներով» բառերով, իսկ «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 751-րդ հոդվածի 2.1. կետի երկրորդ պարբերությունում առկա «որպես գրավով ապահովված պարտավորություն՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 14.1 գլխի պահանջներին համապատասխան» բառերը փոխարինել «չապահովված այլ պարտավորություններով պարտատերերի հետ հավասար հիմունքներով»:

Այսպիսով՝ գտնում ենք, որ ապահովված պարտատոմսերի կիրառությունը կարող է լայն տարածում ստանալ Հայաստանի Հանրապետությունում: Դրա համար առկա են մի շարք նախապայմաններ, որոնք նպաստում են գումարի ներդրմանն ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերում, մասնավորապես՝ «Կուտակային կենսաթոշակների մասին»²² ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի համա-

ձայն՝ մեկ թողարկողի արժեթղթերում ներդրումների առավելագույն չափը չի կարող գերազանցել պարտադիր կենսաթոշակային ֆոնդի ակտիվների ընդհանուր արժեքի 10 տոկոսը, սակայն կենսաթոշակային ֆոնդի կառավարիչը կարող է ներդրում կատարել պարտադիր կենսաթոշակային ֆոնդի ակտիվների մինչև 25 տոկոսի չափով, եթե դրանք հանդիսանում են ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսեր: Համանման արտոնություն է սահմանված նաև ներդրումային ֆոնդերի կողմից ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերում ներդրում կատարելու դեպքում ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի 06.12.2011թ. «Ներդրումային ֆոնդերի ներդրումային սահմանափակումները» կանոնակարգ 10/10-ը հաստատելու մասին թիվ 337-Ն որոշմամբ²³: Ուստի գտնում ենք, որ ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսերի օրենսդրական կատարելագործման և ավելի կայուն իրավական մեխանիզմներին ներդրման հետ մեկտեղ այս ինստիտուտը կկայանա և կզարգանա նաև Հայաստանի Հանրապետությունում:

1. Ընդունվել է 26.05.2008թ., ուժի մեջ է մտել 12.07.2008թ.: ՀՀՊՏ 2008.07.02/41(631) Հոդ.675, ՀՕ-97-Ն:

2. Consultation Document Covered Bonds In The European Union, European Commission, 2015, Brussels, p. 34 (http://ec.europa.eu/finance/consultations/2015/covered-bonds/docs/consultation-document_en.pdf).

3. EBA Report On EU Covered Bond Frameworks And Capital Treatment, European Banking Authority, 2014, p. 14. (<https://www.eba.europa.eu/documents/10180/534414/EBA+Report+on+EU+Covered+Bond+Frameworks+and+Capital+Treatment.pdf>).

4. **Grossmann R.** “Overview of covered bonds”, European Covered Bond Fact Book, ECBC publication, Brussels - 2015, N10 publ., p. 114.

5. Ընդունվել է 26.12.2002թ., ուժի մեջ է մտել 22.02.2003թ.: ՀՀՊՏ 2003.02.12/9(244) Հոդ.154, ՀՕ-515-Ն:

6. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:302:0032:0096:en:PDF> .

7. Consultation Document Covered Bonds In The European Union, European Commission, 2015, Brussels, p. 8.

8. EBA Report On EU Covered Bond Frameworks And Capital Treatment, European Banking Authority, 2014, p. 43.

9. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ թիվ Կ-886-28.10.2015, 07.12.2015-ՊԻ-010/1 (<http://www.parliament.am/drafts.php?sel=showdraft&DraftID=7865&Reading=1>):

10. EBA Report On EU Covered Bond Frameworks And Capital Treatment, European Banking Authority, 2014, p. 52-53.

11. Նույն տեղում, էջ 55:

12. Consultation Document Covered Bonds In The

European Union, European Commission, 2015, Brussels, p. 25-26.

13. Ընդունվել է 06.11.2001թ., ուժի մեջ է մտել 15.12.2001թ.: ՀՀՊՏ 2001.12.15/40(172) Հոդ.958, ՀՕ-262:

14. EBA Report On EU Covered Bond Frameworks And Capital Treatment, European Banking Authority, 2014, p. 23-24.

15. «Հիփոթեքային արժեթղթերի մասին» 11.11.2003թ. թիվ 152-Փ3 Ռ-Դ դաշնային օրենք, հոդվածներ 16.1 և 16.2:

(https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_44997/).

16. **Лассен Т.** Преимущественное право инвесторов при банкротстве банка-эмитента ипотечных облигаций в Европе, Энциклопедия Российской Секьюритизации, 2014, с. 180-181.

17. Նույն տեղում, էջ 181-182:

18. Pfandbrief Act, 22.05.2005.

([https://www.pfandbrief.de/cms/_internet.nsf/0/3C18276731304117C1257F06004A2571/\\$FILE/EN_PfandBG_11.2015.pdf?OpenElement](https://www.pfandbrief.de/cms/_internet.nsf/0/3C18276731304117C1257F06004A2571/$FILE/EN_PfandBG_11.2015.pdf?OpenElement)).

19. **Лассен Т.** Преимущественное право инвесторов при банкротстве банка-эмитента ипотечных облигаций в Европе, Энциклопедия Российской Секьюритизации, 2014, с. 184.

20. Ընդունվել է 30.06.1996թ., ուժի մեջ է մտել 29.08.1996: ՀՀԱԺՏ 1996/12, ՀՕ-68:

21. EBA Report On EU Covered Bond Frameworks And Capital Treatment, European Banking Authority, 2014, p. 143.

22. Ընդունվել է 22.12.2010թ., ուժի մեջ է մտել 09.01.2011թ.: ՀՀՊՏ 2010.12.30/69(803).1 Հոդ.1634.18, ՀՕ-244-Ն:

23. Այդ որոշման Հավելվածի 11-րդ և 12-րդ կետերը: Որոշումն ընդունվել է 06.12.2011թ., ուժի մեջ է մտել 11.02.2012: ՀՀԳՏ 2012.02.01/3(416) Հոդ.17, թիվ 337-Ն:

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԱՐՉԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԵՎԵՐՆ ՈՒ ՄԻԶՈՅՆԵՐԸ, ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՂԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդու իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանությունը պաշտպանության ներպետական կամ ազգային մեխանիզմներից, մեր կարծիքով, թերևս ամենակարևորն է, քանի որ այն ընձեռում է բացառիկ հնարավորություն պաշտպանելու ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքները պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ իրավահարաբերությունների ոլորտում, որն իրավական պետության գլխավոր հատկանիշներից մեկն է: Մասնագիտական իրավաբանական գրականության մեջ մարդու իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանության ձևերի և միջոցների վերաբերյալ ներկայացված են մի շարք մոտեցումներ, դասակարգումներ և կարծիքներ, որոնք վերլուծության ենթարկելով կարելի է ասել, որ *վարչաիրավական պաշտպանությունը մարդու իրավունքների պաշտպանության ներպետական կամ ազգային կառուցակարգային համալիր է, որն իր մեջ ներառում է պետության Սահմանադրությամբ, սահմանադրական օրենքներով, օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով սահմանված, ամրագրված և երաշխավորված պաշտպանության ձևերի, միջոցների, միջոցառումների, եղանակների և գործիքների ամբողջությունը:*

Մարդու իրավունքների պաշտպանության վարչաիրավական ձևերը ենթադրում են պետության Սահմանադրությամբ, սահմանադրական օրենքներով,

օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով ամրագրված հանրային իշխանության մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց՝ մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված գործունեությունը, որը նպատակաուղղված է մարդու իրավունքների խախտումների կանխագեղմանը, հայտնաբերմանը և վերացմանը: Այլ կերպ կարելի է ասել, օրենքով սահմանվում և ամրագրվում է, թե ո՞ր ինստիտուտը և ի՞նչ կազմակերպակազմակերպական ձևերով է իրականացնում իրավունքների պաշտպանությունը:

Մարդու իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանության հիմնական ձևերն են՝

1) մարդու՝ հանրագրի սահմանադրական իրավունքի իրացման ապահովմանն ուղղված հանրային իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործունեությունը (ընդհանուր վարչարարությունը և դիմումի հիման վրա հարուցված վարչական վարույթը)։

2) վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության բողոքարկումը վարչական, մինչդատական կամ արտադատարանական կարգով (բողոքարկման վարույթը)։

3) վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության բողոքարկումը դատական կարգով։

4) գործադիր իշխանության համակարգում որպես պաշտպանության հատուկ ձև՝ պետական հսկողությունը և/կամ վերահսկողությունը, որն ընդգրկում է պաշտպանական և նախազա-

հական վերահսկողությունը.

5) դատասխագական վերահսկողությունը.

6) մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտը, որն իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների շարքում զբաղեցնում է առանձնահատուկ տեղ, քանի որ այն պետական կառավարման և դատական մարմին չէ, և չի փոխարինում վերը նշված պաշտպանության ձևերին:

Նշված հիմնական ձևերից բացի, նպատակահարմար ենք գտնում առանձնացնել նաև պաշտպանության մի շարք այլ ձևեր, որոնք, մեր կարծիքով, ծառայում են որպես պաշտպանության լրացուցիչ ձևեր: Դրանք են՝ փաստաբանական, նոտարական ծառայությունները, ինչպես նաև հասարակական միավորումների, քաղաքական կուսակցությունների և կրոնական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող պաշտպանությունը:

Որպես պաշտպանության ձև հանդես է գալիս նաև անուղղակի պաշտպանությունը, որն իրականացվում է մի շարք մարմինների կողմից (օրինակ՝ Վերահսկիչ պալատը, որը 2018թ-ից՝ Հանրապետության նորընտիր նախագահի կողմից իր պաշտոնի ստանձման օրվանից կգործի որպես Հաշվեքննիչ պալատ, կամ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովը և այլն):

Վարչական, մինչդատական կամ արտադատարանական պաշտպանության ձևն իրենից ներկայացնում է ընդհանուր վարչարարությունը, որի վարչական ակտն ընդունելուն ուղղված հատվածն է վարչական վարույթը (այդ թվում՝ բողոքարկման վարույթը), ինչպես նաև վերահսկողությունը՝ ենթադասության կարգով: Այս ինստիտուտն ամրագրված և հանգամանալից ներկայացված է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքում (այսու-

հետ՝ Օրենք):¹ Օրենքի «Բողոքարկման վարույթը» վերտառությամբ 4-րդ բաժնի 10-ից 11-րդ գլուխների 69-77-րդ հոդվածներում ամրագրված են բողոքարկման վարույթին առնչվող իրավակարգավորումները, որտեղ 70-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը կարող է բողոքարկվել վարչական կարգով՝ ա) վարչական մարմին, բ) վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմին: Եթե բողոքը ներկայացվել վարչական մարմին և (կամ) վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմին, ապա բողոքը քննվում է վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմին: Հարկ է ընդգծել այն փաստը, որ թեև օրենսդրորեն անձին տրված է ընտրելու իր խախտված տուրյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության նպատակով իր համար նախընտրելի տարբերակը, սակայն միևնույն ժամանակ ամրագրված է վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմնի կողմից անձանց իրավունքների պաշտպանության նախապատվության սկզբունքը, քանի որ վերադաս վարչական մարմինն է ստանձնում պատասխանատվություն ստորադաս վարչական մարմնի իրավական վարքագծի համար: Խնդիրն այն է, որ վերադաս վարչական մարմինը միայն բողոքների դեպքում է ուշադրություն դարձնում ստորադաս վարչական մարմնի կողմից թույլ տված խախտումների ու թերացումների վրա, և շատ հաճախ այդ «ուշադրությունը» կրում է գուտ ձևական բնույթ: Մեր կարծիքով, այս խնդրի արդյունավետ լուծման համար կարելի է իրականացնել մշտադիտարկում, քննարկումներ՝ ընդգրկելով նաև անհատներին, թերացումների և խախտումների հայտնաբերման դեպքերում համապատասխան աշխատանքներ իրականացնել վարչական մարմիններում (օրինակ՝ խորհրդատվություն, առավել լուրջ խախ-

Վարչական իրավունք

տումների դեպքերում՝ պաշտոնատար անձանց բանավոր զգուշացումներ), միաժամանակ թույլ չտալով ճնշումներ, քանի որ այս դեպքում վարչական մարմինն իր գործառույթներն իրականացնելիս կորստորի անհարկի «զգուշավորություն», ինչն անպատճառ կհանգեցնի անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների խախտումների: Նպատակահարմար ենք համարում նաև նշել, որ բողոքարկման վարույթի շրջանակներում մարդու իրավունքների պաշտպանության այս ձևը գրեթե չի կիրառվում, քանի որ գործնականում բացակայում է հասարակության վստահությունը վարչական մարմինների նկատմամբ, հետևաբար, առաջնահերթ պետք է վարչական մարմինների կողմից իրականացվեն աշխատանքներ և միջոցառումներ վստահություն ձեռք բերելու ուղղությամբ, իսկ հասարակությունն էլ, իր հերթին, պետք է գոնե փորձ կատարի՝ փոխելու համար իր բացասական և հռետեսական վերաբերմունքը (չատ հաճախ լսում ենք «անհիմաստ է, անարդյունք է» արտահայտությունները) վարչական մարմնի կատարմամբ, քանզի մարդու իրավունքների պաշտպանությունը համակարգված, աշխատատար և «գործընկերային» երևույթ է: Միևնույն ժամանակ կարծում ենք, որ մարդու իրավունքների առավել արդյունավետ պաշտպանության համար կարելի է յուրաքանչյուր վարչական մարմնի շենքի տարածքում տեսանելի վայրում փակցնել անձանց իրավունքների նկարագրեր, քանի որ ոչ բոլոր մարդկանց է հասանելի կամ հասկանալի իրենց իրավունքների վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

Որպես վարչական մարմինների գործունեության նկատմամբ հասարակական վերահսկողության լրացուցիչ ոչ շահագրգիռ և օբյեկտիվ ձև առաջարկում ենք ստեղծել հասարակական կազմակերպություն, հասարակական հիմունքներով գործող սկզբունքով, որտեղ կներգ-

րավվեն տարբեր մասնագիտությունների տեր անձինք՝ իրավաբաններ, տնտեսագետներ, սոցիոլոգներ և այլն (օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում գործում է «Նարոդնի ֆրոնտ» (”Народный фронт”) կոչվող կազմակերպությունը, որն իրականացնում է վերահսկողություն պետական գնումների ոլորտում), ովքեր կիրականացնեն մշտադիտարկումներ, կհայտնաբերեն թերություններն ու իրավախախտումները, կառաջարկեն արդյունավետ լուծումներ, կիրականացնեն խորհրդատվական ծառայություն անհատների համար և այլն:

Նշենք, որ Օրենքի 67-րդ հոդվածը սահմանում է վարչական մարմինների ինքնավերահսկողության կարգը. «Վարչական մարմնի ընդունած վարչական ակտի վերաբերյալ բողոքի բացակայության դեպքում այդպիսի ակտ ընդունած վարչական մարմնի վերադաս վարչական մարմինը (պաշտոնատար անձը), վերադասության կարգով և իր նախածեռնությամբ, իրավունք ունի վերանայել ստորադաս վարչական մարմնի ընդունած վարչական ակտը»:

Վարչական, մինչդաստական կամ արտադատարանական պաշտպանության ինստիտուտի խնդիրներն են՝

ա) ոչ իշխանական սուբյեկտի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության արդյունավետ (օբյեկտիվ, անվճար, օպերատիվ) կառուցակարգերի ստեղծում՝ ծախսերի (տնտեսական, իրավական, հոգեբանական) կրճատմամբ.

բ) վարչական գործերի քննության ընթացքում հանրային իշխանության գործադիր մարմինների հեղինակության, մասնագիտական ընդունակությունների և օպերատիվ գործելու կարողության բարձրացում.

գ) վարչական դատարանների բեռնաթափում.

դ) վարչական գործերի արտադատա-

րանական և մինչդատական վարչական վարույթների իրավական բազայի ստեղծում:²

Իրավունքների պաշտպանության հատուկ՝ **պետական հսկողության (վերահսկողության) ձևն** իրականացվում է անմիջականորեն Հանրապետության Նախագահի կողմից՝ իր սահմանադրական իրավասությունների շրջանակում, ինչպես նաև Նախագահի աշխատակազմի մի շարք ծառայությունների կողմից, մասնավորապես՝ ա) ՀՀ Նախագահի վերահսկողական ծառայությունը, բ) հասարակայնության և տեղեկատվության միջոցների հետ կապերի վարչությունը, գ) ներման, քաղաքացիության, պարզևների և կոչումների վարչությունը, դ) փորձագիտական-վերլուծական վարչությունը, ե) ՀՀ Նախագահին առընթեր քաղաքացիության հարցերի հանձնաժողովը, զ) ՀՀ Նախագահին առընթեր ներման հարցերի հանձնաժողովը, է) Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության դրույթների և ռազմավարության գործողությունների ծրագրի իրականացման հարցերով միջգերատեսչական հանձնաժողովը:

Պաշտպանական վերահսկողությունը³ գործադիր իշխանության նկատմամբ բխում է իշխանության բաժանման սկզբունքից և հիմնվում է զսպումների և հակակշիռների վրա. այստեղ իրենց դերակատարումն ունեն պատգամավորները, որպես ժողովրդի կողմից լիազորված անձինք, և մշտական հանձնաժողովները: «Պաշտպանական վերահսկողությունը հանդիսանում է օրենսդիր իշխանություն իրականացնող մարմնի գործառնություններից մեկը, և իրենից ներկայացնում է գործադիր իշխանության անվերահսկելիության հուսալի խոչընդոտ:⁴ Այն իրականացվում է հետևյալ կերպ՝ ընդհանուր բանավեճերը և մտքերի փոխանակությունը կառավարության քաղաքականության վերաբերյալ, պատգա-

մավորական հարցերը, պաշտպանական քննությունները և լսումները, բյուջեի կատարման նկատմամբ իրականացվող վերահսկողությունը և այլն:⁵

Դատախազական վերահսկողությունն իրականացվում է հանրային իրավահարաբերությունների սուբյեկտների կողմից օրինականության պահպանման վերահսկողության նպատակով: Պաշտպանության այս ձևի բնույթը հետևյալն է. դատախազի կողմից իրականացվող գործողություններ՝ պետական և հանրային կազմակերպությունների կողմից օրենքների խախտման դեպքերի կանխարգելման, բացահայտման և վերացման ուղղությամբ: Դատախազական պաշտպանությունն առաջնահերթ ուղղված է վերահսկելու օրենքների կատարումը, այնուհետև՝ գործադիր իշխանության կողմից ստեղծվող իրավական ակտերի օրենքներին համապատասխանությունը: Այլ կերպ կարելի է ասել, որ դատախազական մարմինն իրավասու չէ փոփոխել, վերացնել իրավական ակտը կամ ստուգել վերջինիս նպատակահարմարությունը. դատախազն օժտված չէ վարչական իշխանությամբ: Օրենքների պահպանման և իրավական ակտերի նկատմամբ վերահսկողությունը դատախազությունն իրականացնում է, երբ ստանում է տեղեկատվություն օրենքի խախտման փաստերի վերաբերյալ, որը պահանջում է դատախազական միջամտություն:

Դատախազական վերահսկողությունը կարող է նաև իրականացվել նախապես պլանավորված: Պաշտպանության այս ձևը հիմնականում կիրառվում է սոցիալական ոլորտում իրավունքների պաշտպանության համար, օրինակ՝ սեփականության, գործարարական, հողային իրավունքների պաշտպանությունը, շրջակա միջավայրի պահպանության, կռուսպցիայի դրսևորման և հարկային պարտավորությունների չկատարման

Վարչական իրավունք

դեպքերի ժամանակ:⁶ Հայաստանի Հանրապետությունում գործադիր մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց գործունեության նկատմամբ դատախազական վերահսկողության իրականացումը կարգավորվում է «Դատախազության մասին» 22.02.2007թ. ընդունված ՀՀ օրենքով:⁷

Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտը իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանության հաջորդ ձևն է: «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն. «Մարդու իրավունքների պաշտպանը անկախ և անփոփոխելի պաշտոնատար անձ է, որն իրականացնում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից մարդու խախտված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ ղեկավարվելով օրինականության, հասարակական համակեցության և սոցիալական արդարության հիմնարար սկզբունքներով»: Մարդու իրավունքների պաշտպանը քննարկում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով, ՀՀ միջազգային պայմանագրերով, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի սկզբունքներով ու նորմերով նախատեսված՝ մարդու (այդ թվում նաև քաղաքացու) իրավունքների և հիմնարար ազատությունների խախտման վերաբերյալ բողոքները:⁸ «Մարդու իրավունքներն ու ազատությունները կարող են ոտնահարվել պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից Սահմանադրության և օրենքների պահանջների խախտմամբ ընդունված ակտերով, ինչպես նաև այդ մարմինների պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողությունների (անգործության) շնորհիվ: Այն կարող է արտահայտվել պետական ծա-

ռայողների և պաշտոնատար անձանց այնպիսի գործողությունների կամ անգործության միջոցով, որոնք հանգեցրել են կողմնապահության, անարդարացի վերաբերմունքի, հարցի լուծման անհիմն ձգձգման, վարչարարական սխալների, կամայականության դրսևորման, իշխանության չարաշահման, կոպտության, խտրականության, չիմնավորվածության, անարդյունավետության դրսևորման, անփութության և այլն»⁹: Նշված բոլոր դեպքերը հանգեցնում են մարդու իրավունքների ոտնահարմանը և խախտմանը, որտեղ որպես բացառիկ պաշտպան հանդես է գալիս օմբուդսմենը, և որը մինչդաստական վարույթում ներկայանում է որպես հաշտարար:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության **միջոցները պետության Սահմանադրությամբ, սահմանադրական օրենքներով, օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով ամրագրված իրավունքների պաշտպանության գործիքները կամ եղանակներն են, որոնց օգնությամբ իրականացվում է խախտված իրավունքների վերականգնումը կամ իրավունքի ճանաչումը**: Վարչաիրավական պաշտպանության հիմնական միջոցներն են.

ա) **Բողոքը** («բողոք» եզրույթն իր մեջ ներառում է բուն բողոքը, դիմումը, հանրագիրը, առաջարկը, բողոք-դիմումը, բողոք-առաջարկը), որը կիրառվում է վարչական, արտադատարանական կամ մինչդաստական, ինչպես նաև պետական հսկողության (վերահսկողության), դատախազական վերահսկողության և օմբուդսմենի ինստիտուտի և պաշտպանության այլ, այդ թվում՝ լրացուցիչ ձևերի ժամանակ: Բողոքները կարելի է բաժանել *ընդհանուր* և *հատուկ* տեսակների: *Ընդհանուր* բողոքի իրավունքն անձի գործնականում անսահմանափակ, անկապտելի սահմանադրական իրավունքն է՝ հանրագրի իրավունքը. կարող են բողոքարկվել վարչական մարմինների և դրանց

պաշտոնատար անձանց ակտերը, գործողությունը և անգործությունը: Հատուկ բողոքի իրավունքն ավելի նեղ է ընդհանուր բողոքի իրավունքից՝ բողոքարկվում են մաքսային, հարկային, վարչական իրավախախտումների մասին գործերով որոշումները և պաշտոնատար անձանց գործողություններն ու անգործությունը¹⁰:

բ) Հայցը, որը հանդիսանում է դատական պաշտպանության հիմնական միջոց՝ վիճարկման, պարտավորեցման, գործողության կատարման և ճանաչման հայցեր:

Ընդհանուր առմամբ, բողոքը և հայցը՝ որպես պաշտպանության միջոց, ըստ էության, փաստաթուղթ են, որոնցում առկա է պահանջ՝ վերացնելու անձի սուբյեկտիվ իրավունքի խախտումները:

Բացի նշված հիմնական կամ գլխավոր միջոցներից, գոյություն ունեն իրավունքների պաշտպանության մի շարք այլ միջոցներ, որոնք արտացոլված են օրենքների տարբեր դրույթներում և երևան են գալիս կոնկրետ վարույթի տարբեր փուլերում, օրինակ՝ անմիջա-

կան ժողովրդավարության տարաբնույթ ձևերը՝ ուղղված մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ պահանջներ ներկայացնելուն (հանրահավաք, երթ, ցույց և այլն), բացարկ, ինքնաբացարկ, ապացույցների առկայություն և գնահատում, ժամկետների սահմանում, ներկայացուցչություն, իրավահաջորդություն և այլն:

Այսպիսով, մարդու իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանության ձևերը «կոչված են» ծառայելու մարդու խախտված իրավունքների վերականգնմանը և իրավունքների պաշտպանության ապահովմանը, իսկ միջոցներն այդ ձևերի իրականացման իրական երաշխիքներն են, հետևաբար, կարծում ենք, որ օրենսդրորեն պետք է սահմանվի մարդու իրավունքների պաշտպանության ձևերի և միջոցների հստակ տարանջատում, որպեսզի առավել քան հասկանալի լինի, թե այս կամ այն սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության համար ո՞ր ձևն ու միջոցն է առավել նպատակահարմար և, որ ամենակարևորն է, արդյունավետը:

1. **Դանիելյան Գ.Բ.** «Վարչական վարույթ և դատավարություն» (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2011թ., էջ 384: **Իսրայելյան Գ.Վ.** «Վարչական վարույթ և վարչական դատավարություն» (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2012թ., էջ 512: «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, 18.02.2004թ. NՀՕ-41-Ն, ՀՀ ՊՏ 2004/18(317):

2. **Փանովա Ի.Վ.** «Административно-процессуальное право России». М., 2008, с. 161.

3. **Հարությունյան Գ. Գ., Մտեփանյան Վ. Հ., Հովհաննիսյան Վ. Հ.** «Սահմանադրական վերահսկողություն» Ուսումնասիրական ձեռնարկ բուհերի ուսանողների համար, Երևան, 1997թ. էլ. տարբերակ www.concourt.am, 2016թ. մարտի 16, **Հակոբյան Հ. Հ.** «Պաշտպանություն և պաշտպանության իրավունք»/զիտ. խմբ.՝ Գ. Հարությունյան, Երևան, 2007, էջ 708:

4. **Կուրբանյան Ա.** «Պաշտպանական վերահսկողություն». «Օրենք և իշխանություն», N5-6, 1998թ. էջ 55:

5. **Աղաջանյան Ա. Վ.** «Պաշտպանական վերահսկողության հասկացությունը, էությունը և ձևերը (եղանակները) (Իրավահամեմատական վերլուծություն)» ատենախոսություն գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի պաշտպանության համար: Երևան, 2005, էջ 7-33:

6. «Административное право: Учебник»/под ред. Попова Л.Л. М., 2005, с.451-453.

7. «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, 22.0.2007թ. NՀՕ-126-Ն, ՀՀ ՊՏ 2007/66(590):

8. «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ օրենք, 21.10.2003թ. NՀՕ-23-Ն, ՀՀ ՊՏ 2003/58(293), 1-ին մասի 1-ին պարբերությունը:

9. **Այվազյան Վ. Ն.** «Մարդու իրավունքներ»: Ուսումնական ձեռնարկ- Երևան, 2007թ., էջ 300-301:

10. **Խանդանյան Ռ. Գ.** «Վարչական արդարադատությունը հետխորհրդային երկրներում: Կայացման և զարգացման հիմնախնդիրները»: Երևան, 2012թ., էջ 84:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՅ՝ ՀԱՅԵՅՈՂԱԿԱՆ

ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՐԲ

Ինչպես գիտենք, հանրապետական տիպի պետություններում իշխանությունը գործում է իր թևերի տարանջատման, միմյանց զսպելու և հակակշռելու սկզբունքի հիման վրա: Չնայած այս ամենին՝ վերջին տասնամյակներում ՀՀ-ում նկատվում է գործադիր իշխանության լիազորությունների շրջանակի ընդլայնում, իսկ դատական իշխանությունը, հանդիպելով վարչական մարմինների իրականացրած խնդրահարույց վարչարարությանն ու ընդունած ակտերին, մեծ մասամբ հնարավորություն չի ունենում ներգործելու՝ ելնելով հենց իշխանությունների տարանջատման և մեկը մյուսի լիազորություններին չմիջամտելու պարտավորության սկզբունքից:

Այս պայմաններում գործադիր իշխանությունը շատ դեպքերում գործում է իր «հարմարավետության» տեսանկյունից՝ հաշվի չառնելով իր կայացրած որոշումներով օրինական նպատակին հասնելու պարտադիր հանգամանքը: Գործադիր իշխանությունն առաջնորդվում է միայն նրանով, որ վարչարարության ընթացքում ոչ մի օրենք չի խախտվել, հետևաբար նորմը կիրառված է լիարժեքորեն, և օրինականությունն ապահովված է: Յուրաքանչյուր վարչական մարմին, իրավական խնդիրներ լուծելիս, առնչվում է ընտրություն իրականացնելու հիմնախնդրի հետ լուծման մի քանի ճանապարհների միջև, որոնք նախատեսված են օրենքով, գործի հանգամանքների գնահատման, իրավական նորմի ընկալման և մեկնաբանման հիմնախնդրի հետ: Վարչական հայեցողությունը՝ օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող երևույթ է, որը բնորոշ է ցանկացած պետության իրավական համակարգին: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է ոչ թե հրաժարվել դրանից, այլ բացահայտել և սահմանել հնարավորինս օպտիմալ կարգավորիչներ, որոնք թույլ չեն տա հայեցողության ազատ կիրառման հնարավորությունը վերածվի կամայականության, և այդ իրավական միջոցներից մեկը կարող է հանդիսանալ հայեցողական լիազորությունների շրջանակում ընդունված վարչական ակտերի նկատմամբ հատուկ դատական վերանայման հայեցակարգի սահմանումը:

Հայտնի է, որ կառավարչական համակարգը փոփոխվում է: Այդ փոփոխությունները պայմանավորված են տարբեր հանգամանքներով, որոնք հետևյալն են.

1) Մշտապես փոփոխվող պայմաններում (օրինակ՝ նոր տեխնոլոգիաների կիրառում) անհրաժեշտություն կա կառավարչական ռիսկերի վերաբերյալ որոշումների ընդունման, որը ներկայիս վարչական իրավունքում մոտեցնում է նորմատիվական և իրավակիրառման սահմանները:¹ Բարդացում են հասարակական հարաբերությունները, օրեցօր ավելի է դժվարանում նախապես տրված մի որոշակի կանոններով առաջնորդվելը, որը կկարողանա ապահովել միակ ճիշտ որոշման ընտրությունը: Այս խրթին հանգամանքն էլ տևական ժամանակ ուսումնասիրվում է արտերկրի վարչական իրավունքի գիտական շրջանակներում:²

2) Կտրուկ մեծացում է իրավունքի սկզբունքային հիմունքները:

Վարչական իրավունք

բունքների դերը: Վարչական մարմինների հայեցողական լիազորություններին անդրադառնալիս առաջնային են դառնում հետևյալ անհրաժեշտ իրողությունները՝ մարդու իրավունքների և հիմնարար շահերի պաշտպանություն, կայացված որոշման խստություն և արարքի համաչափություն, որոշումն օրինականության սկզբունքի շրջանակներում պահելու անհրաժեշտություն: Իհարկե, նշվածն իրականացվում է վարչական ընթացակարգերի, վարչական մարմինների գործողությունների և վարչական ակտերի ընդունման չափանիշներին ամբողջական իրավականացման դժվարությամբ, եթե չասենք անհնարինություն: Ընդ որում, առավել մեծ դեր ունեն այն սկզբունքները, որոնք պահանջում են ոչ միայն անխախտ օրինականություն, այլև նպատակահարմարություն, խելամուտություն և հիմնավորվածություն: Սա անխուսափելիորեն ազդում է նաև վարչական ակտերի դատական հսկողության վրա:

Վերջին շրջանում օտարազգի հետազոտողները վարչական հայեցողության սահմանման և հայեցողության նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնախնդիրը համարում են եվրոպական վարչական իրավունքի ամենակարևոր և ամենաբարդ խնդիրներից մեկը:³

Սկսենք Ֆրանսիայից, քանի որ այս երկիրն է առաջին անգամ փորձ արել օրենսդրորեն սահմանելու վարչական ակտի այնպիսի հատկանիշ, ինչպիսին է դրա օրինական նպատակը: Ըստ Ա. Ելիատրատովի. «Հանրային իրավունքի զարգացման նոր միտումները վարչական ակտի օրինական նպատակի գաղափարի մեջ են: Դատավորը, որ կոչված է օրենքի նպատակի մեկնաբանությանը, օրենքի բանաձևերից անխուսափելիորեն վեր է բարձրանում դեպի այն հանրային շահերը, որոնց պետք է ծառայի այդ օրենքը: Եվ վարչական ակտի համապատասխանությունը հանրային ծառայության խնդիրներին նրա համար դառնում է ակտի իրավաչափության որոշման բարձրագույն չա-

փանիշը: Այդ չափանիշը որոշելու համար քաղաքացու և իշխանության միջև կանգնած դատավորը պետք է օրենքը հանգեցնի հասարակության բարեկեցության սեփական հասկացողությանը, այն համաձայնեցնի սեփական իրավագիտակցությանն ու արհեստավարժությանը»:⁴

Պարզորոշ է դառնում, որ Ֆրանսիայում այս մտայնության առաջընթացը նշանակում էր վարչական արդարադատության տարածում վարչական մարմինների հայեցողական իշխանության վրա:⁵

Այսպիսով, համապատասխան վարչական ակտերի ստուգման՝ հիմնական իրավական հիմք են հանդիսացել լիազորությունների չարահամանն (contentieux de l'excès de pouvoir) առնչվող հայցերը: Հարցն այն է, որ դիմումատուն վեճերից մեկի դեպքում նպատակ էր հետապնդում ապացուցելու ոչ թե իր սուբյեկտիվ իրավունքների խախտումը, այլ վիճարկվող ակտի անհամապատասխանությունը գործող օրենսդրությանը՝ վարչական իրավունքի նորմին:

Ֆրանսիայի իրավական պրակտիկայում (հատկապես սկզբնական շրջանում) աղմուկ հանած գործեր են եղել, ինչպես, օրինակ՝ գործարանի փակումը՝ սանիտարական կանոնների խախտման հիմքով, մինչդեռ փակումն իրականում պետական գործարանին անցանկալի մրցակցից ազատելու նպատակ ուներ: Մեկ այլ դեպքում քաղաքապետը պաշտոնատար անձին աշխատանքից հեռացնում է այն պատճառով, որ վերջինս արձանագրություն էր կազմել այն գիներտան սեփականատիրոջ դեմ, որտեղ հավաքվում էին քաղաքապետի քաղաքական համակիրները:⁶

Բերված օրինակներից թերևս արդեն պարզ է այն հանգամանքը, որ ընդլայնվում են վարչական ակտերի դատական ստուգման սահմանները, ինչն իրականացվում է ոչ թե օրենսդրի՝ իրավաստեղծի, այլ իրավակիրառի, այս դեպքում՝ դատարանի կողմից: Խոսքը ձևականորեն դեռ օրինականության մասին է, բայց

Վարչական իրավունք

իրականում լիազոր մարմինն արդեն վարչական ակտը դիտարկում է դրա նպատակահարմարության տեսանկյունից, որը, իհարկե, պետք է այն օժտի գնահատողական առավել լայն գործառույթներով: Հենց այս նորույթն է, որ մեզ ստիպում է վարչական հայեցողական ակտերի վերաբերյալ վերլուծություն կատարելիս օգտվել Ֆրանսիայի իրավական պրակտիկայից:

Ֆրանսիայի այս գործելակերպն առաջին իսկ օրվանից արժանացավ տարրմբռնումների: Շատ գիտնականներ, մասնավորապես՝ Լորան Դյուգին հայտարարեց. «Այլևս չկան և չեն կարող լինել կառավարման հայեցողական ակտեր»:⁷ Սակայն ժամանակակից գրականության մեջ նշվում է, որ գործնականում հայեցողական ակտերի վերացումը, որոնք պարունակել են իշխանության չարաշահման դեպքեր, Ֆրանսիայում հանդիպել է խիստ հազվադեպ, քանի որ հենց պրակտիկայում պարզ է դարձել, որ դատական մարմինը բախվում է մի բարդ խնդրի՝ ինչպե՞ս ապացուցել վիճարկմանը որոշման նպատակի անօրինակությունը:⁸ Այսպիսով, վերը նշված փորձը (առաջինը ռոմանագերմանական իրավական համակարգի երկրների մեջ) թեև կհանգեցնեք անբիծ ու հրաշալի արդյունքների, կհարստացնեք դատական պրակտիկան արդարադատության նպատակներին հասնելուն ուղղված նոր գործերով (պետք է տարածեք վարչական արդարադատությունը վարչական հայեցողական ակտերի ոլորտի վրա), սակայն այն այնքան էլ արդյունավետ չէր:

Քննարկվող ժամանակահատվածում վերը նշված գաղափարը զարգացում ապրեց նաև Գերմանիայում: Հարկ է նշել, որ մինչև Գոգենցոլերների բացարձակ մեծ իշխանության վերջը Գերմանիայի իրավական դոկտրինը և դատական պրակտիկան մերժում էին հայեցողական ակտերի ստուգման հնարավորությունը: Այնուհետև դատական համակարգը կաթվածահար վիճակում հայտնվեց նացիստական

կամայականության հետևանքով: Եվ միայն 20-րդ դարի կեսերից սկսած է Գերմանիան վերցնում Ֆրանսիայի կառավարչական գործունեությունը դատական ստուգման ենթարկելու փորձը՝ կարևորելով ոչ միայն վարչական ակտերի ձևական, այլև բովանդակային (պարզագույն վարույթային և նյութական) չափանիշները և դրանց համապատասխանությունն օրենքին:⁹

Միաժամանակ հենց Գերմանիայում է սկսել ձևավորվել հայեցողության այնպիսի ինքնուրույն տեսություն, որում պայմանականության որոշ մասնաբաժնով կարելի է առանձնացնել հայեցողության հետևյալ ձևերը՝ դատական վերանայման հիմքերը և դատական հսկողության ինտենսիվությունն ու արդյունավետությունը:

Նախ՝ դիմենք օրենսդրությանը: «ԳՖՀ վարչական վարույթի մասին» 1976թ. օրենքի §40-ի համաձայն. «Եթե վարչական մարմինն իրավագործ է գործելու սեփական հայեցողությամբ, ապա նա այդ իրավունքը պարտավոր է իրականացնել իրենց վերապահված լիազորությունների նպատակին համապատասխան և պահպանել հայեցողական գործելակերպի համար օրենքով նախանշված սահմանները»: Նշված օրենքի դրույթները հայեցողական վարչական ակտերի դատական ստուգման մասով զարգանում են ԳՖՀ 1980թ. «Վարչական-դատական վարույթի մասին» օրենքի §114-ում, ըստ որի. «Եթե վարչական մարմինն իրավագործ է գործել սեփական հայեցողությամբ, ապա դատարանը նույնպես ստուգում է այն, թե հանդիսանո՞ւմ է արդյոք վարչական ակտը կամ դրա հրապարակման մերժումը կամ վարչական մարմնի անգործությունը հակաիրավական այնքանով, որքանով գերազանցված են հայեցողության օրինական սահմանները, կամ հայեցողության իրավունքն իրականացված է վերապահված լիազորությունների նպատակին անհամապատասխան: Վարչական մարմինը վարչական ակտի հայեցողության

Վարչական իրավունք

մասին իր նկատառումները կարող է լրացնել միայն վարչական վարությամ»:¹⁰

Գերմանական գիտաուսումնական գրականության մեջ ավանդաբար առանձնացվում է հայեցողության երկու ձև՝ իրավական անորոշություն պարունակող հասկացություններ և սեփական հայեցողություն (նեղ իմաստով): Իրավական անորոշություն պարունակող հասկացությունները («արդարություն», «բարեխղճություն», «հուսալիություն», «հանրային շահեր», «հարգելի պատճառ» և այլն) ամրագրվում են իրավական ակտերում, բայց կրում են շատ սեղմ, որոշակի տեղեկատվություն, որը կարիք ունի հետագա ճշգրտման: Այսպիսի նորմերի որոշակիացումը կատարվում է վարչական մարմինների իրավակիրառ գործունեության շրջանակներում: Հետևաբար վարչական մարմնի գործողությունների համար արդեն գոյություն ունեն կոնկրետ սահմաններ, որոնց շրջանակներում նա կարող է մեկնաբանել իրավական հասկացությունները և նույնիսկ որոշել՝ վերաբերելիությունը որոշակի գործի հանգամանքների նկատմամբ:

Երկրորդ ձևը սովորական հայեցողությունն է («հայեցողություն» նեղ իմաստով), որը Խ. Մաուրերը բնորոշում է այսպես. «Հայեցողությունն այն է, երբ օրենքով սահմանված հանգամանքներում վարչական մարմինը կարող է ընտրություն կատարել գործողության տարբեր եղանակների միջև»: Ի տարբերություն օրենքով հաստատված հայեցողական ակտի՝ այս դեպքում գործի հանգամանքները չեն կապվում մեկ իրավական հետևանքի հետ. իրավասու մարմնին վերապահվում է իրավունք՝ ինքնուրույն սահմանելու իրավական հետևանքը, ընդ որում՝ առաջարկվում են երկու կամ մի քանի հնարավոր տարբերակներ, և ցույց են տրվում գործելու որոշակի շրջանակներ:¹¹

Ներկայացնենք դատական պրակտիկայի հետագա ընթացքում մշակված տարբեր հիմքերը, որոնք նախատեսված են հայեցողական ակտերի վերանայման համար, այլ կերպ ասած՝ «սխալների

խումբը», որը վերաբերում է թե՛ սովորական հայեցողությանը, թե՛ իրավական անորոշություն պարունակող հասկացություններին: Դրանք են.

1) հայեցողության շրջանակներից դուրս գալը (մարմինն ընտրել է մի իրավական հետևանքով գործողություն, որը դուրս է օրենքով իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակից):

2) հայեցողությունը չի օգտագործվել (եթե մարմնին ընձեռված է հայեցողության շրջանակ, նա պարտավոր է օգտագործել դա նույնիսկ այն դեպքում, երբ վերջինիս հայեցողությանն առաջադրվում է հարց՝ կղիմի՞՞ այս կամ այն գործողությանը, թե՞ ոչ):

3) հայեցողությունը սխալ է կիրառվել (վարչական մարմինը շեղվել է լիազորության նպատակից կամ հանգամանքների գնահատման ընթացքում առաջնորդվել է սխալ ենթադրություններով և կամ պարտավոր էր գործել օրենքով սահմանված կոնկրետ նորմի շրջանակներում):

4) վարչական մարմինը գործել է հիմնարար իրավունքների կամ սահմանադրական և վարչական համընդհանուր սկզբունքների խախտմամբ:¹²

Այսպիսով, հայեցողության նեղ իմաստով ստուգումն անցնում է երկու փուլ: Սկզբում պարզվում է, թե ինչ նպատակի է ծառայում հայեցողության իրականացումը, սպա գնահատվում է կոնկրետ դեպքը և վարչական մարմնի կողմից հայեցողության օգտագործման վերլուծությունը՝ այդ հայեցողության կիրառման նպատակին համապատասխան:¹³

Սակայն, ինչպես արդեն նշել ենք, առավել մեծ բարդություն է անորոշ իրավական հասկացությունների դատական ստուգումը, քանի որ այդպիսի կվադիիրավաբանական հասկացությունները գուրկ են որոշակի ձևակերպման ենթակա բովանդակությունից:

Այս դեպքում գերմանական դոկտրինն ընտրել է դատական ստուգման դասական տարբերակը՝ հայեցողության օրինականության ստուգումը: Այսինքն՝ այստեղ

Վարչական իրավունք

դատարանը մեկ աստիճան վեր է բարձրանում և օրինականության հայեցակարգն օգտագործում է որպես նպատակահարմարության, խելամտության և արդարության ամբողջություն, որն էլ ենթակա է ստուգման: Ինչպես գրում է Կ. Ռայթը՝ անորոշ իրավական հասկացությունների ստուգման տեսական մոտեցումների հիմքը դրել են Օ. Բախտովի աշխատությունները, որոնք մշակեցին, այսպես կոչված, գնահատողական գործողությունների տարածության ուսմունքը: Դրա համաձայն՝ վարչական մարմինները պետք է ստանան գնահատականների համար որոշակի տարածություն, որում նրանք կարող են անկաշկանդ կայացնել որոշումներ: Վարչական դատարանները պետք է համաձայնեն այդ որոշումներին. նրանք իրավասու են ստուգելու միայն այն հանգամանքը, թե արդյոք վարչական մարմինները դուրս չեն եկել այդ տարածության սահմաններից: Այս ճանապարհով է շարժվում գերմանական դատաիրավական պրակտիկան՝ տեսությունը միաժամանակ ենթարկելով զարգացման ու կատարելագործման:¹⁴

Այս հիմնական հայեցակարգերը (վարչական հայեցողության դատական հսկողություն, կայացվող ակտի և կիրառված հայեցողություն ու հետապնդվող օրինական նպատակի համաչափություն, դատարանների կողմից հայեցողության թույլատրելի տարածությունից դուրս չգալու փաստի ստուգում և գնահատում, իրավական որոշակիությունից զուրկ հասկացությունների ըստ էության ստուգում և այլն) մեծ հաջողությամբ կարող են կատարելագործել ՀՀ իրավական պրակտիկան և լուծել իրավական մի շարք խնդիրներ:

Հետագոտելով արտերկրի փորձը, տեսնում ենք, որ շատ ավելի հեշտ է ստուգել այն իրողությունը, թե համապատասխանում է արդյոք հայեցողական վարչական ակտն իրավունքի այս կամ այն սկզբունքին, քան փնտրել, թե ո՞ր նորմի հիման վրա է որոշում կայացվել, և կամ ի՞նչ

նորմ է դրանով խախտվել: Ի վերջո, հենց հայեցողական որոշումների գնահատումն է առավել արել պահանջարկը ձևական-իրավաբանական երկակի (դիխոտոմ) մոտեցում կիրառելու «օրինակա՞ն է, թե՞ ոչ», ոչ միայն իրացնելու, այլև շարժվելու դիալեկտիկ տրամաբանության վրա հիմնված գնահատականների սանդղակով, ըստ որի՝ այս կամ այն պահանջների խախտումը դեռ չի նշանակում a priori (նախօրոք) իրավաբանորեն ուժ կորցրած: Այսինքն՝ հնարավոր է՝ վարչական մարմինն իր հայեցողությամբ կատարել է որոշակի անթույլատրելի գործողություն, որը, սակայն, չի հանգեցրել օրինականության վերջնական նպատակին, և այդ ձևական նկատառումներով նրա որոշումը չեղյալ հայտարարելը նույնպես կլինի ոչ նպատակահարմար: Ստացվում է՝ դատարանը ոչ միայն վերահսկիչ, այլև օժանդակող գործառույթ է կատարում, քանի որ դատարանը, տվյալ հարցերի առնչությամբ միայն ընթացակարգերին կուրորեն հետևելով, չի երաշխավորի կառավարչական որոշումների օրինականացումը կամ սեփական ակտերի արդյունավետությունը:

Ամփոփելով վերոհիշյալ հարցադրման առնչությամբ մեր ուսումնասիրության արդյունքները՝ նկատենք, որ միայն ընթացակարգային հարցերի ստուգման վրա շեշտադրումը դեռևս չի լուծում հայեցողական ակտերի և հայեցողության իրականացման ընթացքում առաջացած խնդիրները: Եզրահանգումն այն է, որ արտասահմանյան զարգացած իրավական համակարգերում դատարաններն առավել հաճախ են ստուգում հայեցողական լիազորությունների շրջանակում ընդունված վարչական ակտերը՝ դրանց ոչ միայն օրինականությունը ճշտելու, այլև նպատակահարմարության և արդարության իսկությունը որոշելու նպատակով, որն ունենում է իր դրական ազդեցությունը վարչարարության համաչափության և արդյունավետության բարձրացման տեսանկյունից:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Սահմանադրություն: Ընդունված՝ 05.07.1995, առ 27.11.2005 փոփոխություններով:

2. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ Օրենք: Ընդունված 18.02.2004, առ 23.06.2015 փոփոխություններով:

3. Административное право зарубежных стран: Учебник /Под ред. А. Н. Козырина и М. А. Шатиной. М., Спарк, 2003, с. 299.

4. Административно-процессуальное право Германии - Verwaltungsrechtsschutz in Deutschland: Закон об административном производстве; Закон об административно-судебном процессе; Законодательство об исполнении административных решений: пер. с нем. / В. Бергман. М., 2007, с. 241.

5. **Давыдов. К.В.** судебный контроль за дискреционными административными актами: европейский опыт. Новосибирск 2014 (I Всероссийской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Современные проблемы административного судопроизводства и административного процесса»), с. 19.

6. **Елистратов А. И.** Основные начала административного права // 2-е изд., испр. и доп. М., Г. А. Леман и С. И. Сахаров, 1917, с. 332.

7. Закон об административно-судебном процессе; Законодательство об исполнении административных решений: пер. с нем. / В. Бергман. М., 2007, с. 122, 11-13.

8. **Кудряшова Е. В.** Инновации науки адми-

нистративного права в области принятия решений по управлению рисками (на примере планирования) // Инновации в науке и практике административного права: сборник научных трудов, посвященный памяти Ю. М. Козлова (VI Козловские чтения) / отв. сост. и ред. Э. П. Андрюхина. М., Издат. центр Ун-та им. О. Е. Кутафина (МГЮА), 2013, с. 85.

9. **Рухтер И., Шуннерт Г.Ф.** Судебная практика по административному праву: Учебное пособие / пер. с нем. М., 2000, с. 80.

10. **Cane P.** An introduction to Administrative Law, 1996. (3rd ed, 1996), Ch. 20, p. 309.

11. 2014.http://prosecutor.am/ckfinder/userfiles/files/case%20of%20ghasabyan%20and%20others%20_%20armenia.pdf.

12. **Charles H., Koch Jr.** Judicial Review of Administrative Discretion. 1986, p. 494.

13. **Duguit L.** Les transformations du droit public. 1913, с. 577.

14. European Court of Human Rights Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2014, 188.

15. **Kunnecke M.** Tradition and Change in Administrative Law. An Anglo-German Comparison, 2007, p. 273.

16. **Redecker K.** / von H. J. Oertzen. - Verwaltungsgerichtsordnung, 1997, p. 132.

17. Upjohn Ltd v The Licensing Authority (Established by the Medicines Act 1968 and others ((Case c-120/97) 21 January 1999).

1. "Административное право зарубежных стран", Учебник / Под ред. А. Н. Козырина и М. А. Шатиной. М., 2003, с. 5.

2. **Kunnecke M.**, Tradition and Change in Administrative Law. An Anglo-German Comparison, 2007, p. 12.

3. **Charles H., Koch Jr.**, Judicial Review of Administrative Discretion, 1986, с. 28-29.

4. **Елистратов А. И.** Основные начала административного права // 2-е изд., испр. и доп. М., Г. А. Леман и С. И. Сахаров, 1917, с. 157.

5. Նույն տեղը, էջ 266:

6. Նույն տեղը, էջ 285:

7. **Duguit L.** Les transformations du droit public, 1913, p. 267: Елистратов А., Основные начала административного права // 2-е изд., испр. и доп. М., Г. А. Леман и С. И. Сахаров, 1917, с. 208.

8. "Административное право зарубежных стран", Учебник / Под ред. А. Н. Козырина и М. А. Шатиной. М., 2003, с. 199-200.

9. **Рухтер И., Шуннерт Г.** Судебная практика по административному праву: Учебное пособие / пер. с нем. М., 2000, с. 80.

10. "Административно-процессуальное право Германии - Verwaltungsrechtsschutz in Deutschland: Закон об административном производстве; Закон об административно-судебном процессе; Законода-

тельство об исполнении административных решений", пер. с нем. / В. Бергман. М., 2007, с. 160-161.

11. **Кудряшова Е.** Инновации науки административного права в области принятия решений по управлению рисками (на примере планирования) // "Инновации в науке и практике административного права", Сборник научных трудов, посвященный памяти Ю. М. Козлова (VI Козловские чтения) / отв. сост. и ред. Э. П. Андрюхина. М., 2013, с. 12, 31-32.

12. **Redecker K.** / von H. J. Oertzen. - Verwaltungsgerichtsordnung, 1997, p. 129-130, 132.

13. "Административное право зарубежных стран", Учебник / Под ред. А. Н. Козырина и М. А. Шатиной. 2003, с. 323-325.

14. **Рухтер И., Шуннерт Г.** Судебная практика по административному праву: Учебное пособие / пер. с нем. М., 2000, с. 85-87.

15. **Давыдов К.** Судебный контроль за дискреционными административными актами: европейский опыт, Новосибирск, 2014 (Сборник I Всероссийской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Современные проблемы административного судопроизводства и административного процесса»), с. 6.

Анаит АЛЕКЯН

Аспирант кафедры уголовного права

и уголовно-процессуального права

Российско-Армянского (Славянского) университета

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУБЪЕКТИВНЫХ И ОБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ КОРЫСТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)

В совместном Указании Генеральной прокуратуры и МВД РФ «О введении в действие перечней статей Уголовного Кодекса Российской Федерации, используемых при формировании статистической отчетности» от 15.02.2012г. №52-11/2 (изменен 28 декабря 2012 года)¹ установлены перечни преступлений различной направленности, среди которых выделяются преступления корыстной направленности и преступления коррупционной направленности.

Корыстные преступления и преступления корыстной направленности в РА установлены соответствующим Приказом Генерального Прокурора РА.

Ст. 285 УК РФ предусматривает ответственность за злоупотребление должностными полномочиями. В диспозиции рассматриваемой статьи прямо указывается специальный мотив: корыстная или иная личная заинтересованность. Под корыстной заинтересованностью следует понимать стремление извлечь имущественную выгоду или избавиться от материальных затрат без завладения чужим имуществом, так как в

противном случае деяние станет хищением. Под иной личной заинтересованностью же следует понимать стремление получить выгоду неимущественного характера.

Однако отличительной особенностью от диспозиции этой статьи, предусмотренной в УК РФ, диспозиция аналогичной статьи УК РА (ст. 308) содержит прямое указание на то, что данное преступление может совершаться и путем бездействия (путем неисполнения служебных обязанностей). Не менее интересен и подход армянского законодательства к мотиву. Так, в отличие от российского законодателя армянский законодатель помимо корыстной или иной личной заинтересованности, в качестве мотива выделяет также групповые интересы.

Как УК РФ, так и УК РА предусмотрели ответственность должностного лица за превышение должностных полномочий. Так же, как и в рассмотренных выше статьях, субъектом этого преступления является должностное лицо.

Особенность объективной стороны данного преступления характеризуется в необходимости точно ус-

тановить объем полномочий должностного лица, определяемый законом, уставом, приказом или иным нормативным актом и выяснить какие именно конкретно нормативные положения были нарушены и в чем эти нарушения выразились при квалификации деяния по ст. 286 УК РФ (ст. 309 УК РА).

Еще больший интерес как вид корыстного преступления против государственной власти вызывает служебный подлог (ст. 292 по УК РФ, ст. 314 УК РА). Под служебным подлогом следует понимать внесение должностным лицом, а также государственным служащим или служащим органа местного самоуправления, не являющимся должностным лицом, в официальные документы заведомо местных сведений, а также внесение в указанные документы исправлений, искажающих их действительное содержание.

Данное корыстное преступление против государственной власти представляет интерес с точки зрения объективной стороны и субъекта.

По УК РА служебный подлог с объективной стороны включает в себя более широкий круг действий, нежели предусмотрено диспозицией соответствующей статьи УК РФ. Если по ст.292 УК РФ эти действия состоят во внесении в официальные документы заведомо ложных сведений, исправлений, искажающих их действительное содержание, то по УК РА служебный подлог проявляется в совершении следующих действий:

1. внесение заведомо ложных не только сведений, но и записей;
2. подделка;

3. подчистка;
4. внесение иных числовых записей и изменений;
5. составление или выдача ложных документов.

Тем самым диспозиция ст.314 УК РА более полно и четко раскрывает объективную сторону служебного подлога.

Субъектами служебного подлога согласно диспозиции ст.314 УК РА являются исключительно должностные лица. А вот российский законодатель устанавливает более широкий круг субъектов, подлежащих ответственности за служебный подлог. Это фактически публичные служащие: должностные лица, государственные служащие, не являющиеся должностными лицами, муниципальные служащие, не являющиеся должностными лицами.

Исходя из изложенного предлагается законодательная редакция ч.1 ст.314 УК РА и изложение ее в следующей редакции:

«Внесение публичным служащим в официальные документы заведомо ложных сведений или записей, подделка, подчистка или внесение иных числовых записей или изменений, а также составление или выдача ложных документов в корыстных целях или из иных личных побуждений, или исходя из групповых интересов...».

Наиболее распространенными корыстными, соответственно коррупционными преступлениями являются получение и дача взятки. Обязательным условием является передача должностному лицу материальных ценностей либо представление ему услуг имущественного характера за ответные действия со

стороны должностного лица. Из сущности данного преступления вытекает также обязательный признак субъективной стороны преступления — корыстный мотив.

Серьезные проблемы в РА создало введенное Законом РА «О введении изменений и дополнений в УК РА» от 09.02.2012г. №18 изменение, которым введена уголовная ответственность должностного лица за обещание получить взятку или принятие предложения взятки (ч.1 ст. 311 УК РА). Ст. 5 указанного закона было введено дополнение в диспозицию ч.1 ст.311 УК РА, согласно которому объективную сторону получения взятки начали составлять еще 3 действия. Это: требование взятки, обещание принятия взятки и принятие предложения взятки.

В дальнейшем аналогичным изменениям подверглись и некоторые другие статьи УК РА: коммерческий подкуп (ст.200), подкуп участников и организаторов профессиональных спортивных соревнований и зрелищных коммерческих конкурсов (ст.201), получение незаконного вознаграждения публичным служащим, не являющимся должностным лицом (ст.311¹), использование реального или предполагаемого влияния с корыстной целью (ст.311²), дача взятки (ст.312) и дача незаконного вознаграждения за использование реального или предполагаемого влияния (ст.312²).

Данное положение приводит к некоторой трансформации содержания дополнительного признака объективной стороны преступления — момента окончания преступления. В результате такого изменения получение взятки как вид преступ-

ления меняет свой состав от материального к материально-формальному, т.е. момент окончания преступления приходится на более раннюю стадию.

В отличие от армянского законодателя, российский законодатель ввел ответственность за обещание или предложение только за посредничество во взяточничестве (ч.5 ст.291.1 УК РФ).

Данная норма вызвала ряд проблем при квалификации преступлений. Одновременно три суда Армении — Апелляционный Уголовный Суд РА, Суд общей юрисдикции первой инстанции административных районов Кентрон и Норк-Мараш г. Ереван — обратились в Конституционный Суд РА с заявлениями о признании указанного выше положения, введенного в ст.311 УК РА, противоречащими Конституции РА.

Принятие указанного Закона привело к тому, что требование взятки, обещание получить взятку и принятие предложения взятки должны будут рассматриваться как оконченное преступление. Это, как отмечается в обращениях судов привело сразу к трем проблемам. Во-первых, эти положения ограничивают возможность добровольного отказа лица от доведения преступления до конца и делают невозможным применение материального состава получения взятки. Во-вторых, это приводит к смягчению наказания.

В своем Постановлении Конституционный Суд РА признал соответствующими Конституции РА указанные положения, мотивировав это тем, что Республика Армения

будучи членом Совета Европы приняла на себя ряд обязательств по принятию соответствующих законодательных актов в направлении борьбы как с активным, так и пассивным взяточничеством и установления уголовной ответственности за эти деяния. Подход Конституционного Суда РА исходит из идей правового государства и направлен на соблюдение требований международно-правовых актов².

Анализ научной уголовно-правовой литературы в основном позволяет выделить два подхода к решению данной проблемы.

Некоторые ученые считают необходимость переход от формального состава дачи взятки к усеченному, т.е. перенесению момента окончания состава дачи взятки на более раннюю стадию — момент обещания принять взятку или предложение взятки³.

Ряд же других ученых придерживаются позиции необходимости выделения в отдельную статью⁴ либо в отдельную часть статьи получения взятки⁵ обещание получения взятки или принятие предложения взятки публичными служащими. Данный подход мотивируется тем, что за требование или обещание принять взятку как приготовление к получению взятки должностные лица (служащие) не могут нести ответственность, поскольку ч.2 ст.33 УК РА (ч.2 ст. 30 УК РФ) устанавливает положение, согласно которому уголовная ответственность наступает за приготовление только к тяжкому или особо тяжкому преступлению. А ч.1 ст. 311 УК РА (290 УК РФ) и все остальные статьи, устанавливающие ответственность за получение

взятки служащими (ч. 3 и ч. 4 ст. 200, ст. 201, ч.1 и ч.2 ст. 311, ч.1 и ч.2 ст.311) по мере наказания не относятся к категории тяжких или особо тяжких преступлений.

Вторым доводом сторонников выделения рассматриваемой нормы в отдельную статью или часть статьи является то, что рассмотрение требования, принятия обещания или предложения взятки как приготовления или покушения на получение взятки приводит к смягчению наказания (в случае приготовления — это половина предусмотренного санкцией статьи Особенной части УК максимального срока наказания в виде лишения свободы; в случае покушения — это три четверти предусмотренного санкцией статьи Особенной части УК максимального срока наказания в виде лишения свободы).

К тому же, как справедливо отмечает в своей диссертационной работе Г.М. Саргсян, исключительно словами, посредством чего и выражается требование взятки, обещание получения взятки или принятие предложения взятки, не может быть заполнен весь круг действий, составляющих покушение или приготовление к преступлению.

Исходя из изложенного, наиболее приемлемой представляется второй подход, соответственно, выделение требования взятки, обещания получить взятку и принятие предложения взятки в отдельную статью.

С точки зрения объективных характеристик получения взятки определенные проблемы вызвало и ч.3 ст.311 УК РА, закрепляющее следующее положение:

Уголовное право

«То же деяние, которое совершено:

1. с вымогательством;
2. группой лиц по предварительному сговору;
3. в крупных размерах;
4. утратила силу...».

Поскольку частями первой и второй рассматриваемой статьи устанавливается ответственность за два фактически разных преступления — получение взятки (ч. 1 ст. 311 УК РА) и получение взятки за заведомо незаконные действие или бездействие (ч. 2 ст. 311 УК РА), — то на практике возникает проблема, связанная с применением ч. 3 рассматриваемой статьи. Суть этой проблемы заключается в том, что уголовным законом не определено конкретно к какому из указанных деяний (к части 1 или части 2 рассматриваемой статьи) относится закрепленное частью 3 словосочетание «то же деяние». Поэтому представляется необходимостью законодательная редакция уголовно-правовой нормы в рассматриваемой части и соотнесение ч.3 рассматриваемой статьи к двум указанным деяниям (и к ч.1 и к ч.2 ст.311 УК РА). Исходя из этого, предлагается изложить ч.3 ст.311 УК РА следующим образом:

«Деяния, предусмотренные частями первой и второй настоящей статьи, совершенные...».

Законом РА «О внесении дополнений в УК РА» от 30.04.2008г. в УК РА были добавлены статьи 311.1 («Получение публичным служащим, не являющимся должностным лицом, незаконного вознаграждения»)⁶, 312.1 («Дача публичному служащему, не являющемуся долж-

ностным лицом, незаконного вознаграждения»)⁶ и 312.2 («Дача незаконного вознаграждения за использование реального или предполагаемого влияния»)⁶. А Законом РА «О внесении изменений и дополнений в УК РА» от 09.02.2012г. в УК РА была введена ст. 311.2 («Использование реального или предполагаемого влияния в корыстных целях»). Законодательное закрепление таких положений в УК РА предоставило уголовному закону РА ряд преимуществ по сравнению с УК РФ. Статьей же 311.1 УК РА расширен круг субъектов, подлежащих ответственности за получение незаконного вознаграждения — в этот круг входят публичные служащие, т.е. все лица, не являющиеся должностными лицами, но находящиеся на службе. Так, например, по указанной статье УК РА к ответственности могут быть привлечены лица, занимающие должности в аппарате избирательной комиссии муниципального образования, которые признаются муниципальными служащими. По УК РФ подобные случаи будут квалифицироваться по ст.204 коммерческий подкуп, что не является правильным, поскольку избирательная комиссия по определению — это независимый коллегиальный орган, а не организация.

Так, ст. 311¹ УК РА устанавливает уголовную ответственность в отношении публичных служащих, не являющихся с точки зрения УК должностными лицами, за получение незаконного вознаграждения.

Данная статья отличается от ст. 311 лишь только одним признаком, характеризующим состав преступления, а именно: по субъекту. Если

в ст. 311 субъектом является должностное лицо, о котором говорилось в первом параграфе главы 1, то субъектом преступления, предусмотренного ст. 311¹ является публичный служащий, не являющийся должностным лицом.

Так, публичным служащим в соответствии с действующим Законом РА «О публичной службе» от 26 мая 2011г. признаются лица, занимающие какие-либо должности, установленные в списках должностей, относящихся к публичной службе, а также лица, находящиеся в установленных указанным законом случаях и порядке в резерве соответствующих кадров публичной службы. Тем не менее, круг субъектов, охватываемых понятием публичного служащего можно вывести непосредственно из ст. 2 указанного Закона. В рассматриваемой статье устанавливается перечень лиц, на которых распространяется действие этого закона. К этим лицам фактически отнесены лица, занимающие те или

иные должности в государственных органах и учреждениях (сюда входят и должности в аппаратах Центрального банка, Совета Национальной безопасности, Прокуратуры), органах местного самоуправления и муниципальных учреждениях, а также в аппарате Защитника прав человека.

Таким образом, эффективность борьбы с корыстными преступлениями против государственной власти будет обеспечена посредством законодательного анализа и выявления особенностей их объективных и субъективных признаков. В особенности для обеспечения уголовно-правового принципа неотвратимости наказания необходимо расширение круга субъектов, которые должны подлежать уголовной ответственности за совершение не только корыстных преступлений против государственной власти, но и других видов коррупционных преступлений.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Информация с сайта <http://bazazakonov.ru/doc/?ID=3877320>.

2. Постановление Конституционного Суда РА по делу об определении вопроса соответствия ч.1 ст.311 УК РА Конституции РА на основании обращений Апелляционного Уголовного Суда РА, Суда общей юрисдикции административных районов Кентрон и Норк-Мараш г. Еревана от 19.01.2013 г. ПКС-1124. Информация с официального сайта Конституционного Суда РА. <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/2013/pdf/sdv-1124.pdf>.

3. *Егорова Н.А.* «Уголовная ответ-

ственность за коррупцию в свете Европейской Конвенции 1999 года и УК РФ» // Правовая политика и правовая жизнь, 2003, №3, с.89-90.

4. *Мизерий А.Н.* // «Уголовно-правовые и криминологические аспекты в органах власти». Дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук. // Нижний Новгород, 2000, с. 144.

5. *Саргсян Г.М.* // «Проблемы освобождения взяточдателя от уголовной ответственности». Дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук. // Ер., 2012, с. 56-58.

6. Закон РА «О внесении дополнений в УК РА» от 30.04.2008г.

Саргис ТЕРЗИКЯН

Аспирант Российско-Армянского университета,

Аппарат защитника прав человека РА,

заместитель руководителя департамента правовых анализов

**ПРОБЛЕМЫ ДОСТУПА К УГОЛОВНОМУ
ПРАВОСУДИЮ В СУДЕ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ
ИНСТАНЦИИ В РА, В КОНТЕКСТЕ
ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ
КАССАЦИОННОГО И КОНСТИТУЦИОННОГО
СУДОВ РА**

В РА апелляционный протест можно принести только на определенный круг судебных решений, который и составляет предмет апелляционной жалобы. Правильное методологическое определение предмета апелляционной жалобы является тем необходимым средством, которое для института апелляции может обеспечить, вытекающий из его сущности, место и роль в уголовном процессе. С одной стороны это очень важно для осуществления функций (в основном, для исправления судебных ошибок) судебного пересмотра. Одновременно с помощью этого система судебного пересмотра не загружается обжалованием второстепенных судебных актов или несвоевременным обжалованием важных судебных актов.

В настоящее время в УПК РА просто перечисляются те судебные акты, которые подлежат апелляционному обжалованию (ст. 376.1). Новая модель определения предмета апелляционного обжалования является одним из важных дости-

жений уголовно-процессуальных изменений 2007г. Это ограничивает в какой-то степени неопределенность. Прежде предмет апелляционного обжалования был определен посредством общих понятий, что вызвало много споров, которые в некоторых случаях решались прецедентным вмешательством Кассационного Суда РА (например постановление Кассационного Суда РА по делу А. Крмояна, от 23 февраля 2007г.)¹.

Примечательно в этом контексте постановление Конституционного суда РА, согласно, которому «...ужесточение предпосылок не должно происходить непропорционально, создавая для лиц препятствия для защиты своих прав. Кроме этого, в вопросе о принятии апелляционной или кассационной жалобы, суды должны иметь не усмотрительную (созерцательную) неограниченную свободу, а предусмотренное законом права и обязанности для принятия жалобы на производство или ее отказа с четкими и единообразно понимаемыми для лиц основания-

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲԱՆԱԿԱՆԱԳՐԱԿԱՆ**

ми. Возвращаясь к вышеуказанной проблеме, Конституционный суд подчеркивает также важность системной целостности института обжалования судебных актов и наличие соответствующих структурных и законодательных гарантий, обеспечивающие эффективное применение данного института². Конечно же, предпочтительнее является законодательное закрепление данного вопроса. Итак, на основе ст. 376.1 УПК РА, подлежат обжалованию в апелляционный суд судебные акты суда первой инстанции: судебные акты которые разрешают дела по существу. Согласно п. 6 ст. 10 УПК РА судебными актами первой инстанции, которые разрешают дело по существу являются обвинительные и оправдательные приговоры, решения об прекращении производства по делу или решения о прекращении уголовного преследования и об применении принудительных мер медицинского характера; решение о приостановлении производства по делу; решения о выборе как меры пресечения содержание под стражей, ее изменения или прекращения, в случаях предусмотренных УПК РА решения об осуществлении обыска, выемки, о размещении в медицинском стационаре лиц, а также решения об ограничении права на тайну переписки, телефонных и иных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений; решения, вынесенные по жалобам на действия (бездействия) и решения органов предварительного расследования, следователя, прокурора и органов, осуществляющих оперативно-ро-

зыскную деятельность; решения о выдачи лица; решения, вынесенные на стадии осуществления приговора, а также в других случаях, предусмотренных УПК РА (например, ч. 3 ст. 31 УПК РА).

Согласно ч. 4 ст. 91 Судебного кодекса РА: «Решение о самоотводе может быть обжалованно». Но, Кассационный Суд РА по делу О. Овсепяна от 12 февраля 2010 года постановил, что данная статья Судебного кодекса РА не соответствует УПК РА, и это несоответствие должно быть решено в пользу УПК РА. То есть, любое решение о самоотводе не подлежит обжалованию в апелляционном порядке.

Для принесения апелляционного протеста установлен определенный срок. Апелляционный срок — это установленный законом тот срок, в течении которого разрешается принесенный апелляционный протест. В этом вопросе предварительной позицией законодателя была та, что апелляционные сроки должны быть едины. Итак, согласно первоначальной редакции ч. 1 ст. 379 УПК РА: «Апелляционный протест представляется в течении 15 дней со дня провозглашения приговора суда первой инстанции». А согласно ст. 427 УПК РА: «Конечное (Итоговое) решение суда первой инстанции входит в законную силу после окончания сроков принесения апелляционного протеста, если оно не было обжалованно». Затем подход законодателя в этом вопросе изменился. Сейчас в уголовном процессе РА действует дифференцированный порядок, что дает возможность в отношении отдельных решений

применять особенный подход. Кроме этого, был продлен общий срок принесения апелляционной жалобы, с 15 дней до 1 месяца. Это обусловлено тем, что в системе судебных пересмотров роль апелляционного производства значительно возросла. Наряду с этим было предусмотрено два кратковременных сроков апелляционного обжалования: а) решения о лишении свободы лица, которые не разрешают дело по существу (о содержания под стражей, о продлении срока содержания лица под стражей, о размещения лица в медицинское учреждение) в 5 дневный срок; б) другие решения не разрешающее дело по существу в 10 дневный срок (п. 3 ч. 1 ст. 379 УПК РА). Целью предусмотрения таких кратковременных сроков является ускорение разрешений споров таких судебных актов, которые не разрешают дело по существу, направленное в первую очередь на обеспечение плавного течения уголовного производства. Что касается вопроса о предусмотрения более коротких сроков (5 дневный) для обжалования решений не разрешающие дело по существу и касающиеся лишения свободы лиц, то в этом случае законодатель исходил из того, что правомерность решений об ограничении свободы лиц должно быть пересмотрено в более короткие сроки. Но, несмотря на это, закон предусматривает две возможности возвращения дела из стадии исполнения на производство в апелляционный суд, как дополнительные гарантии для протеста. Первое, в соответствии со ст. 380 УПК

РА: “Если по уважительным причинам были упущены сроки для подачи апелляционного протеста, лицо, которое имеет право подать апелляционный протест, может ходатайствовать перед судом, который вынес судебный приговор или определение, о восстановлении упущенных сроков. Второе, в соответствии с п. 2 ч. 1 ст. 379 и п. 2 ст. 376.1 УПК РА, в исключительных случаях, после вступления приговора в законную силу можно принести апелляционный протест в течение шести месяцев, если судебным актом нарушается истинный смысл правосудия³.”

Предусмотрение разумного срока апелляционного обжалования имеет важное значение для эффективности института апелляции. Разумность апелляционных сроков представляет из себя сбалансированный учет интересов всех лиц участвующих в деле, для того, чтобы исключить необоснованную задержку вступления конечного решения суда в законную силу с одной стороны, и неправомерные осложнения принесения жалобы, с другой стороны. В частности, для правильного определения апелляционных сроков необходимо предоставлять сторонам время: а) для составления апелляционного протеста; б) для проезда с места проживания к месту, где находится апелляционный суд. Чтобы осуществить указанные действия необходимо предусмотреть разумный момент начала расчета этих сроков. Согласно общим правилам, сроки апелляционного обжалования начинают рассчитываться с момента провозглашения пригово-

ра суда первой инстанции.

Примечательно в этом смысле и постановление Конституционного суда РА, что «...с момента провозглашения судебного акта нижестоящего суда, при предусмотрении определенного срока для принесения жалобы законодатель обязан, исходя из конституционных прав лиц на доступ к суду и эффективную судебную защиту, законодательно закрепить необходимые предпосылки для их гарантий и обеспечения. Конституционный суд одновременно находит, что при способе обжалования судебного акта нижестоящего суда в вышестоящий суд, полная реализация конституционного права лица на судебную защиту в значительной степени зависит от того обстоятельства, насколько обжалованный судебный акт доступно заинтересованному лицу, в течении какого разумного срока он может представить обоснованную жалобу для судебной защиты своих прав»⁴. Более того, «...Конституционный суд РА считает, что во всех таких случаях сторона должна иметь разумный срок после получения судебного акта или его полного текста для представления обоснованной жалобы. А во всех тех случаях, когда предусмотренный законом разумный срок для представления жалобы был нарушен по независящим от представившего жалобу лица причинам, в силу закона (*ex jure*) пропущенный срок должен считаться уважительным, а не решаться усмотрением суда. Только в этих условиях для лица, имеющее право принести жалобу будут гарантированы право

принесения жалобы в разумный срок, доступность суда и право на эффективное судебное разбирательство»⁵. В другом своем постановлении Конституционный суд РА заключил, что гарантием обеспечения права лиц на своевременное ознакомление с судебным актом и его обжалования признается ст. 402 УПК РА, и это только в том случае, когда согласно ч. 2 названной статьи в течении 3 дней судебный акт будет передан (будет доступно) лицу. То есть, согласно действующему законодательству, лицо должен иметь не менее 27 дней для представления обоснованной жалобы»⁶.

Конституционный суд РА также постановил, что «...для приготовления апелляционной и кассационной жалобы в соответствии с требованиями закона необходимо, чтобы лицо, представивший апелляционную или кассационную жалобу, имел в своем распоряжении обжалованный судебный акт, для того, чтобы на основе исследования названного судебного акта имел возможность обосновать, мотивировать в своей апелляционной или кассационной жалобе, допущенное судом первой инстанции нарушения норм материального и процессуального права, их влияние на исход дела, или в их результате наступление или возможность наступления тяжелых последствий»⁷.

Принимая во внимание вышеизложенное, в зависимости от гарантий более эффективного осуществления прав лиц на доступность суда и справедливое судебное производство, Конституцион-

Уголовно-процессуальное право

ный Суд РА считает необходимым отметить, что, как общее правило, в том случае, если жалоба была подана после истечения срока, установленного законом, то ходатайство о восстановлении пропущенного срока является объективно-правовой необходимостью, преследуя законную цель дать возможность компетентным органам сделать предметом следствия изложенную в ходатайстве просьбу. В то же время, как особое правило, принимая во внимание то обстоятельство, что в некоторых случаях пропуск установленного законом срока для обжалования судебного акта не зависит от воли лица, появившись по причинам, не зависящим от него, Конституционный суд РА заявляет, что удовлетворение ходатайств в этих случаях является обязанностью соответствующей судебной инстанции⁸.

Апелляционная жалоба должна соответствовать предусмотренным законом требованиям к форме и содержанию жалобы. Можно выделить 2 концепции подхода законодателя к требованиям к форме апелляционной жалобы: а) Мягкий подход. Жалоба может быть принесена как письменно, так и устно, включая ее в протокол суда первой инстанции. Не представляются особые требования к содержанию жалобы, оно может и содержать в себе определенные обоснования, и нет. Этот подход был использован немецкими законодателями, и эти правила закреплены в, наряду с другими, в параграфе 314 УПК ФРГ. б) Строгий подход. Жалоба обязательно должна быть представлена в письмен-

ном виде. Так, например предусмотрено УПК РА и РФ. Возвращаясь к требованиям допустимости заявления в вышестоящем суде, Конституционный суд РА подчеркнул, что «Ситуация в вышестоящем суде другая, в них требования о допустимости заявления могут быть более строгими. Однако в этих инстанциях принятие заявлений на судебное производство также не должно осуществляться произвольно»⁹.

Значение апелляционного протеста, являясь основанием апелляционного производства, этим не ограничивается. Право на принесение апелляционного протеста представляет из себя важную гарантию защиты прав подсудимого. Для субъектов, защищающих в уголовном процессе свои личные и имущественные интересы, право на принесения апелляционного протеста тоже является эффективным средством защиты своих интересов. А прокуратура, как субъект, представляющий публичные интересы, не может в полном объеме защищать эти интересы без права принесения апелляционного протеста. Следовательно, для субъектов и стороны защиты, и стороны обвинения право апелляционного протеста является гарантией обеспечения защиты частных или публичных интересов, который одновременно вытекает из личных процессуальных функций субъектов. Апелляционный протест имеет также важное значение для объема пересмотра¹⁰, потому что в условиях действующего в настоящее время в РА концепции апелляции, сущность апелляцион-

ного протеста определяет границы апелляционного производства по конкретному делу.

Для того, чтобы принести апелляционный протест в уголовном процессе, субъекты, которые имеют право на апелляционный протест, обязаны соблюдать процессуальный порядок апелляционного протеста. Говоря о процессуальном порядке апелляционного протеста, мы понимаем: а) деятельность субъектов уголовного процесса, в результате которой субъекты апелляционного протеста осуществляют свое право на обжалование или обосновывают невозможность осуществления данного права; б) институт уголовно-процессуального права, который регулирует данная деятельность. Порядок принесения апелляционного протеста установлен в статьях 378-383, 388 и 389 УПК РА. Данные судопроизводственные правоотношения можно классифицировать на следующие группы: а) правоотношения, связанные с определением того судебного органа, к которому подается апелляционный протест (ст. 378 УПК РА). Апелляционный протест подается в Апелляционный суд, а его копия - в суд, постановивший приговор, для выполнения требований статьи 382 и части второй статьи 383 настоящего Кодекса. В отличие от кассационного протеста, на стадии апелляционного протеста обязательство об отправке копии сторонам лежит не на лице, который подает протест, а на соответствующем суде первой инстанции; б) правоотношения, связанные с принятием апелляционного про-

теста и оставления его без рассмотрения (ч. 2 ст. 379 и ч. 2 ст. 381 УПК РА); в) правоотношения, связанные с восстановлением упущенного срока апелляционного протеста (ст. 380 УПК РА); г) правоотношения, связанные с извещением сторон об апелляционном протесте и представлении возражений против него (ст. 382 УПК РА); д) правоотношения, связанные с отзыванием апелляционного протеста (ч. 3 ст. 383 УПК РА); е) правоотношения, связанные с назначением судебного заседания на основе апелляционного протеста (ст. ст. 388 и 389 УПК РА). Возможность представить возражения на апелляционный протест является эффективным механизмом защиты прав субъектов, потому что на основе ч. 3 ст. 382 УПК РА, сторона имеет право представить в суд новые материалы или ходатайствовать о вызове в суд указанных им свидетеля или эксперта. Как средство защиты своих прав, сторона может выбрать, как вариант, принесение апелляционного протеста от своего имени. Возражение отличается от апелляционного протеста тем, что возражением сторона может только требовать оставить без удовлетворения апелляционный протест, а, с помощью встречного апелляционного протеста можно представить самостоятельные требования¹¹.

Предварительная стадия апелляционного обжалования заканчивается:

А) С принятием решения о назначении судебного заседания. Это решение принимает председательствующий судья по конкрет-

ному делу, хотя заранее с материалами дела ознакамливаются также другие судьи, входящие в состав суда. На основе ст. 389 УПК РА, этим решением решаются следующие вопросы: (а) время и место рассмотрения дела, (б) подлежащие к исследованию в судебном заседании объем доказательств, (в) свидетели, эксперты и другие лица, вызванные на судебное заседание, (г) об оставлении, изменении или прекращении меры пресечения, избранная в отношении подсудимого, (д) при наличии соответствующих основаниях, необходимость исследования дела в закрытом в судебном заседании. Предусмотренные ст. 389 УПК РА перечень вопросов является исчерпывающим.

Б) Решение об оставлении протеста без рассмотрения. О проблеме состава апелляционного суда при постановлении решения об оставлении апелляционного протеста без рассмотрения, упоминается в прецедентном решении Кассационного суда от 2 июня 2009 г. В указанном деле апелляционный суд оставил протест без рассмотрения в единоличном составе. По поводу данного вопроса Кассационный суд высказывал следующий подход: «14. (...) Кассационный суд считает необходимым сослаться на правомерность того, имел ли юрисдикцию апелляционный суд оставить протест без рассмотрения в единоличном составе или нет». 15. Согласно ч. 2 ст. 381 УПК РА: «В том случае, когда апелляционный протест (...) было принесено с нарушением требования ст. 375.4, то решением

апелляционного суда протест остается не рассмотренным». Согласно ч. 4 ст. 381: «Вопрос о рассмотрении протеста на принятые судом первой инстанции судебные акты решает председательствующий судья судебного состава единолично». Итак, Кассационный суд пришел к следующему выводу, что в том случае, когда решается вопрос о принятии протеста на рассмотрение, то тогда вопрос решается председательствующим судьей единолично, а вопрос об оставлении апелляционного протеста без рассмотрения — решается коллегиально, то есть всем составом суда.

В РА осложнены также процедуры и основания принесения апелляционного протеста. Законом 28.11.2007г.¹², УПК РА был дополнен новой статьей (380.1.) «Основания принесения апелляционного протеста». Согласно этой статьи, основаниями принесения апелляционного протеста являются: 1) судебная ошибка — такое материальное или процессуальное нарушение, которое могло бы повлиять на исход дела, 2) вновь открывшиеся или новые обстоятельства.

Лицо, приносящее протест должен обосновать, что суд допустил такую ошибку материального или процессуального права, которая могла бы повлиять на исход дела. Исследование судебной практики свидетельствует, что надлежащий апелляционный и кассационный протест могут подать участники процесса с юридическим образованием, то есть обвинитель и защитник, а осужденные, потерпев-

шие и другие участники процесса фактически лишены подать юридически грамотно оформленный протест из-за низкой правосознательности. Апелляция призвана пересмотреть дело с фактическими основаниями, следовательно, не обязательно, чтобы лицо принесшее протест, обосновало, что допущена судебная ошибка (нарушение материального или процессуального права). На наш взгляд, при принесении апелляционного протеста достаточно, чтобы сторона представляла свои основания и требования отмены или изменения

приговора, то есть обоснования о неправильности приговора. А вопрос, допустил ли суд при вынесении приговора ошибку или нет, должен выяснить апелляционный суд. Данный подход не противоречит принципу состязательности, потому что указанный принцип не означает, что вышестоящая судебная инстанция должна иметь пассивный характер («в роли арбитра»). В условиях принципа состязательности участники производства не всегда преследуют цель раскрыть объективную истину по делу.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. ՀՀ Սահմանադրություն, Պաշտոնական տեղեկագիր:
2. ՀՀ Սահմանադրություն, Խմբագրություն 27.11.2005, Պաշտոնական տեղեկագիր:
3. ՀՀ Սահմանադրություն, Խմբագրություն 06.12.2015, Պաշտոնական տեղեկագիր:
4. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, Խմբագրություն 16.03.2016:
5. 28.11.2007 թվականի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ՀՕ-270-Ն):
6. Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու (2006-2008թթ.), Հատոր I.- Եր.: Ասողիկ, 2009:
7. **Ղազինյան Գ.Ս.** ՀՀ քրեական դատավարության իրավունք: Հատուկ մաս, Եր., ԵՊՀ հրատարակչություն (3-րդ հրատ.), 2010:
8. **Մելիքյան Ռ.Ն.** Վերաքննությունը Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու (2006-2008թթ.), Հատոր I.- Եր.: Ասողիկ, 2009, էջ 289-293:
2. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-690 որոշում, 09.04.2007թ.:
3. **Ղազինյան Գ.Ս.** ՀՀ քրեական դատավարության իրավունք: Հատուկ մաս: Եր., ԵՊՀ հրատարակչություն (3-րդ հրատ.), 2010, էջ 394-395:
4. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1052 որոշում, 16.10.2012թ.:
5. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1052 որոշում, 16.10.2012թ.:
6. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1062 որոշում, 18.12.2012թ.:

- տանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում: - Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2007թ.:
9. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Ա. Քրմոյանի գործով 2007թ. փետրվարի 23-ի որոշում:
10. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Հ. Սահակյանի գործով 2009թ. հունիսի 2-ի որոշում:
11. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Օ. Հովսեփյանի գործով 2010թ. փետրվարի 12-ի որոշում:
12. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-690 որոշում, 09.04.2007թ.:
13. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-719 որոշում, 28.11.2007թ.:
14. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1052 որոշում, 16.10.2012թ.:
15. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1062 որոշում, 18.12.2012թ.:
16. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1249 որոշում, 22.12.2015թ.:
7. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1052 որոշում, 16.10.2012թ.:
8. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-1249 որոշում, 22.12.2015թ.:
9. ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՄԳՈ-719 որոշում, 28.11.2007թ.:
10. **Մելիքյան Ռ.Ն.** Վերաքննությունը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում: - Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2007թ., էջ 72:
11. **Ղազինյան Գ.Ս.** ՀՀ քրեական դատավարության իրավունք: Հատուկ մաս: Եր., ԵՊՀ հրատարակչություն (3-րդ հրատ.), էջ 400-402:
12. 28.11.2007 թվականի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ՀՕ-270-Ն):

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2016 4 – 6 (202 – 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Գոռ Հակոբի Ասատրյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի պաշտպան Մ.Գինոսյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ջ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2013 թվականի դեկտեմբերի 25-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 46117113 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 30-ի որոշմամբ Գոռ Հակոբի Ասատրյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2014 թվականի մայիսի 16-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 2-ի դատավճռով Գ.Ասատրյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 1 (մեկ) տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա Գ.Ասատրյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել և սահմանվել է փորձաշրջան՝ 1 (մեկ) տարի ժամկետով:

3. Մեղադրող Ա.Սարգսյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը բավարարել է, բեկանել և փոփոխել է Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 2-ի դատավճիռը, Գ.Ասատրյանին մեղավոր է ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի ժամկետով:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի պաշտպան Մ.Գինոսյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2015 թվականի հունիսի 12-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատավարության մասնակիցները վճարել բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Վճարել բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

5. Ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանին մեղադրանք է առաջադրվել և նախաքննությամբ հիմնավորված է համարվել, որ «(...) [Նա] 2013թ. ամռան ամիսներին, տանը շինարարական աշխատանքներ կատարելու համար, ցեմենտ է գնել տուժող Անդրանիկ Ասատրյանից և պարտք մնացել 36.000 դրամ ու խոստացել է գումարը վճարել հոր՝ Հակոբ Ասատրյանի ՌԴ-ից արտագնա աշխատանքից վերադառնալուց հետո:

14.12.2013թ. Ա.Ասատրյանը տեղեկացել է, որ Գոռ Ասատրյանի հայրը 2013թ. դեկտեմբերի 7-ին վերադարձել է ՌԴ-ից և Գ.Ասատրյանը չի վերադարձնում պարտքը, այդ կապակցությամբ զանգահարել է նրա բջջային հեռախոսին, սակայն վերջինս չի պատասխանել զանգերին, իսկ պատասխանելուց անհարկի ձգձգել է գումարի վերադարձը, որի պատճառով Ա.Ասատրյանը գնացել է Կոտայքի մարզի Նոր-Գեղի գյուղի Հրաչյա Քոչար փողոցի 3-րդ տան բակ և դուրս հրավիրել Գ.Ասատրյանին, ով տանից խոհանոցային դանակը ձեռքին դուրս է եկել Ա.Ասատրյանին ընդառաջ:

Այնուհետև, կենցաղային հարցերի շուրջ, գումարը վերադարձնելու հետ կապված, Ա.Ասատրյանի և Գ.Ասատրյանի միջև ծագել է վիճաբանություն, որի ընթացքում միմյանց հասցեին տվել են հայիոյանքներ և այն վերածվել է **քաջշունչի ու ծեծկռտուքի**, որը տևել է շուրջ հինգ րոպե: Վիճաբանության ժամանակ, Ա.Ասատրյանը գետնին վայր է գցել Գ.Ասատրյանին, ծնկել նրա վրա և բռունցքներով հարվածներ հասցրել վերջինիս դեմքին, պատճառել ֆիզիկական ցավ, որի ժամանակ Գ.Ասատրյանը խոհանոցային դանակով դիտավորյալ հարվածել է Ա.Ասատրյանի կրծքավանդակի ձախ կեսի կողմնային մակերեսին և նրա առողջությանը պատճառել է կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր վնաս: Նրանց միջև ծագած **ծեծկռտուքը** տեսել է Գ.Ասատրյանի կինը՝ Արմինե Բալասանյանը, օգնության է կանչել ամուսնու ծնողներ՝ Հակոբ և Թամարա Ասատրյաններին, ովքեր հարևանուհի՝ Նինա Հարությունյանի հետ միասին մոտեցել և բաժանել են նրանց» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթ 137):

6. Առաջին ատյանի դատարանը ապացուցված է համարել հետևյալը. «(...) Գոռ Ասատրյանը, 2013թ-ի ամռանը, իր՝ Կոտայքի մարզի Նոր Գեղի գյուղի Հրաչյա Քոչարի փողոց, 3-րդ հասցեում գտնվող տանը, կատարել է շինարարական աշխատանքներ, որի ժամանակ, Անդրանիկ Ասատրյանից գնել է ցեմենտ, որի գումարի մի մասը տվել է Անդրանիկ Ասատրյանին, իսկ 36.000 դրամը՝ սեպտեմբեր ամսին մնացել է պարտք և փոխադարձ պայմանավորվածություն են ձեռք բերել այն մասին, որ Գոռ Ասատրյանը նշված գումարը Անդրանիկ Ասատրյանին կվերադարձնի հոր՝ Հակոբ Ասատրյանի, ՌԴ-ից արտագնա աշխատանքից վերադառնալուց հետո:

(...) Անդրանիկ Ասատրյանը, 2014թ-ի դեկտեմբերի 14-ին, տեղեկանալով, որ Գոռ Ասատրյանի հայրը վերադարձել է, իսկ Գոռ Ասատրյանն իրենց փոխադարձ

Դատական պրակտիկա

պայմանավորվածության համաձայն՝ 36.000 դրամ պարտք գումարը չի վերադարձնում, (...) մի քանի անգամ բջջային հեռախոսով զանգահարել է Գոռ Ասատրյանին, սակայն վերջինս, հասկանալով, որ Անդրանիկ Ասատրյանը պարտք գումարը պետք է պահանջի, մինչդեռ նա այդ գումարը չի ունեցել և Անդրանիկ Ասատրյանի հեռախոսազանգերին չի պատասխանել: Անդրանիկ Ասատրյանը Գոռ Ասատրյանի վերը նշված վարքագծից զայրացած, նույն օրը (...) իր ավտոմեքենայով գնացել է Գոռ Ասատրյանի տան մոտ, ավտոմեքենայից իջել և մոտեցել է նրա տան դարպասներին և այնտեղից տեսել է պատուհանի մոտ կանգնած Գոռ Ասատրյանին ու բջջային հեռախոսով զանգահարել է նրան: Վերջինս նույնպես պատուհանից տեսել է իրենց տան դարպասների մոտ կանգնած Անդրանիկ Ասատրյանին, վերցրել է հեռախոսը, և նրանք երկուսով, պարտքի շուրջ վիճաբանել են և վիրավորել միմյանց և Անդրանիկ Ասատրյանը Գոռ Ասատրյանին դուրս է կանչել: Մինչ Անդրանիկ Ասատրյանի հետ հեռախոսով խոսելը, Գոռ Ասատրյանը, գտնվելով իր տանը, իր երեխաների համար, խոհանոցային դանակով, խնձոր կտրելիս է եղել, և երբ Անդրանիկ Ասատրյանը հեռախոսով կապվել է և նրան դուրս կանչել, նա աջ ձեռքին ունենալով տան խոհանոցային դանակը, իսկ ձախ ձեռքին՝ խնձոր, դրանք, մեխանիկորեն, իր հետ վերցնելով, դուրս է եկել իրենց տան բակ և ընդառաջ գնացել Անդրանիկ Ասատրյանին:

Վերջինս, տեսնելով Գոռ Ասատրյանին, մտել է նրանց տան բակ և նրա ձեռքին տեսնելով դանակ, ավելի է զայրացել և հայտնել Գոռ Ասատրյանին, ասելով, թե՛ պարտքը չի վերադարձնում և դանակով գալիս է իր վրա, և նրանք երկուսով, փոխադարձ վիրավորանքներ են հասցրել միմյանց և քաշքշել իրար, որի ժամանակ, Անդրանիկ Ասատրյանն աջ ոտքով հարվածել է Գոռ Ասատրյանի աջ ձեռքին, որից դանակը ընկել է գետնին, ձյան մեջ, 1 մետր հեռավորության վրա:

Դրանից հետո, Անդրանիկ Ասատրյանը, նույն ոտքով հարվածել է Գոռ Ասատրյանի ոտքերին, որից Գոռ Ասատրյանը մեջքի վրա վայր է ընկել գետնին, իսկ Անդրանիկ Ասատրյանը, որը ֆիզիկապես ավելի ուժեղ և հաղթանդամ է եղել, քան Գոռ Ասատրյանը, ինչպես նաև նրանից 7 տարի տարիքով մեծ է եղել, ծնկել է նրա վրա, ձախ ձեռքով բռնել է նրա օձիքից, իսկ աջ ձեռքով, բռունցքով սկսել է հարվածներ հասցնել Գոռ Ասատրյանի դեմքին:

Գոռ Ասատրյանը **փորձել է դիմադրել, սակայն չի կարողացել, դիմել է Անդրանիկ Ասատրյանին, որպեսզի իրեն քաց թողնի և հարվածներ չհասցնի**, սակայն Անդրանիկ Ասատրյանը գտնվելով զայրացած վիճակում, **շարունակել է բռունցքով հարվածներ հասցնել** Գոռի դեմքին: Նրանց աղմուկի ձայներից, նրանց է մոտեցել Գոռ Ասատրյանի կինը՝ Արմինե Բալասանյանը, այնուհետև՝ երեխաները, Արմինե Բալասանյանը նույնպես **խնդրել և պահանջել է Անդրանիկ Ասատրյանին՝ քաց թողնել** Գոռ Ասատրյանին: Այդ ժամանակ, երեխաներն սկսել են լաց լինել, սակայն Անդրանիկ Ասատրյանը **շարունակել է հարվածել** Գոռ Ասատրյանին, իսկ վերջինս, ֆիզիկապես ավելի թույլ լինելով, չի կարողացել ազատվել նրանից և նրա բռունցքների հարվածներից, **շարունակելով մեջքի վրա պառկած մնալ գետնին, իսկ Անդրանիկ Ասատրյանը՝ ծնկած նրա վրա:**

Այդ ժամանակ, Գոռ Ասատրյանն իր աջ ձեռքը ազատել է, շոշափելով փորձել է գետնից ինչ-որ իր վերցնել, Անդրանիկ Ասատրյանին վնասելու և նրանից

ազատվելու համար, գետնից, ձյան միջից, նրա ձեռքն է ընկել իր ձեռքին եղած, գետնին ընկած դանակը և **զգուշացրել Անդրանիկ Ասատրյանին, որ իրեն բաց թողնի, այլապես՝ կծակի նրան, սակայն Անդրանիկ Ասատրյանը բաց չի թողել և շարունակել է** Գոռի վրա ծնկի եկած վիճակում, ձախ ձեռքով նրա օձիքը բռնած, աջ ձեռքով՝ բռունցքով հարվածներ հասցնել, իսկ Գոռ Ասատրյանը, իրենց տան խոհանոցային դանակով, մեկ անգամ հարվածել է Անդրանիկ Ասատրյանի կրծքավանդակի ձախ կեսի կողմնային մակերեսին, սակայն, դրանից հետո, Անդրանիկ Ասատրյանը շարունակել է բռունցքով հարվածներ հասցնել Գոռ Ասատրյանի դեմքին: Այնուհետև, նրանց աղմուկից, տանից դուրս է եկել Գոռ Ասատրյանի մայրը (...) և հարևանուհին (...), ինչպես նաև (...) Գոռ Ասատրյանի հայրը (...) և նրանք երեքով բաժանել են Գոռ և Անդրանիկ Ասատրյաններին (...)*»* (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթ 146-148):

7. Առաջին ատյանի դատարանը, ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից վերաորակելով նույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և այդ հոդվածով նրան մեղավոր ճանաչելով, արձանագրել է. « (...) [Դ]ատարանը հաստատված է համարում, որ Գոռ Ասատրյանը, մեջքի վրա ընկած լինելով գետնին, ձյան մեջ, և չկարողանալով ազատվել իրենից ֆիզիկապես ուժեղ և հաղթանդամ Անդրանիկ Ասատրյանից, որը նաև 7 տարի տարիքով մեծ է եղել Գոռ Ասատրյանից, Գոռ Ասատրյանի վրա ծնկի եկած վիճակում, ձախ ձեռքով Գոռ Ասատրյանի օձիքից բռնած, աջ ձեռքով բռունցքով հարվածներ է հասցրել Գոռ Ասատրյանի դեմքին, որից նա ստացել է աջ ակնագնդի արյունազեղման, դեմքի աջ կեսի աջից պարանոցի քերծվածքներ, Գոռ Ասատրյանն ինքնապաշտպանության նպատակով, իր կյանքի և առողջության դեմ Անդրանիկ Ասատրյանի կողմից իրականացվող հանրորեն վտանգավոր ոտնձգությունից պաշտպանվելու և այն դադարեցնելու նպատակով, գետնից փնտրել և գտել է իր ձեռքից իսկ Անդրանիկ Ասատրյանի ոտքի հարվածով գետնին ընկած դանակը, դրանով մեկ անգամ հարվածել է Անդրանիկ Ասատրյանին, վերջինիս պատճառելով ծանր մարմնական վնասվածք, որպես կյանքին վտանգ սպառնացող, որով թույլ է տվել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում:

(...)

Գոռ Ասատրյանը տուժող՝ Անդրանիկ Ասատրյանին [որպես կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր մարմնական վնասվածք] է պատճառել նրա հակաիրավական գործողությունները կանխելու նպատակով, պաշտպանվելով իր առողջության նկատմամբ իրականացվող հանկարծակի և ինտենսիվ ոտնձգությունից:

Վերը նշվածներն ապացուցում են, որ ամբաստանյալ՝ Գոռ Ասատրյանի նկատմամբ տուժող՝ Անդրանիկ Ասատրյանի կողմից իրականացված ոտնձգությունը եղել է հանրորեն վտանգավոր, առկա և իրական: Ամբաստանյալի գործողություններն ուղղված են եղել իր շահերի պաշտպանությանը և նա պաշտպանությանը վնաս է պատճառել ոչ թե երրորդ անձի, այլ իրեն բռունցքով հարվածներ հասցնող և աջ ակնագնդի արյունազեղմամբ, դեմքի աջ կեսի աջից պարանոցի քերծվածքների տեսքով մարմնական վնասվածքներ պատճառող տուժող՝ Անդրանիկ Ասատրյանին (...)*»* (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթ 154-155):

Դատական պրակտիկա

8. Վերաքննիչ դատարանն իր՝ 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշմամբ արձանագրել է. «Քրեական գործի նյութերով հաստատվել է, որ (...) կենցաղային հարցերի շուրջ, գումարը վերադարձնելու հետ կապված, Ա.Ասատրյանի և Գ.Ասատրյանի միջև ծագել է վիճարանություն, որի ընթացքում միմյանց հասցեին տվել են հայտյանքներ և այն **վերածվել է քաջքուկի ու ծեծկռտուքի**, որը տևել է շուրջ հինգ ռուպե:

(...)

Առաջին ատյանի դատարանը, ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի հանցանքը վերաորակելիս, չպատճառաբանված կերպով հիմնվել է վերջինիս ցուցմունքի վրա, որ «... Ինքն իրականում դանակն իր հետ տարել է մեխանիկորեն, քանի որ, երբ Անդրանիկն իրեն կանչել է, այդ ժամանակ դանակով միրգ կտրելիս է եղել, ինքը մտադրություն չի ունեցել վիճելու, կամ վնասելու Անդրանիկին...»:

(...) [Տ]ուժողի գործողություններում ոտնձգությունը պայմանավորված է եղել ամբաստանյալի վարքագծով ու պահվածքով, ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը՝ դանակը ձեռքին դուրս գալով տուժողին ընդառաջ, գիտակցել է իր գործողության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը, նախատեսել՝ հանրության համար վտանգավոր հետևանքների առաջացման հնարավորությունը, **փոխադարձ կռվի ընթացքում** դանակով դիտավորյալ հարվածել է տուժողին՝ չցանկանալով դրա հետևանքները, բայց գիտակցաբար թույլ է տվել դրանք:

(...)

Տուժողի և ամբաստանյալի միջև, վերջինիս վարքագծի պատճառով առկա են եղել անբարյացկամ հարաբերություններ և այդ հողի վրա առաջացած վիճարանության ընթացքում ամբաստանյալը դիտավորյալ հարված է հասցրել տուժողին, ինչի հետևանքով նրա առողջությանը պատճառվել է ծանր վնաս՝ որպես կյանքին վտանգ սպառնացող:

Համադրելով գործի փաստական հանգամանքները՝ ակնհայտ է, որ ամբաստանյալ Գ. Ասատրյանը **փոխադարձ կռվի ընթացքում** դանակով դիտավորյալ է հարվածել Ա. Ասատրյանին, որի հետևանքով նրա առողջությանը պատճառվել է ծանր վնաս:

(...)

Վերաքննիչ դատարանը, գործի քննության արդյունքներով հանգում է այն հետևության, որ Առաջին ատյանի դատարանը Գ.Ասատրյանի արարքի իրավաբանական որակումը փոխել է դրա համար անհրաժեշտ հիմքերի բացակայության պայմաններում և առաջադրված մեղադրանքի սահմաններում անհրաժեշտ է կիրառել ավելի ծանր հանցագործության համար օրենքը՝ վերջինիս կատարած արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասից վերաորակելով նույն օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթ 222-224):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

9. Բողոքաբերը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական

դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին, 3-րդ մասերի, 126-127-րդ հոդվածների պահանջները, չի կիրառել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի 4-րդ, 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասերում ամրագրված նորմերը, որոնք պետք է կիրառեր և սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի կիրառումը կանոնակարգող Վճռաբեկ դատարանի որոշումները:

Ի հիմնավորումն վերոհիշյալ փաստարկի՝ բողոքաբերը նշել է, որ գործի փաստական հանգամանքների, գործով ձեռք բերված ապացույցների և տուժողի ցուցմունքի համադրումից հետևում է, որ Գ.Ասատրյանի նկատմամբ իրականացված ոտնձգությունը եղել է հանկարծակի, հանրորեն վտանգավոր, առկա և իրական, իսկ Գ.Ասատրյանի գործողություններն ուղղված են եղել իր շահերի պաշտպանությանը, և վերջինս տուժողին մարմնական ծանր վնաս է պատճառել նրա հակաիրավական գործողությունները կանխելու նպատակով:

10. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքաբերը խնդրել է քեկանել և փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 2-ի դատավճռին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ փոխադարձ կռվի ժամանակ անհրաժեշտ պաշտպանության թույլատրելիության հարցի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկան ճիշտ ձևավորելու համար:

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր են արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի ոչ թե 116-րդ հոդվածի 2-րդ, այլ 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

13. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը, որը կատարվել է անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում, այսինքն՝ պաշտպանվողի կամ մեկ այլ անձի կյանքը, առողջությունը և իրավունքները, հասարակության կամ պետության շահերը հանրության համար վտանգավոր ոտնձգությունից կամ դրա իրական սպառնալիքից՝ ոտնձգություն կատարողին վնաս պատճառելու միջոցով պաշտպանելիս, եթե թույլ չի տրվել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում»:

Մեջբերված քրեաիրավական նորմը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել Ա.Հակոբյանի գործով կայացված որոշման շրջանակներում՝ ձևավորելով հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «(...) Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքն ունի որոշակի սահմաններ: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի մեկնաբանման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենքով ամրագրված են որոշակի պայմաններ, որոնց առկայության դեպքում է միայն պաշտպանությունն իրավաչափ և հետևաբար՝ արարքի հանցավորությունը բացառող: Այսպես, անհրաժեշտ պաշտպանության իրավաչափության պայմաններն են.

ա) ոտնձգության հանրային վտանգավորությունը.

Դատական պրակտիկա

բ) ոտնձգության առկայությունը.

գ) ոտնձգության իրական լինելը.

դ) վտանգ սպառնալը անձի, հասարակության, պետության շահերին.

ե) վնաս հասցնելը միայն ոտնձգողին.

զ) պաշտպանության համարժեքությունը ոտնձգությանը (տե՛ս Ա.Հակոբյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԵԿԳ/0149/01/09 որոշման 27-րդ կետը):

14. Վերոգրյալի համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ փոխադարձ կռվի ժամանակ անհրաժեշտ պաշտպանության թույլատրելիության հարցին:

Այսպես՝ փոխադարձ կռիվն անձանց ֆիզիկական ընդհարումն է, որը կարող է սկսվել կողմերի՝ միմյանց միաժամանակ վնաս հասցնելով, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ կռիվն սկսվում է կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ, սակայն մյուս կողմն ընդունում է մարտահրավերը և ընդգրկվում կռվի մեջ: Փոխադարձ կռվի ժամանակ երկու կողմն էլ հանդես են գալիս ոտնձգողի դերում, դրսևորում ոչ իրավաչափ վարքագիծ, ատելության, վրեժի, զայրույթի կամ այլ շարժառիթներով փոխադարձ հարվածներ են հասցնում միմյանց՝ նպատակ ունենալով մեկը մյուսին վնաս պատճառելու:

Վերոնշյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ փոխադարձ կռվի ժամանակ, որպես կանոն, անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակն անհնար է, քանի որ կռվողներից յուրաքանչյուրը, հանդես գալով ոտնձգողի դերում, չի դեկավարվում պաշտպանությանը բնորոշ շարժառիթներով և նպատակներով: Այսինքն՝ թեև կռվի մասնակից երկու կողմերի դեպքում էլ առերևույթ առկա են անհրաժեշտ պաշտպանության իրավաչափության պայմանները, սակայն դրանք չեզոքանում են փոխադարձ կռվի իրողությամբ: Հետևաբար այդ պարագայում նրանց արարքը ենթակա է որակման ըստ փաստացի վրա հասած հետևանքի:

15. Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ փոխադարձ կռվի ընթացքում կողմերի նպատակները և դրդապատճառները կարող են փոխվել, ինչը կարող է հանգեցնել նաև նրանց վարքագծի փոփոխմանը և անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակ առաջացնել: Մասնավորապես՝ որպես այդպիսին կարող են գնահատվել այն իրավիճակները, երբ՝

ա) կռվի ընթացքում կողմերից մեկը դադարեցնում է կռիվը, իսկ մյուսը շարունակում է հարվածներ հասցնել: Այս պայմաններում փոխադարձ կռիվը, ըստ էության, ավարտված է և հարվածներ հասցնող ու կռիվը շարունակող կողմն արդեն հանդես է գալիս ոտնձգողի դերում, իսկ նրա գործողությունները դիտարկվում են ոչ իրավաչափ, ինչն էլ հիմք է հանդիսանում կռիվը դադարեցրած կողմի համար օգտվելու անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքից: Այլ կերպ՝ այն դեպքում, երբ կռիվը դադարեցրած կողմը սկսում է հանրորեն վտանգավոր ոտնձգությունից պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը, ապա նրա գործողությունները պետք է գնահատել որպես անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում կատարված,

բ) կռվի ընթացքում կողմերից մեկի հնարավորությունները շեշտակի ուժեղանում են (օրինակ՝ կողմերից մեկը զինվում է, կամ նրա կողմից սկսում են կռվել այլ

անձինք). այս դեպքում մյուս կողմն անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունք է ստանում,

զ) կռիվը դադարեցնելու, ծանր հետևանքները կանխելու նպատակով կռվին չմասնակցող երրորդ անձինք վնաս են հասցնում կռվող կողմերից մեկին կամ երկուսին՝ ստանալով անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունք:

16. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է. «Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում են համարվում դիտավորյալ այն գործողությունները, որոնք, պաշտպանվողի համար ակնհայտ, չեն համապատասխանում ոտնձգության բնույթին և վտանգավորությանը:

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ արարքը հանցագործություն է, եթե հատկապես նախատեսված է սույն օրենսգրքի հատուկ մասով»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասը պատասխանատվություն է նախատեսում անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ մեկ ուրիշի առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու համար:

17. Ա.Հակոբյանի գործով որոշման շրջանակներում անդրադառնալով անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցման հարցին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «Անհրաժեշտ պաշտպանության համարժեքության գնահատման և որպես արդյունք՝ անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցման առկայության կամ բացակայության որոշման համար անհրաժեշտ է գնահատել ոտնձգության վտանգավորության աստիճանի և պաշտպանության միջև համապատասխանությունը:

Օրենքը չի պահանջում, որ պաշտպանվողը կիրառի ոտնձգողի կողմից կիրառվող միջոցներին հավասարագոր միջոցներ: Պաշտպանվողը կարող է գործադրել նաև առավել արդյունավետ միջոցներ:

Ոտնձգության և պաշտպանության միջոցների միջև համամասնության խնդիրը լուծելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալ հանգամանքները՝

ա) պաշտպանվող բարիքի արժեքավորությունը և այն վնասի չափը, որ կարող էր հասցվել դրան,

բ) ոտնձգության ինտենսիվությունը ու հանկարծակիությունը,

գ) պաշտպանվողի և ոտնձգողի ֆիզիկական հնարավորությունները (սեռը, տարիքը, առողջական վիճակը, ֆիզիկական ուժը և այլն),

դ) ոտնձգողների և պաշտպանվողների քանակը,

ե) ոտնձգության իրադրությունը, տեղը, ժամանակը և այլն» (տե՛ս Ա.Հակոբյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԵԿԳ/0149/01/09 որոշման 28-րդ կետը):

Ջարգացնելով Ա.Հակոբյանի գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Ա.Թորոսյանի գործով որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը փաստել է. «(...) [Ա]նհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցումը բնութագրվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշներով:

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցման օբյեկտիվ հատկանիշների կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ոտնձգության բնույթն ու վտանգավորությունը որոշվում են ոտնձգության օբյեկտի արժեքավորությամբ, ոտնձգության ինտենսիվությամբ, պաշտպանվողի և ոտնձգողի ֆիզի-

Դատական պրակտիկա

կական հնարավորություններով, նրանց քանակով, ոտնձգության իրադրությամբ և այլն: Ուստի, անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցումն առկա է այն դեպքում, երբ առկա է ակնհայտ (խիստ, էական) անհամապատասխանություն ոտնձգությամբ սպառնացող և պաշտպանվողի կողմից պատճառավոր վնասների միջև:

(...) Այլ կերպ՝ անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցումն առկա է այն դեպքում, երբ պաշտպանվողը կիրառել է պաշտպանության այնպիսի միջոցներ և մեթոդներ, որոնց կիրառումն ակնհայտ կերպով չէր բխում ո՛չ ոտնձգության բնույթից և վտանգավորությունից, ո՛չ էլ իրադրությունից:

(...)

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցման սուբյեկտիվ հատկանիշների կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցումը բնութագրվում է մեղքի դիտավորյալ ձևով (տե՛ս Ա.Թորոսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԿԳ/0118/01/11 որոշման 15-16-րդ կետերը):

18. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ նախաքննության մարմնի կողմից ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրանք է առաջադրվել այն արարքի համար, որ կենցաղային հարցերի շուրջ Ա.Ասատրյանի և Գ.Ասատրյանի միջև ծագած վիճաբանության ժամանակ Ա.Ասատրյանը գետնին վայր է գցել Գ.Ասատրյանին, ծնկել նրա վրա, բռունցքներով հարվածներ հասցրել վերջինիս դեմքին և պատճառել ֆիզիկական ցավ, որի ժամանակ Գ.Ասատրյանը խոհանոցային դանակով դիտավորյալ հարվածել է Ա.Ասատրյանի կրծքավանդակի ձախ կեսի կողմնային մակերեսին և նրա առողջությանը պատճառել է կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր վնաս (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանը, Գ.Ասատրյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից վերաորակելով նույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, պատճառաբանել է, որ Գ.Ասատրյանը, մեջքի վրա ընկած լինելով գետնին և չկարողանալով ազատվել իրենից ֆիզիկապես ուժեղ և հաղթանդամ Ա.Ասատրյանից, ով Գ.Ասատրյանի վրա ծնկի եկած վիճակում, ձախ ձեռքով նրա օձիքից բռնած՝ աջ ձեռքի բռունցքով հարվածներ է հասցրել վերջինիս դեմքին (որից նա ստացել է աջ ակնազնդի արյունազեղման, դեմքի աջ կեսի աջից պարանոցի քերծվածքներ), ինքնապաշտպանության, իր կյանքի և առողջության դեմ Ա.Ասատրյանի կողմից իրականացվող հանրորեն վտանգավոր ոտնձգությունից պաշտպանվելու և այն դադարեցնելու նպատակով գետնից փնտրել և գտել է իր ձեռքից իսկ Ա.Ասատրյանի ոտքի հարվածով գետնին ընկած դանակը, դրանով մեկ անգամ հարվածել Ա.Ասատրյանին՝ վերջինիս պատճառելով կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր մարմնական վնասվածք, որով թույլ է տվել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում: Արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը եզրահանգել է, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը տուժող Ա.Ասատրյանին ծանր մարմնական վնասվածք է պատճառել նրա հակաիրավական գործողությունները կանխելու նպատակով՝ պաշտպանվելով իր առողջության նկատմամբ իրականացվող հանկարծակի և ինտենսիվ ոտնձգությունից (տե՛ս սույն որոշման

7-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը և Գ.Ասատրյանին մեղավոր ճանաչելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով, արձանագրել է, որ տուժողի գործողություններում ոտնձգությունը պայմանավորված է եղել ամբաստանյալի վարքագծով ու պահվածքով, ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը, դանակը ձեռքին դուրս գալով տուժողին ընդառաջ, գիտակցել է իր գործողության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը, նախատեսել հանրության համար վտանգավոր հետևանքների առաջացման հնարավորությունը, **փոխադարձ կռիվ ընթացքում** դանակով դիտավորյալ հարվածել է տուժողին՝ չցանկանալով դրա հետևանքները, բայց գիտակցաբար թույլ տվել դրանք: Համադրելով գործի փաստական հանգամանքները՝ ակնհայտ է, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը **փոխադարձ կռիվ ընթացքում** դանակով դիտավորյալ հարվածել է Ա.Ասատրյանին, որի հետևանքով նրա առողջությանը պատճառվել է ծանր վնաս: Վերաքննիչ դատարանը փաստել է նաև, որ Առաջին ատյանի դատարանը ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի հանցանքը վերաորակելիս չպատճառաբանված կերպով հիմնվել է վերջինիս հետևյալ ցուցմունքի վրա. «... Ինքն իրականում դանակն իր հետ տարել է մեխանիկորեն, քանի որ, երբ Անդրանիկն իրեն կանչել է, այդ ժամանակ դանակով միրգ կտրելիս է եղել, ինքը մտադրություն չի ունեցել վիճելու, կամ վնասելու Անդրանիկին...» (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

18.1. Սույն գործի փաստական հանգամանքների վերլուծությունից հետևում է, որ՝

ա) ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը դանակը ձեռքին դուրս է եկել տուժող Ա.Ասատրյանին ընդառաջ, սակայն չի փորձել նրան դանակով հարվածել կամ չի սպառնացել, որ կհարվածի, դա տեղի չի ունեցել նաև այն ժամանակ, երբ տուժողը, գայրանալով, որ ամբաստանյալի ձեռքին առկա է դանակ, հայիոյել է նրան, կողմերը քաշքշել ու փոխադարձ վիրավորանքներ են հասցրել միմյանց (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը),

բ) Ա.Ասատրյանի և Գ.Ասատրյանի միջև ծագած վիճաբանության ընթացքում կողմերը միմյանց հասցեին տվել են հայիոյանքներ, այն վերածվել է **քաշքշուկի ու ծեծկռտուքի**, ինչը տևել է շուրջ հինգ րոպե: Վիճաբանության ժամանակ տուժողը սկզբում աջ ոտքով հարվածել է ամբաստանյալի աջ ձեռքին, որից դանակն ընկել է գետնին՝ 1 մետր հեռավորության վրա, իսկ այնուհետև ամբաստանյալի ոտքերին տուժողի ոտքով հարվածից հետո ամբաստանյալն ընկել է գետնին: Գ.Ասատրյանի ընկնելուց հետո տուժողը ծնկել է նրա վրա, ձախ ձեռքով բռնել նրա օձիքից, իսկ աջ ձեռքի բռունցքով սկսել հարվածներ հասցնել ամբաստանյալի դեմքին (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ, 8-րդ կետերը),

գ) ամբաստանյալը **փորձել է դիմադրել, սակայն չի կարողացել**, դիմել է Ա.Ասատրյանին, որպեսզի իրեն **քաց թողնի և հարվածներ չհասցնի**, սակայն տուժողը **շարունակել է բռունցքով հարվածներ հասցնել** ամբաստանյալի դեմքին, ինչը **չի դադարեցրել** նաև Գ.Ասատրյանի կինը խնդրել և պահանջել է դադարեցնել բռունցքով հարվածներ հասցնել իր ամուսնուն, իսկ երեխաներն այդ ամենը տեսնելով՝ լաց են եղել (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը),

Դատական պրակտիկա

դ) այդ ժամանակ Գ.Ասատրյանն իր այդ ձեռքն ազատել է, շոշափելով փորձել է գետնից ինչ-որ մի իր վերցնել՝ Ա.Ասատրյանին վնասելու և նրանից ազատվելու համար, նրա ձեռքն է ընկել գետնին ընկած դանակը, ինչից հետո **զգուշացրել է Ա.Ասատրյանին, որ իրեն բաց թողնի, այլապես կվնասի նրան, սակայն Ա.Ասատրյանը բաց չի թողել և շարունակել է բռունցքով հարվածներ հասցնել:** Արդյունքում Գ.Ասատրյանն իրենց տան խոհանոցային դանակով մեկ անգամ հարվածել է Ա.Ասատրյանի կրծքավանդակի ձախ կեսի կողմնային մակերեսին (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

19. Սույն որոշման 18-18.1-րդ կետերում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 13-17-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի այն եզրահանգումը, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը տուժող Ա.Ասատրյանին դանակով դիտավորյալ հարվածել է փոխադարձ կռվի ընթացքում, անհիմն է և չի բխում սույն գործի փաստական հանգամանքներից: Վճռաբեկ դատարանի վերջին դիրքորոշումը հիմնավորվում է նրանով, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի կողմից տուժողին դանակով հարվածելու պահին նրանց միջև ծագած փոխադարձ կռիվն արդեն իսկ դադարել էր, ինչի մասին են անմիջականորեն վկայում ստորադաս դատարանների կողմից հաստատված այն հանգամանքները, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանը, մեջքի վրա ընկած լինելով գետնին և չկարողանալով դիմադրություն ցույց տալ իր վրա ծնկի եկած և իրեն հարվածող տուժողին, թե՛ մինչ դանակն իր ձեռքում հայտնվելը, թե՛ դանակով հարվածելուց անմիջապես առաջ դիմել է վերջինիս, որ իրեն **բաց թողնի և հարվածներ չհասցնի՝** երկրորդ դեպքում տուժողին նախազգուշացնելով նաև, որ հակառակ պարագայում՝ վերջինիս կվնասի: Սակայն երկու դեպքերում էլ տուժողը **շարունակել է բռունցքով հարվածներ հասցնել ամբաստանյալին** (տե՛ս սույն որոշման 6-8-րդ կետերը):

Անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի այն հետևությանը, որ *Առաջին ատյանի դատարանն ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի հանցանքը վերաորակելիս չպատճառաբանված կերպով հիմնվել է վերջինիս այն ցուցմունքի վրա, որ «...Ինքն իրականում դանակն իր հետ տարել է մեխանիկորեն, քանի որ, երբ Անդրանիկն իրեն կանչել է, այդ ժամանակ դանակով միրգ կտրելիս է եղել, ինքը մտադրություն չի ունեցել վիճելու, կամ վնասելու Անդրանիկին...»* (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը)՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այդ դատողությունն անելիս Վերաքննիչ դատարանն այլ փաստարկների միջոցով, ըստ էության, չի հաստատել մատնանշված տվյալների անարժանահավատ լինելը:

Ինչ վերաբերում է Գ.Ասատրյանի ձեռքին դանակ տեսնելու հետևանքով վերջինիս կողմից հարձակում գործելու տուժողի հնարավոր ընկալմանը, ապա Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ամբաստանյալի ձեռքին եղած դանակը տուժողի կողմից հարվածով վալր գցելու պահից ողջամտորեն չեզոքացել էր այդպիսի հարձակման սպառնալիքը:

19.1. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ծագած փոխադարձ կռիվը դադարելուց հետո, երբ միայն տուժողն է հանդես եկել ոտնձգողի դեմ և միայն նրա կողմից է այդ պահին դրսևորվել ոչ իրավաչափ

վարքագիծ, Գ.Ասատրյանը, դանակով վնաս պատճառելով ուռնձգող տուժողին, իրականացրել է իր իրավունքների և ազատությունների իրավաչափ պաշտպանություն, սակայն դուրս է եկել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմաններից՝ թույլ տալով անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում: Այլ կերպ՝ հիմնավոր է Առաջին ատյանի դատարանի եզրահանգումն առ այն, որ Գ.Ասատրյանի արարքը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներին:

20. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի ոչ թե 116-րդ հոդվածի 2-րդ, այլ 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով, հիմնավոր չեն:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս թույլ է տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ, 116-րդ հոդվածների ոչ ճիշտ կիրառում, ինչը հանգեցրել է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող դատական ակտի կայացմանը: Նշված խախտումներն իրենց բնույթով էական են և, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ, 398-րդ, 419-րդ հոդվածների համաձայն, հիմք են Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, ամբաստանյալ Գ.Ասատրյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից վերադրակելով նույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և այդ հոդվածով նրան մեղավոր ճանաչելով, կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, թույլ չի տվել գործի ելքի վրա ազդեցություն ունեցող դատական սխալ: Ուստի արդարադատության արդյունավետության շահերից ելնելով՝ անհրաժեշտ է օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 2-ի դատավճռին:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալ Գոռ Հակոբի Ասատրյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2015 թվականի մարտի 10-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի դեկտեմբերի 2-ի դատավճռին:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ` ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2016 թվականի ապրիլի 22-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Էմմա Չթչյանի, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Հայրապետ, Դիանա, Նորիկ Չիչյանների ներկայացուցիչ Աշոտ Աբրահամյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.02.2015 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի «Շենքերի կառավարում» համատիրության ընդդեմ՝ Նորիկ, Էմմա Չթչյանների, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Հայրապետ, Դիանա և Նորիկ Չիչյանների՝ 147.566 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական մախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ «Շենքերի կառավարում» համատիրությունը (այսուհետ՝ Համատիրություն) պահանջել է Նորիկ, Էմմա Չթչյաններից, Մարգարիտա Մեհրաբյանից, Հայրապետ, Դիանա և Նորիկ Չիչյաններից բռնագանձել 147.566 ՀՀ դրամ:

Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Չ. Նախչարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 24.10.2014 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 04.02.2015 թվականի որոշմամբ Էմմա Չթչյանի, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Հայրապետ, Դիանա, Նորիկ Չիչյանների վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն՝ Դատարանի 24.10.2014 թվականի վճիռը մասնակիորեն բեկանվել է, և գործի վարույթը՝ Նորիկ Չթչյանի մասով, կարճվել է. վճիռը՝ մնացած մասով, թողնվել օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Էմմա Չթչյանի, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Հայրապետ, Դիանա, Նորիկ Չիչյանների (այսուհետ՝ Համապատասխանողներ) ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Համատիրությունը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է 27.11.2005 թվականի խմբագրությամբ

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ Սահմանադրության 45-րդ հոդվածը, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 68-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, սխալ է մեկնաբանել «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերը, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, որը պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի հետազոտել գործում առկա ապացույցները: Մասնավորապես՝ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վերլուծությունից հետևում է, որ բնակչի վճարման պարտավորությունն առաջանում է Համատիրության կողմից համապատասխան աշխատանքների կատարման փաստով, իսկ բնակչի ուժերով և միջոցներով պարտադիր նորմերի պահանջների կատարման պարագայում վերջինիս կողմից Համատիրության հանդեպ վճարումներ կատարելու պարտականություն չի առաջացնում: Համատիրությունը, չներկայացնելով որևէ ապացույց՝ աշխատանքներն իր կողմից կատարված լինելու վերաբերյալ, և հիմնվելով իր կողմից սահմանված վերացական սակագների վրա, հաշվարկել է անհիմն վճարային պարտավորություններ:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել նաև այն հանգամանքը, որ վճարային պարտավորության համար չի կարող հիմք հանդիսանալ որևէ փաստաթուղթ, որի վերաբերյալ բազմաբնակարան շենքի բնակիչները չեն իրազեկվել:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 26.05.2009 թվականի ՍԳ-Ո-804 որոշումը, մասնավորապես, նշված որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 4-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցին, նշել է, որ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների բնույթով պայմանավորված՝ այդ վճարների չափը չի կարող սահմանվել վերացականորեն. յուրաքանչյուր կոնկրետ աշխատանքի համար կազմվում և սեփականատերերի քննարկմանն է ներկայացվում նախահաշիվ, նախահաշվային գումարներն ընդգրկվում են շենքի տարեկան բյուջեում: Սեփականատերերն են ընտրում շենքի կառավարման մարմինը և որոշում այն միջոցառումների և աշխատանքների շրջանակը, որոնք ենթակա են պարտադիր կատարման:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 04.02.2015 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

2.1 Վճարել քողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Օրենսդիրը հստակ պարտավորություն է սահմանել ընդհանուր բաժնային սեփականության յուրաքանչյուր սեփականատիրոջ համար գույքի պահպանման և շահագործման համար վճարումներ կատարելու: Այսինքն՝ անկախ կատարված կամ կատարվելիք աշխատանքների փաստական հանգամանքներից՝ պատասխանողների համար օրենքի ուժով ծագել է պարտադիր նորմերի

Դատական պրակտիկա

կատարմանն ուղղված վճարումներ իրականացնելու պարտավորությունը: Համատիրության կողմից ներկայացված պարտքի վերաբերյալ գումարի չափը վերացական չէ, քանի որ Համատիրությունն իր ստեղծման օրվանից իրականացրել է պարտադիր նորմերի պահանջների կատարման բոլոր աշխատանքները, իսկ պատասխանողները, անհիմն կերպով խուսափելով իրենց պարտականությունից, պահանջում են կատարված աշխատանքների ապացույցներ:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի Արաբկիրի տարածքային ստորաբաժանման պետ Ա. Հովհաննիսյանի կողմից 01.07.2004 թվականին հաստատված Համատիրության կանոնադրության փոփոխության 1.1 կետի համաձայն՝ Համատիրությունը, ի թիվս այլ շենքերի, Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի թիվ 22 շենքի սեփականատերերի անդամության վրա հիմնադրված ու իր անդամների գույքային փայլավճարների միավորման միջոցով ստեղծված, շահույթ ստանալու նպատակ չհետապնդող, իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող ոչ առևտրային կոոպերատիվ է: Նշված կանոնադրության փոփոխության 2.3 կետի համաձայն՝ Համատիրությունը բազմաբնակարան շենքի շինությունների սեփականատերերի կողմից լիազորված է իրականացնել շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման հետևյալ պարտադիր գործառույթումները՝ ապահովել շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերի կատարումը, օրենքով նախատեսված կարգով շինության սեփականատերերին ներկայացնել ամսական, տարեկան և այլ հաշվետվություններ ու ծանուցումներ, կազմել և շինության սեփականատերերի քննարկմանը ներկայացնել պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների նախահաշիվ **(1-ին հատոր, գ.թ.12-14):**

2) 20.09.2004 թվականին տրված թիվ 0129076 սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի համաձայն՝ Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի 22-րդ շենքի թիվ 31 բնակարանի նկատմամբ գրանցված է Նորիկ Չթչյանի, Էմմա Չթչյանի, Հայրապետ Չիչյանի, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Դիանա Չիչյանի, Նորիկ Չիչյանի սեփականության իրավունքը **(1-ին հատոր գ.թ. 8):**

3) Համատիրության կողմից կազմված տեղեկանքի համաձայն՝ Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի 22-րդ շենքի թիվ 31 բնակարանի սեփականատերերի պարտքը Համատիրության նկատմամբ 2003 թվականի հոկտեմբեր ամսից մինչև 2013 թվականի նոյեմբեր ամիսն ընկած ժամկալահատվածի համար 01.12.2013 թվականի դրությամբ կազմում է 147.566 ՀՀ դրամ, որը հաշվարկվել է նույն ժամանակահատվածի համար պարտադիր նորմերի կատարման համար (կոշտ-կենցաղային աղբի տեղափոխման և բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանման համար) վճարման ենթակա ամսական հաշվարկային գումարների հիման վրա: Տեղեկանքը ստորագրված է Համատիրության թիվ 3 մասնաճյուղի տնօրենի և ավագ հաշ-

վապահի կողմից (1-ին հատոր, գ.թ. 5):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի առկայությամբ, այն է՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ սույն դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարային պարտավորությունների առաջացման հիմքերի և դրանց կատարման առանձնահատկությունների վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

2) Վերաքննիչ դատարանի կողմից «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցադրմանը. ենթակա՞ է արդյոք բավարարման «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված՝ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների բռնագանձման վերաբերյալ բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմնի հայցապահանջն այն դեպքում, երբ վերջինիս կողմից չեն ներկայացվել ինչպես այդ վճարների առաջացման հիմքերի, այնպես էլ համապատասխան պարտադիր նորմերի կատարման վերաբերյալ բավարար ապացույցներ:

27.11.2005 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով և չափով մուծել հարկեր, տուրքեր, կատարել պարտադիր այլ վճարումներ:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ նույն օրենքը կարգավորում է բազմաբնակարան շենքերի ընդհանուր բաժնային սեփականություն հանդիսացող գույքի կառավարման հարաբերությունները և սահմանում է բազմաբնակարան շենքի շինությունների սեփականատերերի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման կարգը, կառավարման ձևերը, շենքի կառավարման մարմինների իրավասությունները, դրանց կազմավորման, գործունեության, գործունեության դադարման կարգը, ինչպես նաև դրանց փոխհարաբերությունները պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու կազմակերպությունների

Դատական պրակտիկա

հետ:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ ընդհանուր բաժնային սեփականության սեփականատերերի պարտականությունն այդ սեփականությունն օրենքով և իրավական այլ ակտերով սահմանված կարգով պահպանելն ու շահագործելն է: Ընդհանուր բաժնային սեփականության յուրաքանչյուր սեփականատեր պարտավոր է իր բաժնին համաչափորեն մասնակցել պարտադիր նորմերի պահանջների կատարմանն ուղղված ծախսերին, հարկերին, տուրքերին և մյուս վճարներին, ինչպես նաև գույքի պահպանման և շահագործման այլ ծախսերին:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Շինության սեփականատերերը պարտավոր են իրականացնել ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման այն պահանջները և պարտադիր միջոցառումներն ու աշխատանքները (այսուհետ՝ պարտադիր նորմեր), որոնց չիրականացումը կարող է ուղղակի վտանգ ներկայացնել ընդհանուր բաժնային սեփականությանը, շինությունների սեփականատերերի կամ այլ մարդկանց կյանքին, առողջությանը, անձանց գույքին, շրջակա միջավայրին:

2. Պարտադիր նորմերի մեջ ներառվում են հակահրդեհային, սանիտարական, քաղաքաշինական, կոմունալ սպասարկման, փոստային բաժանորդային պահարանների սպասարկման և այլ միջոցառումներ:

Պարտադիր նորմերը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

3. Շինության բոլոր սեփականատերերը պարտավոր են, շինության սեփականատերերի ժողովի կողմից նույն օրենքով սահմանված կարգով հաստատված նորմերից ելնելով, կատարել համապատասխան վճարումներ կամ իրենց ուժերով ու միջոցներով իրականացնել պարտադիր նորմերի պահանջները:

4. Նույն հոդվածով նախատեսված աշխատանքների իրականացման համար վճարի չափը շինության սեփականատիրոջ համար սահմանվում է՝ ելնելով շենքի բաժնային սեփականության մեջ նրա բաժնի չափից:

Վճարման ենթակա գումարի չափի, ժամկետների և կարգի մասին շենքի կառավարման մարմինը նախօրոք ծանուցում է շինության սեփականատերերին՝ նույն օրենքով սահմանված կարգով...

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ շինությունների սեփականատերերի կողմից պարտադիր նորմերի իրականացման համար նախատեսված վճարման ենթակա գումարի վճարումը երկու անգամ ուշացնելու դեպքում շենքի կառավարման մարմինն իրավունք ունի դրա բռնագանձման համար դիմելու դատարան՝ մինչ այդ գրավոր նախազգուշացնելով պարտատիրոջը, բացի այդ, շենքի կառավարման մարմինն իրավունք ունի պարտադիր նորմերն իրականացնելու այլ միջոցներից՝ չվճարողներից պահանջելով հատուցել դրա հետևանքով իրեն և շինության այլ սեփականատերերին պատճառված վնասները:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «ա» ենթակետի համաձայն՝ ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարումը կարող է իրականացվել շինության սեփականատերերի կողմից ստեղծված իրավաբանական անձի համատիրության միջոցով:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ շինության սեփականատերերն ընդհանուր բաժնային գույքի պարտադիր նորմերի մասով կառավարման նպատակով կարող են ստեղծել իրավաբանական անձ՝ համատիրություն, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ համատիրության ստեղծման մասին որոշման մեջ պետք է արտացոլվեն պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը, ինչպես նաև շինության սեփականատերերի կողմից տրված այլ լիազորություններ:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ա», «դ», «ե» և «զ» ենթակետերի համաձայն՝ շենքի կառավարման մարմինը պահպանում է շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերի կատարումը, նույն օրենքով նախատեսված կարգով շինության սեփականատերերին ներկայացնում է ամսական, տարեկան և այլ հաշվետվություններ ու ծանուցումներ, կազմում և շինության սեփականատերերի քննարկմանն է ներկայացնում պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների նախահաշիվ, իր կամ շինության սեփականատերերի անունից տրված լիազորությունների սահմաններում և շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման բյուջեի հոդվածներով նախատեսված պայմաններով և չափով կնքում է պայմանագրեր:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ կառավարչի կողմից յուրաքանչյուր ամսվա համար ոչ ուշ, քան հաջորդ ամսվա 15-ը, պատրաստվում է հաշվետվություն՝ շինությունների սեփականատերերի կողմից անվանական վճարումների, նախատեսված և իրականացված աշխատանքների ընթացքի վերաբերյալ, և ծանուցվում է բնակիչներին: Շինության սեփականատերի պահանջով նշված հաշվետվությունը տրամադրվում է նրան, որի դիմաց գանձվում են միայն հաշվետվության բազմացման ծախսերը:

«Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 4-րդ կետի «զ» ենթակետի համաձայն՝ համատիրության ընդհանուր ժողովի իրավասությունն է համատիրության տարեկան հաշվեկշռի հաստատումը:

«Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ համատիրության տարեկան հաշվեկշիռը և բազմաբնակարան շենքի տարեկան բյուջեն հաստատվում է ընդհանուր ժողովում մեկ տարվա համար՝ հունվարի 1-ից դեկտեմբերի 31-ը, և կարող է տարվա ընթացքում փոխվել միայն ընդհանուր ժողովի որոշմամբ: Բազմաբնակարան շենքի տարեկան բյուջեն կազմելիս և հաստատելիս հաշվի են առնվում շենքի ընդհանուր սեփականության շահագործման, սպասարկման, պահպանման և նորոգման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև համատիրության գործունեության ապահովման խնդիր-

Դատական պրակտիկա

ները:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 26.05.2009 թվականի թիվ ՍԳՈ-804 որոշմամբ գնահատելով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետի սահմանադրականությունը, արձանագրել է, որ «պարտադիր նորմ» հասկացության իրավական բովանդակությունը բացահայտված է «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին կետում, ըստ որի՝ պարտադիր նորմերը սեփականության պահպանման այն պահանջները և պարտադիր միջոցառումներն ու աշխատանքներն են, որոնց չիրականացումը կարող է ուղղակի վտանգ ներկայացնել ընդհանուր բաժնային սեփականությանը, շինությունների սեփականատերերի կամ այլ մարդկանց կյանքին, առողջությանը, անձանց գույքին, շրջակա միջավայրին: Պարտադիր նորմերի մեջ, ըստ նույն հոդվածի 2-րդ կետի, ներառվում են հակահրդեհային, սանիտարական, քաղաքաշինական, կոմունալ սպասարկման և այլ միջոցառումներ: Նույն կետի համաձայն՝ պարտադիր նորմերը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածը, որը սպառնիչ կերպով սահմանում է բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման բարձրագույն մարմնի, այն է՝ բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերի ժողովի լիազորությունները, ի թիվս այլնի, ժողովին լիազորում է ընտրել բազմաբնակարան շենքի կառավարման ձևը և կառավարման մարմինը: Այս լիազորությանը համապատասխան՝ նույն օրենքի 17-րդ հոդվածը սահմանում է, որ պարտադիր նորմերի պահպանման հարցերում ընդհանուր բաժնային գույքի կառավարման համար բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերը կարող են ընտրել շենքի կառավարման մարմին, մասնավորապես՝ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարումը կարող է իրականացվել շինության սեփականատերերի կողմից ստեղծված իրավաբանական անձի՝ համատիրության միջոցով (...), իսկ նույն օրենքի 18-րդ հոդվածի 3-րդ կետը նախատեսում է, որ համատիրության ստեղծման մասին որոշման մեջ **պետք է արտացոլվի պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը:**

Ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի վկայակոչված որոշման՝ շենքի սեփականատերերը, կառավարման մարմին ձևավորելիս դրա ձևավորման համար հիմք հանդիսացող համապատասխան փաստաթղթում պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների ցանկը ներառելով, **այդպիսով ըստ էության հաստատում են տվյալ բազմաբնակարան շենքի համար անհրաժեշտ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված աշխատանքների ցանկը:**

Ելնելով «պարտադիր նորմ» հասկացության բովանդակությունից և պարտադիր վճարների գանձման նպատակաուղղվածությունից՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ այդ վճարը բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման համար անհրաժեշտ միջոցառումներին և աշխատանքներին սեփականատերերի համաչափ մաս-

նակցության ձև է: Ընդ որում, սեփականատերն ազատ է մասնակցության ձևերի միջև ընտրություն կատարելու հարցում: Վճարն այն այլընտրանքային ձևն է, որը փոխարինում է անհրաժեշտ աշխատանքները սեփական ծախսերով և միջոցներով կատարելուն: ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը ձևավորվում է «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետի, «Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 4-րդ կետի «գ» ենթակետի, նույն օրենքի 27-րդ հոդվածի իրավանորմերի գործողության արդյունքում: Ըստ այդմ՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշված նորմերի գործողության արդյունքում արձանագրել է հետևյալ իրավակիրառական պրակտիկան. մինչ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված աշխատանքներ կատարելը բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմինը կազմում է ընթացիկ տարում շենքում կատարվող աշխատանքների վերաբերյալ ակտ, այնուհետև՝ նախահաշիվ, և նախահաշվային գումարն ընդգրկվում է շենքի տարեկան բյուջեի մեջ: Այն քննարկվում և հաստատվում է ընդհանուր ժողովում: Բյուջեի հաստատումից հետո դրա ծախսային մասը բաժանվում է սեփականատերերի վրա՝ ըստ ընդհանուր բաժնային սեփականության մեջ նրանց բաժնեմասի չափի: Այս փաստն արձանագրվում է համատիրության ընդհանուր ժողովի կողմից ընդունված որոշմամբ, որում սահմանվում է պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը:

Ամփոփելով՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների բնույթով պայմանավորված՝ այդ վճարների չափը չի կարող սահմանվել վերացականորեն: Այդ չափը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է որոշվի կոնկրետ բազմաբնակարան շենքի համար կոնկրետ աշխատանքների նախահաշվից ելնելով: Այս տրամաբանությունից շեղումը կհակասի պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված՝ սեփականատերերի կողմից վճարվող վճարների՝ որպես քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների տարրի բնույթին և բովանդակությանը: Սեփականատերերի կամքը և համաձայնությունը դրսևորվում է պարտադիր նորմերի կատարմանն ապահովման ողջ գործընթացում: Սեփականատերերն են ընտրում շենքի կառավարման մարմինը, նրանք են որոշում այն միջոցառումների և աշխատանքների շրջանակը, որոնք ենթակա են պարտադիր կատարման, սեփականատերերն են որոշում վճարների վճարման կարգն ու ժամկետները, և **վերջապես, սեփականատերերն ազատ են որոշելու պարտադիր նորմերի պահպանմանն իրենց մասնակցության ձևը՝ կա՛ն վճարելով համապատասխան վճարը, կա՛ն համապատասխան աշխատանքներն անձամբ կատարելով:**

Վճռաբեկ դատարանը, ՀՀ սահմանադրական դատարանի նշված որոշման լույսի ներքո վերլուծելով «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի, «Համատիրության մասին» ՀՀ օրենքի իրավակարգավորումները, արձանագրում է, որ բազմաբնակարան շենքի շինության սեփականատերն օրենքի ուժով պարտավոր է իր սեփականության բաժնին համաչափորեն մասնակցելու պարտադիր նորմերի պահանջների կատարմանն ուղղված

Դատական պրակտիկա

Ծախսերին: Սեփականատիրոջ համար, սակայն, վերոգրյալ պարտականությունը կարող է առաջանալ միայն օրենսդրությամբ ամրագրված որոշակի պարտադիր պայմանների միաժամանակյա առկայության պայմաններում: Մասնավորապես՝ վճարային պարտավորության առաջացման որոշակի օբյեկտիվ հիմքը և օրենսդրության կողմից սահմանված հատուկ ընթացակարգի պահպանումը:

Այսպես, վճարային պարտավորության առաջացման օբյեկտիվ հիմքը հանգում է հետևյալին. «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված վճարը բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերից գանձման ենթակա այն գումարն է, որն անհրաժեշտ է ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերի շրջանակներում բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանմանը ներկայացվող պահանջները բավարարելու նպատակով շենքի սեփականատերերի կողմից որոշված կոնկրետ աշխատանքների իրականացման համար: Այլ կերպ ասած՝ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափն առաջանում է ոչ թե վերացականորեն, այլ որոշակի օբյեկտիվ նախադրյալներից, մասնավորապես՝ արդեն իսկ սեփականատերերի քննարկմանը և հաստատմանը ներկայացված ու կանխորոշված աշխատանքների նախահաշվից ելնելով, որից հետո միայն այդ աշխատանքների արժեքը բաշխվում է սեփականատերերի միջև:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականատերերի մոտ «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված վճարային պարտականությունը կարող է առաջանալ միայն պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված անհրաժեշտ աշխատանքները փաստացի կատարված լինելու դեպքում: Վճռաբեկ դատարանի նման եզրահանգումը բխում է նույն օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ պարբերությունից, որի համաձայն՝ կառավարչի կողմից յուրաքանչյուր ամսվա համար ոչ ուշ, քան հաջորդ ամսվա 15-ը, պատրաստվում է հաշվետվություն՝ շինությունների սեփականատերերի կողմից անվանական վճարումների, նախատեսված և իրականացված աշխատանքների ընթացքի վերաբերյալ, և ծանուցվում է բնակիչներին:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանմանը ներկայացվող պահանջները բավարարելու համար անհրաժեշտ գումարի վճարման պարտականությունն այդ շենքի շինությունների սեփականատերերի մոտ կարող է առաջանալ միայն հետևյալ իրավական ընթացակարգի սահմաններում և դրա պահպանման արդյունքում.

- բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմնի կողմից կազմվում է ընթացիկ տարում շենքում կատարվող աշխատանքների վերաբերյալ ակտ,
- այդ ակտի հիման վրա բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմնի կողմից կազմվում է ընթացիկ տարում շենքում կատարվող աշխատանքների վերաբերյալ նախահաշիվ,

- ընթացիկ տարում շենքում կատարվող աշխատանքների վերաբերյալ նախահաշվային գումարն ընդգրկվում է տարեկան բյուջեի մեջ,

- շենքի տարեկան բյուջեն քննարկվում և հաստատվում է ընդհանուր ժողովում,

- բյուջեի հաստատումից հետո, դրա ծախսային մասը բաժանվում է սեփականատերերի միջև՝ ըստ ընդհանուր բաժնային սեփականության մեջ նրանց բաժնեմասի չափի: Նշված փաստն արձանագրվում է համատիրության ընդհանուր ժողովի կողմից ընդունված որոշմամբ, որում սահմանվում է պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարների չափը,

- փաստացի կատարվում են նախատեսված աշխատանքները, ինչն արձանագրվում է բազմաբնակարան շենքի կառավարման մարմնի կողմից կազմված հաշվետվություններում,

- յուրաքանչյուր ամսվա համար ոչ ուշ, քան հաջորդ ամսվա 15-ը, պատրաստվում է շինությունների սեփականատերերի կողմից անվանական վճարումների, նախատեսված և իրականացված աշխատանքների ընթացքի վերաբերյալ հաշվետվություն, որի մասին ծանուցվում է բնակիչներին,

8. շինությունների սեփականատերերը նախօրոք ծանուցվում են իրենց կողմից պարտադիր նորմերի իրականացման համար նախատեսված վճարային պարտավորության չափի, ժամկետների և կարգի մասին, ընդ որում, այդ գումարի վճարումը երկու անգամ ուշացնելու դեպքում շենքի կառավարման մարմինն իրավունք է ձեռք բերում դրա բռնագանձման համար դիմելու դատարան՝ մինչ այդ գրավոր նախազուգանելով պարտատիրոջը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործով ապացույցներ են նույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված կարգով ձեռք բերված տեղեկությունները, որոնց հիման վրա դատարանը պարզում է գործին մասնակցող անձանց պահանջները և առարկությունները հիմնավորող, ինչպես նաև վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը: Այդ տեղեկությունները հաստատվում են գրավոր և իրեղեն ապացույցներով, փորձագետների եզրակացություններով, վկաների ցուցմունքներով, գործին մասնակցող անձանց ցուցմունքներով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այս կամ այն հանգամանքի առկայության կամ բացակայության մասին դատարանի եզրակացությունը պետք է

Դատական պրակտիկա

լինի գործով ձեռք բերված ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման տրամաբանական հետևությունը՝ հաշվի առնելով դրանց համակցությունը և փոխադարձ կապը, կիրառման ենթակա իրավունքը և ներքին համոզմունքը:

Ապացույցի գնահատումն ապացույցների տրամաբանական և իրավաբանական որակումն է՝ դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության, արժանահավատության և բավարարության տեսանկյունից: Ընդ որում, ապացույցների բավարարությունը գործով ձեռք բերված ապացույցների այնպիսի համակցություն է, որը հնարավորություն է տալիս վերջնական եզրահանգում կատարելու որոնվող փաստերի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ:

Ապացույցների գնահատումը բավարարության տեսանկյունից հետապնդում է ապացույցների միջև հակասությունները վերացնելու նպատակ այնպես, որ փարատվեն ստացված ամբողջ ապացուցողական զանգվածից կատարված հետևությունների ճշմարտացիության վերաբերյալ կասկածները:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ ապացույցների անբավարար լինելու դեպքում գործի հանգամանքների վերաբերյալ դատարանը կարող է կատարել ոչ թե որոշակի, այլ հավանական եզրակացություններ, մինչդեռ դատարանի կողմից գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը չի կարող հիմնված լինել հավանական եզրակացությունների և դատողությունների վրա:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Համատիրությունը Երևանի Գյուլբենկյան 22-րդ շենքի կառավարման մարմինն է: ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի Արարկիի տարածքային ստորաբաժանման պետ Ա. Հովհաննիսյանի կողմից 01.07.2004 թվականին հաստատված Համատիրության կանոնադրության փոփոխության 2.3 կետի համաձայն՝ Համատիրությունը բազմաբնակարան շենքի շինությունների սեփականատերերի կողմից լիազորված է իրականացնելու շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման հետևյալ պարտադիր գործառնությունները՝ ապահովել շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերի կատարումը, օրենքով նախատեսված կարգով շինության սեփականատերերին ներկայացնել ամսական, տարեկան և այլ հաշվետվություններ ու ծանուցումներ, կազմել և շինության սեփականատերերի քննարկմանը ներկայացնել պարտադիր նորմերի կատարման համար նախատեսված աշխատանքների նախահաշիվ: 20.09.2004 թվականին տրված թիվ 0129076 սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի համաձայն՝ Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի 22-րդ շենքի թիվ 31 բնակարանի նկատմամբ գրանցված է Նորիկ Չթչյանի, Էմմա Չթչյանի, Հայրապետ Չիչյանի, Մարգարիտա Մեհրաբյանի, Գիանա Չիչյանի, Նորիկ Չիչյանի սեփականության իրավունքը: Համատիրության կողմից կազմված տեղեկանքի համաձայն՝ Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի 22-րդ շենքի թիվ 31 բնակարանի սեփականատերերի պարտքը Համատիրության նկատմամբ 2003 թվականի հոկտեմբեր ամսից մինչև 2013 թվականի նոյեմբեր ամիսն ընկած ժամկա-

հատվածի համար 01.12.2013 թվականի դրությամբ կազմում է 147.566 ՀՀ դրամ, որը հաշվարկվել է նույն ժամանակահատվածի համար պարտադիր նորմերի կատարման համար վճարման ենթակա ամսական հաշվարկային գումարների հիման վրա:

Դատարանը հայցը բավարարելիս պատճառաբանել է, որ բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականատերերը պարտավոր են կատարել պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարումներ, և հիմք ընդունելով Համատիրության կողմից կազմված վերը նշված տեղեկանքը՝ հանգել է այն հետևության, որ պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված ծախսերի չվճարված պարտքի գումարը ենթակա է բռնագանձման Համապատասխանողներից:

Վերաքննիչ դատարանը, Համապատասխանողների մասով Դատարանի վճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ, հիմնավոր է համարել Դատարանի պատճառաբանությունները:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը, սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությանը, արձանագրում է հետևյալը.

Սույն գործով Համատիրությունը, դիմելով դատարան, պահանջել է պատասխանողներից բռնագանձել 147.566 ՀՀ դրամ՝ որպես պարտադիր նորմերի կատարման համար (կոշտ-կենցաղային աղբի տեղափոխման և բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանման համար) վճարման ենթակա գումար:

«Բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմերը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 04.10.2007 թվականի թիվ 1161-Ն որոշմամբ հաստատված «Բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության պահպանման պարտադիր նորմեր» վերտառությամբ թիվ 1 հավելվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պարտադիր իրականացման են ենթակա հետևյալ միջոցառումները և աշխատանքները՝

1) սպառման թափոնների հեռացում՝ առնվազն երեք օրը մեկ անգամ, իսկ +5⁰C և ավելի բարձր օդի ջերմաստիճանի դեպքում՝ ամեն օր.

2) ընդհանուր օգտագործման տարածքների, աղբամուղի ու աղբահավաք խցերի դեզինսեկցիայի (պայքար միջատների դեմ) և դեռատիզացիայի (պայքար կրծողների դեմ) իրականացում՝ առնվազն երեք ամիսը մեկ անգամ.

3) ընդհանուր օգտագործման տարածքների սանիտարական մաքրում՝ առնվազն երկու օրը մեկ անգամ.

4) ծխաօդատար ուղիների մաքրում-կարգաբերում՝ առնվազն տարեկան մեկ անգամ.

4.1) նոր կառուցվող բազմաբնակարան շենքերի փոստային բաժանորդային պահարանների սպասարկում.

5) վերանորոգման աշխատանքների և կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում, ուղղված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության

Դատական պրակտիկա

2007 թվականի հոկտեմբերի 04-ի N 1161-Ն որոշման N 2 հավելվածում նշված շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանմանը ներկայացվող պահանջների ապահովմանը.

6) ...

Վկայակոչված իրավակարգավորումից հետևում է, որ աղբահանության վճարը և բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր բաժնային սեփականության գույքի պահպանման վճարը սույն գործով ներկայացված հայցապահանջում մատնանշված ժամանակահատվածի համար (մինչև «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը) «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված աշխատանքների իրականացման համար անհրաժեշտ վճար է, որպիսի պարագայում դրա վճարման պարտականությունը բազմաբնակարան շենքի շինության սեփականատիրոջ վրա կարող է դրվել սույն որոշմամբ մատնանշված ընթացակարգի պահպանված լինելու պայմաններում: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վերոնշյալ ընթացակարգի պահպանման և դրա արդյունքում առաջացած վճարային պարտավորության ապացուցման արդյունքում միայն Համատիրությունը կարող է Համապատասխանողներից պահանջել պարտադիր նորմերի կատարմանն ուղղված վճարները, քանի որ, ինչպես արդեն նշվել է, այդ վճարի չափն առաջանում է ոչ թե վերացականորեն, այլ որոշակի օբյեկտիվ նախադրյալներից, մասնավորապես՝ արդեն իսկ սեփականատերերի քննարկմանը և հաստատմանը ներկայացված ու կանխորոշված աշխատանքների նախահաշվից ելնելով, որից հետո միայն այդ կատարվելիք աշխատանքների արժեքը բաշխվում է սեփականատերերի միջև:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Համատիրության կողմից որպես ապացույց ներկայացված տեղեկանքը բավարար չէ Համապատասխանողների վճարային պարտականությունը հաստատված համարելու համար, որպիսի պայմաններում այն չի կարող համարվել սույն գործի լուծման համար բավարար ապացույց: Հետևաբար բավարարելով հայցը՝ Դատարանը չի պահպանել ապացույցները գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից գնահատելու օրենսդրական պահանջը, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Վերոնշյալ պատճառաբանություններով հերքվում են վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը մասնակիորեն՝ Համապատասխանողների մասով հայցը բավարարելու մասով Դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասով բեկանելու և այդ մասով գործը նոր քննության ուղարկելու համար: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը Վերաքննիչ դատարանի որոշումը վերանայում և բեկանում է միայն այդ մասով, քանի որ Համապատասխանողների կողմից Վերաքննիչ դատարանի որոշումը վճռաբեկության կարգով բողոքարկվել է միայն Դատարանի վճիռն օրինա-

կան ուժի մեջ թողնելու մասով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, իսկ 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով այն, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման, իսկ գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, գտնում է, որ այդ հարցը, այդ թվում նաև՝ վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 10.06.2015 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի հարցը, ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.02.2015 թվականի որոշման՝ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 24.10.2014 թվականի վճիռը՝ Էսմա Չթյանից, Մարգարիտա Մեհրաբյանից, Հայրապետ, Դիանա, Նորիկ Չիչյաններից հօգուտ «Շենքերի կառավարում» համատիրության՝ 147.566 ՀՀ դրամ բռնագանձելու մասով օրինական ուժի մեջ թողնելու մասը, և գործն այդ մասով ուղարկել Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի, այդ թվում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 10.06.2015 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

RESUME - PEZJOME

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL STATUS OF THE PRESIDENTS OF THE REPUBLIC OF POLAND AND THE REPUBLIC OF ARMENIA IN THE CONTEXT OF SEMI-PRESIDENTIAL SYSTEM OF GOVERNMENT

HRAYR TOVMASYAN

THE RA NA CHIEF OF STAFF - SECRETARY GENERAL, PHD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR, POSTDOCTORAL RESEARCHER OF THE PUBLIC ADMINISTRATION ACADEMY OF RA

The article is dedicated to the comparative analysis of the systems of government in Poland and Armenian Republic, based on the Constitution of Poland adopted in 1997 and the Constitution of the Republic of Armenia adopted in 1995 and amended in 2005. The article is included the legal and political based analysis of the criteria of semi-presidential Republic, which allows to conclude that the semi-presidential systems of Poland and the Republic of Armenia have significant differences and just particularly are similar with the French classical semi-presidential system. The purpose of the article is characterization and comparison of the forms of government of the Republic of Armenia and the Republic of Poland.

Keywords: semi-presidential system of government, the President of the Republic, stable majority in the Parliament, the executive power, the prime minister, government

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНСТИТУЦИОННЫХ СТАТУСОВ ПРЕЗИДЕНТОВ РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬШИ И РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИИ В КОНТЕКСТЕ ПОЛУПРЕЗИДЕНТСКОЙ ФОРМЫ ПРАВЛЕНИЯ

ГРАЙР ТОВМАСЯН

РУКОВОДИТЕЛЬ - ГЕНЕРАЛЬНЫЙ СЕКРЕТАРЬ АППАРАТА НС РА, КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ, ДОКТОРАНТ АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РА

Статья посвящена сравнительному анализу форм правления в Польши и Республики Армения на основе конституции Польши 1997 года и Республики Армения 1995 года, с изменениями 2005 года. В статье сделан анализ критериев полупрезидентской республики в правовом и политическом аспектах, по которому сделан вывод о том, что полупрезидентские системы Польши и Республики Армения имеют существенные различия и частично похожи на классическую полупрезидентскую систему Франции. Цель статьи - характеристика форм правления Республики Армения и Республики Польши и их сравнение.

Ключевые слова: полупрезидентская форма правления, Президент Республики, стабильное большинство в парламенте, исполнительная власть, премьер-министр, правительство

Բանալի բառեր - կիսանախագահական կառավարման ձև, Հանրապետության Նախագահ, խորհրդարանում կայուն մեծամասնություն, գործադիր իշխանություն, վարչապետ, կառավարություն

RESUME - РЕЗЮМЕ

LAWMAKING (LEGAL) MISTAKES

GAREGIN PETROSYAN
**DEPUTY HEAD OF LEGAL DEPARTMENT
OF THE STAFF OF THE NA OF THE RA,
1st CLASS COUNCIL OF STATE SERVICE OF THE RA,
PhD IN LAW**

The article discusses the two elements of lawmaking process: a) the recognition of objective social laws b) the expression of such laws in the language of law. The author argues that lawmaking (legal) mistakes represent one of the types of gaps in law and gives his own characterization of those mistakes: substantial (social, political, conceptual, gnosiological, epistemological) and legal-technical (legal, grammatical, logical) mistakes (deficiencies) that decrease the quality of normative-legal acts and arise the necessity of adoption of new ones.

Keywords: lawmaking process, legal mistakes, preparation of legal acts, adoption of legal acts, promulgation of acts, breach of laws, legal awareness.

ПРАВOTВОРЧЕСКИЕ (ЮРИДИЧЕСКИЕ) ОШИБКИ

ГАРЕГИН ПЕТРОСЯН
**ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА ЮРИДИЧЕСКОГО
УПРАВЛЕНИЯ АППАРАТА НС РА,
СОВЕТНИК 1-ГО КЛАССА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В статье обсуждаются две элементы правотворческих ошибок - а) познание объективных социальных закономерностей и б) перевода этих закономерностей на язык права. Автор аргументирует, что правотворческие (юридические) ошибки являются одним из разновидностей пробелов в праве и дает свое понятие правотворческой ошибки: содержательные (социальные, политические, концептуальные, гнесеологические, аклеологические) и юридико-технические (юридические, языковые и логические) ошибки (дефекты), оформленные в нормативно-правовых актах, снижающих качество нормативно-правовых актов и требующих принятия новых.

Ключевые слова: правотворческая деятельность, юридические ошибки, подготовка правовых актов, принятие правовых актов, опубликованные акты, правонарушение, правосознание

Բանալի բառեր - իրավաստեղծ գործունեություն, իրավաբանական սխալներ, իրավական ակտերի մշակում, իրավական ակտերի ընդունում, ակտերի հրապարակում, իրավախախտում, իրավազիտակցություն

ԱՊՐԻԼ - ԱՄՅԻՆ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՅՈՄԵ

CHALLENGES OF REALIZATION OF REPRODUCTIVE RIGHT UNDER THE LIGHT OF SOMATIC RIGHTS OF PERSON

ARTAK GEVORGYAN
**POST-GRADUTE STUDENT OF THE
RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY**

In the given research paper under the light of somatic rights of person the challenges of the realization of reproductive rights of person, the theoretical-legal issues of regulation of surrogacy and cloning relationships have been studied. In the article the advantages and disadvantages of cloning, the types of cloning, the types of surrogacy (gestational, traditional, altruistic, commercial). The differences of understandings of biological, genetic, legal, intended, social parent have been discussed as well.

Keywords: reproductive right, somatic right, cloning, surrogacy, parent

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНОГО ПРАВА В СВЕТЕ СОМАТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

АРТАК ГЕВОРГЯН
**СОИСКАТЕЛЬ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В данной научной статье была изучена теоретико-правовые вопросы урегулирования репродуктивного права человека, отношений суррогатности и клонирования в свете соматических прав человека. В статье были представлены преимущества и недостатки клонирования, разновидности клонирования, разновидности суррогатности (гестационное, традиционное, гуманитарное и коммерческое). Одновременно обсуждались различия понятий "биологический, генетический, правовой, целенаправленный и социальный родитель".

Ключевые слова: репродуктивное право, соматические права, клонирование, суррогатство, родитель

Բանալի բառեր - վերարտադրողական իրավունք, սոմատիկ իրավունք, կլոնավորում, փոխնակություն, ծնող

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՂԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

120

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

SOME FEATURES OF BUSINESS COMPANIES' INTERESTED PARTY TRANSACTIONS

GURGEN MEGHRYAN

POST-GRADUATE STUDENT OF THE YEREVAN STATE UNIVERSITY

The main objective of this article is to examine the features and characteristics of decision making process of interested party transactions taking by business companies' board of directors in the absence of appropriate quorum and transferring appropriate authorities from board to stockholders meeting. Within research were analysed possible cases of interested parties' participation in voting process and a possibility of adoption of a decision by LLC' board of directors. Based on the conducted research a position is substantiated to improve the Law of RA "On Stock Companies", specifically in terms of sophisticating norms regulating the procedure of decision-making on interested party transactions by board of directors and norms regulating the disposal of decision-making authorities to stockholders meeting in cases of quorum absence at the board. Author advance and base an opinion that interested parties' participation in voting process is not expedient to consider as independent basis for their invalidity, in addition interested parties should be provided with advisory voting right. Moreover, for the improvement of the institution of interested party transactions in RA it is suggested to improve the Law "on Limited Liability Companies" defining that in the cases when in accordance with stockholders meeting's decision the board of directors is formulated the decision making authority may transfer from stockholders to directors.

Keywords: Interested party transactions, transactions at interest, business companies, joint-stock corporation, stock corporation, limited liability company, interested parties, stockholders meeting, board of directors

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ СДЕЛОК С ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬЮ, СОВЕРШАЕМЫХ ХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ОБЩЕСТВАМИ

ГУРГЕН МЕГРЯН

АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

В статье рассматриваются вопросы принятия решений о заключении сделок с заинтересованностью советом хозяйственного общества при отсутствии необходимого кворума и передачи соответствующего полномочия общему собранию акционеров (участников общества). Автором рассматриваются возможные случаи участия заинтересованных лиц в процессе голосования, направленного на принятие решения на совершение сделки с заинтересованностью, а также возможность принятия соответствующего решения со стороны совета обществ с ограниченной ответственностью. На основе проведенного анализа аргументируется необходимость совершенствования Закона РА «Об акционерных обществах», в частности норм, регулирующих порядок принятия решений о сделках с заинтересованностью советом общества, а также порядок передачи полномочия на их принятие общему собранию при отсутствии необходимого кворума в совете. Высказывается и обосновывается точка зрения о том, что участие заинтересованных лиц в процессе голосования не целесообразно рассматривать как самостоятельную основу для их недействительности, а лиц с заинтересованностью следует наделять правом на участие в голосовании с совещательным голосом. Кроме того, в Законе РА «Об обществах с ограниченной ответственностью» предлагается предусмотреть, что в случаях формирования в обществе совета, полномочия по вынесению решений о заключении рассматриваемых сделок может перейти к совету по решению общего собрания.

Ключевые слова: сделки с заинтересованностью, хозяйственное общество, акционерное общество, общество с ограниченной ответственностью, лица с заинтересованностью, общее собрание акционеров, совет общества

Բանալի բառեր - շահագրգռվածությամբ գործարքներ, տնտեսական ընկերություն, բաժնետիրական ընկերություն, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն, շահագրգռվածություն ունեցող անձինք, բաժնետերերի ընդհանուր ժողով, ընկերության խորհուրդ

ԱՊՐԻԼ - ԱՄՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

TO THE ISSUE ABOUT ENTITIES CONSIDERED INTERESTED IN THE CONTRACTS OF BUSINESS COMPANIES

DAVID SEROBYAN

**CANDIDATE OF LAW, ASSOCIATE PROFESSOR OF THE
DEPARTMENT OF CIVIL LAW OF THE YEREVAN STATE UNIVERSITY**

GURGEN MEGHRYAN

**POST-GRAGUATE STUDENT OF THE CHAIR OF CIVIL LAW OF THE
YEREVAN STATE UNIVERSITY**

In the article the notion and main features of the entities which according to the current legislation of RA are considered as interested in the contracts of business companies are scrutinized. Based on the theoretical approaches and analysis of the legislation of developed Western countries as well as civil legal provisions on entities potentially interested in the contracts by the company with interest, we confirm the necessity of detailed analysis of features of the entities at stake and imperfection of legislative norms in the Laws of RA “On Stock Companies” and “On Limited Liability Companies”, which, according to the author, do not fully comply with the peculiarities of the contracts with interest. The analysis conducted brings to the conclusion to substantiate a position that among the entities interested in the contract by the business company, the participants (shareholders) of the company should not be listed.

Keywords: companies, join-stock company, limited liability company, Affiliated business arrangements, affiliated persons, interested persons

К ВОПРОСУ О ЛИЦАХ, ПРИЗНАВАЕМЫХ ЗАИНТЕРЕСОВАННЫМИ В СОВЕРШЕНИИ СДЕЛОК ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ

ДАВИД СЕРОБЯН

ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕГУ

ГУРГЕН МЕГРЯН

АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕГУ

В статье рассматриваются понятия и основные признаки лиц, которые согласно действующему законодательству РА могут быть признаны заинтересованными в сделках заключаемыми хозяйственными обществами. На основе теоретических подходов и анализа законодательств развитых западных стран, а также гражданско-правовых норм о лицах, потенциально заинтересованных в совершении обществом сделки с заинтересованностью, констатируется необходимость детального анализа признаков рассматриваемого вида лиц и совершенствования норм Законов РА «Об акционерных обществах» и «Об обществах с ограниченной ответственностью», которые, по мнению автора, не в полной мере учитывают характерные особенности сделок с заинтересованностью. На основе проведенного анализа высказывается и обосновывается точка зрения о том, что в число лиц, заинтересованных в совершении обществом сделок, не следует относить участников (акционеров) хозяйственных обществ.

Ключевые слова: общества, акционерные общества, общества с органиченной ответственностью, сделки с заинтересованностью, аффилированные лица, заинтересованные лица

Բանալի բառեր - ընկերություններ, բաժնետիրական ընկերություններ, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ, շահագրգռվածությամբ գործարքներ, փոխկապակցված անձինք, շահագրգիռ անձինք

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

THE INSTITUTE OF COVERED BONDS AND THE LEGAL PROBLEMS OF APPLYING IT IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

RAFIK GRIGORYAN

POST-GRADUATE STUDENT OF THE YEREVAN STATE UNIVERSITY

Covered bonds have a great impact in a development of financial markets of european countries. The progress of this instrument in Armenia is very slow, though the law regulating covered bonds exists. In the article the author discusses the definition of covered bonds, analyses the criteria of cover assets and the essence of additional and substitute cover assets. In case of issuer's default the investors in covered bonds have a priority claim on the assets included in the cover pool. If the assets included in the cover pool are insufficient to fully meet the payment obligations towards the covered bond investor, the covered bond investor should be granted a claim on the covered bond issuer's insolvency estate which ranks equally with the claim of the issuer's unsecured creditors. This is called dual recourse principal which is also discussed in this article. Based on the analysis the author suggests changing some provisions of the Cover bonds law of RA.

Keywords: covered bonds, cover assets, dual recourse

ИНСТИТУТ ИПОТЕЧНЫХ ЦЕННЫХ БУМАГ И ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

РАФИК ГРИГОРЯН

АСПИРАНТ ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ипотечные ценные бумаги имеют огромное влияние на финансовых рынках европейских стран. В Армении прогресс этого инструмента идет очень медленно, хотя существует закон регулирующий ипотечные бумаги. В статье обсуждается дефиниция ипотечных ценных бумаг, а также автор анализирует критерии к активам служащие покрытием ценных бумаг и сущность дополнительных и заменительных активов. В случае дефолта эмитента инвесторы в ипотечных ценных бумагах имеют преимущественное право на ипотечные активы. Если ипотечные активы не достаточны для удовлетворения требований инвесторов, то инвестор должен иметь право требования на остальное имущество эмитента и это право равняется к другим правам, не обеспеченным кредитором. Это называется принцип "dual recourse", который тоже обсуждается в статье. На основе анализа автор предлагает изменить некоторые положения закона РА об "Ипотечных облигации".

Ключевые слова: ипотечные ценные бумаги, активам служащие покрытием ипотечных ценных бумаг, права двойного регресса

Բանալի բառեր - ապահովված հիփոթեքային պարտատոմսեր, ապահովման միջոց հանդիսացող ակտիվներ, կրկնակի պահանջի իրավունք

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 6 (202 - 203)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԻՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

RESUME - PEZYOME

FORMS AND METHODS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS: CONCEPT, CLASSIFICATION AND APPLICATION

MANE KHACHATRYAN

CORRESPONDENCE DEGREE SEEKER (POST-GRADUATE STUDENT) OF THE PUBLIC ADMINISTRATION ACADEMY OF THE RA

This article is about forms and methods of administrative and legal protection of human rights. The article analyzes these forms and methods focusing of the formulation of the concept of administrative and legal protection of human rights, as well as the classification and use of these forms and methods. There are suggestions for improving the measures aimed at administrative and legal protection of human rights, in this article.

Keywords: administrative and legal protection of human rights, form of administrative and legal protection of human rights, means and methods of administrative and legal protection of human rights, the claim, complaint, an administrative act, administration, administrative production, administrative authority

ФОРМЫ И СРЕДСТВА АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: ПОНЯТИЕ, КЛАССИФИКАЦИЯ И ПРИМЕНЕНИЕ

МАНЕ ХАЧАТРЯН

СОИСКАТЕЛЬ АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РА

Настоящая научная статья касается административно-правовых форм и средств защиты прав человека. В статье проанализированы формы и способы административно-правовой защиты прав человека, акцентировано внимание на формулирование понятия административно-правовой защиты прав человека, а также классификацию и применение этих форм и способов. Сделаны предложения по совершенствованию мер, направленных на административно-правовую защиту прав человека.

Ключевые слова: административно-правовая защита прав человека, форма административно-правовой защиты прав человека, средство и способ административно-правовой защиты прав человека, иск, жалоба, административный акт, администрирование, административное производство, административный орган

Բանալի բառեր - մարդու իրավունքների վարչաիրավական պաշտպանություն, իրավունքների պաշտպանության վարչաիրավական ձև, իրավունքների պաշտպանության վարչաիրավական միջոց և եղանակ, հայց, բողոք, վարչական ակտ, վարչարարություն, վարչական վարույթ, վարչական մարմին

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՀԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՅՈՒՄԵ

JUDICIAL SUPERVISION OF THE ADMINISTRATIVE BODIES OF ADMINISTRATIVE ACTS OF DISCRETIONARY POWERS

VAGHARSHAK SARGSYAN

PHD STUDENT OF THE PUBLIC

ADMINISTRATION ACADEMY OF THE RA

The article examines the possible ways of implementation of judicial control over discretionary administrative acts. The author puts forward the hypothesis that discretionary acts require a special concept of judicial control. In this regard, in particular, are examined in relation to the use of discretionary powers of administrative acts and experiences of France and Germany, the similarities and peculiarities of judicial control practices. The conclusion is that in the foreign-legal system the courts of the judicial branch of the government most of all check not only the legality of administrative, but also determine the authenticity of the appropriateness and fairness. It is recommended to use some of the features of the legal system and practice of these countries in RA Legal system, which will contribute to the clarification of issues, such as interpretation of administrative acts in terms of their appropriateness, application of the suitability of administrative acts administrative acts issued in compliance with the application of discretionary administrative act legally acceptable and the aim pursued.

Keywords: discretion, administrative act, administrative procedures, judicial control, the principle of proportionality, legitimate purpose

СУДЕБНЫЙ КОНТРОЛЬ ЗА АДМИНИСТРАТИВНЫМИ ОРГАНАМИ В ПРЕДЕЛАХ АКТОВ ДИСКРЕЦИОННЫХ ПОЛНОМОЧИЙ

ВАГАРШАК САРГСЯН

АСПИРАНТ АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РА

В статье рассматриваются возможные пути реализации судебного надзора административных дискреционных актов. Автор выдвигает гипотезу, что дискреционные акты требуют специальную концепцию судебного контроля. В связи с этим, в частности, рассматриваются опыты Франции и Германии, в использовании дискреционных полномочий административных актов, сходства и особенностей судебной практики управления. Вывод, что в иностранных развитых правах суды судебной ветви власти чаще всего проверяют административные акты не только для законности административных актов, но и для определения подлинности целесообразности и справедливости. Рекомендуется использовать некоторые из особенностей правовой системы и практики этих стран в Правовой системе РА, что будет способствовать выяснению таких вопросов, как интерпретация административных актов с точки зрения их целесообразности, административные акты, выданные в соответствии с применением дискреционных административного акта в пределах разрешенным законом и преследуемой цели.

Ключевые слова: усмотрение, административный акт, административные процедуры, судебный контроль, принцип пропорциональности, законный цель

Բանալի բառեր - հայեցողություն, վարչական ակտ, վարչական ընթացակարգեր, դատական հսկողություն, համաչափության սկզբունք, օրինական նպատակ

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՀԱՍՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

SOME PROBLEMS OF THE OBJECTIVE AND SUBJECTIVE CHARACTERISTICS OF THE ACQUISITIVE CRIMES AGAINST STATE AUTHORITY

ANAHIT ALEKYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE CHAIR OF CRIMINAL AND CRIMINAL PROCEDURE LAW OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

Criminal Codes of Armenia and Russian Federation includes the section of the crimes against state authority. These crimes are included in the section 11 (the section 10 of the Criminal Code of the Russian Federation) “Crimes against state power” and have many signs that allow distinguish these from the other groups of the crime provided by law. There are only 3 crimes in this section. The main distinguisher of those crimes is the direct indication in the dispositions of motivation as the mandatory element of the mental element of crime. This motivation is considered mercenary and (or) another personal interest. This group of mercenary crimes is included in the chapter on crimes against state power and the interests of the civil service and the service in local self-government bodies (in Criminal Code of Armenia — crimes against state service). These crimes are — the abuse of official powers, bribe-taking, and official forgery. In this article the criminal-legal features of the mercenary crimes against state power are distinguished. The research has also studied the problems of objective and subjective features of the crimes against state authority.

Keywords: crimes against state authority, distinguisher, acquisitiveness, another personal interest, state authority, objective characteristic, subjective characteristic

Ключевые слова: преступление против государственной власти, корысть, иная личная заинтересованность, объективные признаки, субъективные признаки

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՇԱՀԱԴԻՏԱԿԱՆ
ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕԲՅԵԿՏԻՎ
ԵՎ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՆԱՀԻՏ ԱԼԵԶՅԱՆ
ՀԱՅ - ՌՈՒՍԱԿԱՆ (ՍԼԱՎՈՆԱԿԱՆ) ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՐԻ ԵՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆԵՐԻ ԱՄԲԻՈՆԻ ԱՍՊԻՐԱՆՏ

ՀՀ և ՌԴ քրեական օրենսգրքերը ներառում են պետության դեմ ուղղված հանցագործություններ պարունակող բաժին: Սույն հանցագործություններն ընդգրկված են բաժին 11-ում (իսկ ՌԴ-ի քրեական օրենսգրքում՝ բաժին 10-ում) «Պետության դեմ ուղղված հանցագործություններ» և ունեն մի շարք առանձնահատկություններ, որոնք էլ ուսումնասիրության հիմք են հանդիսանում: Սույն բաժնի շրջանակներում առանձնանում է ընդամենը 3 հանցակազմ, որոնց գլխավոր և ամենակարևոր հատկանիշն է ուղղակիորեն համապատասխան դիսպոզիցիաներում օրենսդրի կողմից նշված դրդապատճառը՝ որպես սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ: Այն է՝ շահադիտական և (կամ) անձնական այլ շահագրգռվածություն: Այս շահադիտական հանցագործությունների խումբն օրենսդրի կողմից ընդգրկվել է պետական իշխանության, պետական ծառայության և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ծառայության դեմ հանցագործություններ գլխում (ՀՀ քրեական օրենսգրքում պետական ծառայության դեմ հանցագործությունների գլխում): Դրանք են՝ պաշտոնական լիազորությունները չարաշահելը, կաշառք ստանալը և պաշտոնական կեղծիքը: Սույն հոդվածում ընդգծվում են պետական իշխանության դեմ ուղղված շահադիտական հանցագործությունների քրեաիրավական առանձնահատկությունները և ուսումնասիրվում են տվյալ հանցագործությունների օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշներին վերաբերող հիմնահարցերը:

Բանալի բառեր - պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործություններ, շահադիտական, անձնական այլ շահագրգռվածություն, պետական իշխանություն, օբյեկտիվ հատկանիշներ, սուբյեկտիվ հատկանիշներ

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

RESUME - PEՅՈՒՄԵ

ISSUES OF CRIMINAL JUSTICE ACCESSIBILITY OF THE RA COURT OF APPEAL IN THE LINE WITH THE LEGAL OPINION OF THE RA CASSATION AND CONSTITUTIONAL COURTS

SARGIS TERZIKYAN
**RUSSIAN-ARMENIAN UNIVERSITY, FACULTY OF LAW,
DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW AND CRIMINAL TRIAL LAW, PHD
CANDIDATE;
HUMAN RIGHTS DEFENDERS STAFF: DEPUTY HEAD OF LEGAL
ANALYSIS DEPARTMENT**

The article makes an attempt to research issues concerning the accessibility of the criminal justice in the RA appellate procedure, mainly analyzing these issues in the line with the RA Constitutional Court decisions. The author presents the role and importance of appellate procedure in the judicial system, and based on the analysis of the legal opinions of the RA Cassation and Constitutional Courts, presents ways of improvement of the appellate procedure in RA.

Keywords: criminal process, appellate procedure, access to court, appeal of judgments and decisions

ПРОБЛЕМЫ ДОСТУПА К УГОЛОВНОМУ ПРАВОСУДИЮ В СУДЕ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ В РА, В КОНТЕКСТЕ ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ КАССАЦИОННОГО И КОНСТИТУЦИОННОГО СУДОВ РА

ՏԱՐԳԻՍ ԹԵՐԶԻԿՅԱՆ
**РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ: АСПИРАНТ; АППАРАТ
ЗАЩИТНИКА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА РА, ЗАМЕСТИТЕЛЬ
РУКОВОДИТЕЛЯ ДЕПАРТАМЕНТА ПРАВОВЫХ АНАЛИЗОВ**

В рамках данной научной статьи рассматриваются некоторые проблемы доступа к уголовному правосудию в суде апелляционной инстанции РА, в частности, исследуя эти проблемы в контексте постановлений Кассационного и Конституционного судов РА. Автор в данной работе показывает важность и значение апелляционной инстанции в судебной системе, а также основываясь на анализе правовых позиций данных судов представляет пути совершенствования апелляционного производства в РА.

Ключевые слова: уголовный процесс, апелляционное производство, доступ к правосудию, обжалование и пересмотр приговоров и решений

Բանալի բառեր - քրեական դատավարություն, վերաքննիչ վարույթ, արդարադատության մատչելիություն, դատավճիռների և որոշումների բողոքարկում և վերանայում

ԱՊՐԻԼ - ԱՄՅԻՍ 2016 4 - 5 (202 - 203)

ՊՍՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

Թեւավոր խոսքեր

Առօրյա կյանքի ոչ մի բարիք մեզ հաճելի չի լինի, եթե դրանից օգտվենք միայն մենք, այն չբաժանելով բարեկամների հետ:

ԷՐԱՉՄ ՌՈՏԵՐԴԱՄՅԻ

Անկեղծ բարեկամներից զրկված մարդը հիրավի միայնակ է:

Ֆ. ԲԵԿՈՆ

Մեծ հոգին երբեք միայնակ չի լինում: Որքան էլ ճակատագիրը նրանից խլի իր բարեկամներին, նա վերջիվերջո իր համար միշտ ստեղծում է նրանց:

Ռ. ՌՈԼԱՆ

Միայնակ ապրող մարդը գոյություն ունի միայն կիսով չափ:

Պ. ԲՈՒԱՍՏ

Քեզ համար ընտրիր բարեկամ. դու միայնակ չես կարող երջանիկ լինել. երջանկությունը երկու հոգու գործ է:

ՊՅՈՒԹԱԳՈՐԱՍ

Աշխարհում բարեկամությունից ավելի լավ ու ավելի հաճելի բան չկա. կյանքից բարեկամությունը բացառելը նույնն է, թե աշխարհը զրկել արեգակնային լույսից:

ՑԻՑԵՐՈՆ

Իսկական բարեկամության մեջ այնպիսի հրապույր է թաքնված, որն անըմբռնելի է միջակ մարդկանց համար:

Ժ. ԼԱԲՐՅՈՒԵՐ